

Willkommen am Arsch der Welt.

Velkommen til verdens ende.

Forord.

Beretningen tar for seg årene fra 1934 til sommeren 1947.

Jeg tar med minner fra oppvekstårene i Karlebotn, Norges største sjøsamebygd. Mine opplevelser deler jeg med mine to eldre brødre, Anton og Erling.

Vi utgjorde en troika som ble svært sammensveiset. Aldersforskjellen var ikke stor. Anton kom til verden i 1931, Erling i 1932 og jeg i 1934, så derfor kunne vi være sammen om det meste.

Jeg tar også med litt om min bestefars, bestemors, fars og mors virke i Nesseby kommune.

Klimaforhold, Varangers befolkning og arkeologiske utgravninger blir også tatt med.

Hovedinnholdet i fortellingen vil være krigsårene 1940—1945, og tvangsevakueringen, etter Führer befehl av 28. oktober 1944.

Oppholdet i Vikøy og Øystese i Hardanger blir også viet oppmerksomhet.

Hjemreisen sommeren 1946 med D/S Lofoten er med, og likeledes ankomsten til nedbrente Karlebotn.

Jeg tar til slutt med mitt avsluttende år på folkeskolen i en svært kald brakke.

Innholdsfortegnelse.

Innledning.....	s 1
Klimaforhold i Varanger og Varangers befolkning.....	s 2-3
Bestefar, far og mor.....	s3-7
Glimt fra 1934 til 30.november 1939.....	s8-16
30.november 1939-22.juni 1941.....	s16-23
22.juni 1941-februar 1943,Stalingrad.....	s24-33
Februar 1943-4.september 1944.....	s33-42
Operasjon Petsamo-Kirkenes 7.-15-25 oktober 1944.....	s42-43
Evakueringen.....	s43-48
Carl Arp von Hamburg.....	s48-52
Narvik-Mosjøen,Trondhjem-Melhus-Hardanger.....	s52-55
Vikøy.....	s56-60
Øystese.....	s60-63
Hjemreisen.....	s63-64
Alene hjemme.....	s65-67

1.

Innledning.

Finnmark er blitt omtalt på forskjellig vis, og omtalen er ofte ført i pennen av folk fra andre kanter av landet, eller fra andre land.

I en liten bok: Finnmark—Land og Folk-, utgitt av Paul Hofseth i Oslo i 1945, starter beskrivelsen av Finnmark som følger:---Finnmark vil si det ubebygde grenseland opp mot ødemarken, hvor finnene ferdes. Forfatteren beskriver her hele det svære området som i dag går under benevnelsen, Nordkalotten.

Boken fikk fordelaktig omtale av statsråd, Terje Wold, og omtalen ble avsluttet slik:- Boken vil ha stor interesse for alle som interesserer seg for den rike og interessante syvendedel av Norge som Finnmark utgjør.

I januar 2001 utkom så boken:-En oppdagelsesreise mot nord.-Boken er en oversettelse av en bok skrevet i 1671 av franskmannen: P.M.De La Martiniere, 1634—1690, som skildrer en fem måneders reise i nordområdene, og reiseskildringen kom til å bli bestemmende for oppfatningen av folkene som bodde i det høye nord ifølge, Rune Hagen, Universitetsbibliotekar i arkeologi og historie ved Universitetet i Tromsø.

Samene i Varanger skildrer Martiniere slik:--Skjønt disse lapplendere er lutheranere, og har prester til å undervise seg, holder de seg fortsatt til djevelen. Nesten alle er trollmenn.--I dag vet man nok mer om Finnmark og folket der, men for mange er det nok fortsatt et sted som ligger svært langt mot nord og øst med mørketid og lange, kolde vintre, men også med somre med evig dag.

Fra skoletiden har de fleste fått med seg at det er Golfstrømmen som gjør det mulig å bo så langt mot nord.

Turistene strømmer i stadig større antall nordover for i første rekke å besøke Nordkapp og verdens nordligste byer, Hammerfest og Honningsvåg. De færreste tar seg tid til å besøke det aller nordligste stedet, Knivskjellodden på 71 grader og 11 minutter nord og 25 grader og 40 minutter øst. Skal man besøke Knivskjellodden må man bruke bena.-----

Fra Nordkapp dreier landet i østlig retning, og når man kommer til Vardø, Finnmarks eldste by, ligger landet lengre mot øst enn Istanbul, 70 grader og 23 minutter nord og 31 grader og 5 minutter øst. Hornøya, som ligger i samme kommune, er det aller østligste punktet, 31 grader og 10 minutter øst.

Fra Vardø skal vi bevege oss vestover og innover Norges nest største fjord, Varangerfjorden, bare Vestfjorden i Nordland, er større.

Vi passerer Vadsø på nordsiden av fjorden, krysser kommunegrensen til Nesseby, og vi befinner oss i det området min beretning er fra.

Rett etter passeringen av kommunegrensen, ankommer vi Mortensnes, kommunens største handelssted fra 1784 til 1877. I dag bedre kjent som et sted med de rikeste og kanskje mest spennende kulturminne områdene i Skandinavia. Stedet eier en mer enn ti tusen årig historie, og man finner her spor etter Norges antatt første befolkning.

Videre innover fjorden finner vi kirkestedet, Nesseby, med kirkehistorie tilbake til 1747. Lengre innover fjorden deler Varangerfjorden seg i to fjordarmer, Mæskfjorden på nordsiden og Varangerfjorden, eller Stuorruvuodna, Storfjorden, på sydsiden og med Angsnes-halvøya i mellom. Ved Mæskfjorden finner vi Nyborg, stort handelssted fra 1850 til 1936, og like ved, Nyborgmoen, ekserserplass for Varangerbataljon. Innerst i Mæskfjorden ligger Varangerbotn, i dag trafikk-knutepunkt, kommunesenter og sted for: Varanger Sjøsamiske Museum. Stuorruvuodna får sin avslutning ved Karlebotn, Norges største sjøsamebygd, eller;- Arsch der Welt, som tyske soldater kom til å kalle stedet under krigen.

Klimaforhold i Varanger.

Vardø er Norges eneste by som ligger i artisk klimasone, mens resten av Varanger området har et halvt artisk klima.

Tyske soldater mente at Karlebotn hadde 9 måneder vinter og 3 måneder kaldt, og det er en ganske treffende beskrivelse av værslaget i området.

Meteorologiske observasjoner forteller følgende om klimaet i Karlebotn.-Vintrene er kalde, januars middeltemperatur er – 10 grader C, mens temperaturer ned til – 35-40 grader C er ganske vanlig. I gjennomsnitt går temperaturen under nullpunktet i 200 av årets 365 døgn. Gjennomsnittstemperaturen for året er 0 grader, hvilket er det laveste for noe sted på Skandinavias kyster. Sommerværet er svært skiftende. Det kan være meget varmt, over + 30 grader, men så, nesten på timen, skifte til kaldt og rått vær med temperaturer ned mot 0 grader

Karlebotn ligger mellom to helt forskjellige-værsentre-.Finnmarksvidda med tørt innlandsklima med kalde vintre og varme somre, og Østisen, som ligger hele sommeren bare få hundre kilometer nord-øst for Vardø. Likevel har juli i Karlebotn en middeltemperatur på + 12 grader, den samme temperatur som foreks. Mørkekysten. Vi befinner jo oss langt mot nord, men her kommer Golfstrømmen inn i bildet. En gren av den går østover helt til Murmanskysten, og gjør ved det også klimaet i indre Varanger mildere. Storravuodna er derfor vanligvis isfri vinteren igjennom, mens Mæskfjorden, som er en langt smalere fjordarm, alltid fryser til.

Når det gjelder nedbør, er Karlebotn området en utløper av Finnmarksvidda, som er Nordvest-Europas tørreste område med under 400 ~~med~~ ~~med~~ årlig nedbør. Store snefall er sjeldne, og skikkelig sommerregn, som på Vestlandet, er ikke vanlig. Derimot er permafrost mer vanlig. Varangerfjordens nordkyst, innenfor Vadsø, og hele sydkysten mot Kirkenes har delvis permafrost og delvis tint mark om sommeren. Store torvhauger, palser, på myrene har alltid en kjerne av evig is. Man kan derfor med god grunn kalle Varangerområdet: Landet ved de kalde kyster.

Varangers befolkning.

I Varangerområdet møtes tre stammer: Nordmenn-finnlendere og samer. De to førstnevnte mener man er innvædret i historisk tid. Yngst er den finske befolkning som innvandret fra Nord-Finland til Finnmark fra ca. 1740 til ca.1925, og igjen fra tiden etter 1945. De virkelig store innvandringsbølgene varte fra 1740 til 1742 og i årene 1867-68. Den norske befolkningen er langt eldre. Første gang nordmenn nevnes øst for Nordkapp, er ved Vardøs grunnleggelse i 1307, og fra da av økte og avtok innflyttingen i takt med gode og dårlige tider. Til syd-Varanger nådde nordmenn først for alvor i 1826 da dette området tilfalt Norge etter overenskomst med Russland, så man kan kanskje si at Norge ikke var samlet til ett rike før i 1826.

Samene derimot har hatt tilhold i området så langt tilbake de historiske kilder går. For Øst-Finnmark har vi den første opplysningen om samene i høvding Ottars reisebeskrivelse fra 890 årene. I Syd-Varanger berettes det om samer i beretningen om den hellige Trifons misjon og opprettelsen av klosteret i Boris Gleb i 1525. Skulle noen

noen del av den nuværende befolkning gjøre krav på å være steinalderfolkets etterkommere, helt eller delvis, ser det altså ut til å være samene. I tillegg til nordmenn, finnlendere og samer har fylket i tidligere tider også hatt tilflytning fra Russland, Danmark og Sverige. I dag har for øvrig flere andre nasjonaliteter kommet til.

Nesseby har alltid hatt en sjøsamisk befolkning som har utgjort et klart flertall i kommunen, men også nordmenn og finnlendere har funnet sin plass her. I dag har kommunen status som samisk kjerneområde, og ringer man kommunen, blir man møtt med: Unjargga gielda.- Man har her laget et samisk ord av det norske: Gjeld.

Bestefar og far.

Hva som fikk min bestefar, Anton Hoem, til å søke lykken så langt mot nord, vet jeg ikke. Det hadde kanskje vært mer naturlig og reist til Amerika.

Bestefar ble født på gården, Hoem, som ligger på vestsiden av Eikesdalsvannet, den 1.februar 1859 som den yngste av 9 søsken.

Gården Hoem er alt nevnt i Aslak Bolts jordebok fra ca. 1430, og navnet skal bety:-Den høyt liggende gården. Plassen ligger i vill og vakker vestlandsnatur, og i syd når eiendommen helt opp til høyfjellet, Hoemstinden 1734 m.o.h. Juratinden 1712m og Sjørdøla 1719m.

Gården kunne nok ikke gi arbeid til så mange søsken, så flertallet måtte søke lykken andre steder. Min bestefar drog altså mot nord, og første stopp ble Tromsø hvor han ble student ved seminaret. Han fullførte sin lærer utdannelse bare 18 år gammel. I Tromsø traff han en jente, Henriette Marie Berg, som noen år senere skulle bli hans kollega og hustru.

Bestefar kom så til Nesseby sommeren 1877 og ble tilsatt i Nesseby krets fra 1. september, og han skulle komme til å bli i stillingen i hele 50 år uten å forsømme en eneste dag grunnet sykdom. Han kjøpte seg en jordvei og slo seg ned på eiendommen, Solli, ca. 2km øst for handelsstedet, Nyborg.

Myndighetene var på den tid interessert i å få nordmenn til å slå seg ned i finsk eller samisktalende områder som lærere for å få fortdannelse i norsk opplæringen. Som lokkemiddel fristet myndighetene med fritak fra verneplikt og fritak fra å betale skatt. Finnmark har alltid manglet kvalifiserte lærere, og det som skjedde nu var at myndighetene tok et krafttak for å rekruttere lærere sydfra for å få fortdannelse i fornorskningspolitikken overfor finnlendere og samer. En politikk som for alvor satte inn omkring 1870. Pågangen av studenter sydfra til seminaret i Tromsø ble så stor at enkelte år var de nordnorske studentene i mindretall ved seminaret. Kong Oscar 2. kom på besøk til seminaret 1873 og ble så begeistret over dette at han ba studentene stille opp i to grupper, en nordnorsk og en sydnorsk. Om det var "frynsegoder" som lokket bestefar til Nyborg, vet jeg ikke, men han var av de få som ble værende.

Bestefar giftet seg med sin Henriette Marie i 1883 da hun var ferdig lærer fra Tromsø. Hun må ha vært blant de første kvinner i Norge som fullførte en slik utdanning. Bestemor kom så til Nyborg hvor hun var tilsatt som lærer i Nyborg krets.

Men hun stod ikke lenge i stillingen da barnefødsleene kom tett. I alt fødte hun 8 barn, 4 jenter og 4 gutter. Alle guttene kom til å vokse opp, men bare en av jentene nådde voksen alder.

Overgangen fra Eikesdalen og Tromsø til Nyborg må ha vært stor. Varangerområdet bød på en karrig, men storslått natur, men minnet lite om naturen i Eikesdalen og Tromsø.

Varangerhalvøya rakk jevnt over ikke opp i mer enn 300-400 meters høyde over havet og bjørkeliene ned mot havet var ikke bratte, men slake.

De klimatiske forhold var svært barske, og bestemor skildrer i et brev Varangervåren med sur vind fra øst og med sneilinger og kuldegrader.

Mine besteforeldre hadde kommet til et område hvor skolegangen for sjøsamebarna hadde vært meget sparsom, og for flyttsamebarna eksisterte knapt noen skolegang.

På handelsstedet Nyborg hadde man ordnet seg med guvernanter for de norsktalende barna. I den forbindelse kan jeg jo nevne at forfatteren Inger Hagerup kom til Nyborg som guvernante i 1925 og ble i stillingen i ett år. I følge henne selv ble hun overbevist om at det var nok med dette ene året.

For undervisningen av sjøsamebarna forelå det ingen bindene instruks, så bestefar utarbeidet selv den skoleloven han skulle følge, og mye av det som var nedfelt i loven kan ha sin gyldighet den dag i dag. For å bibringe samebarna kunnskap på en forståelig måte, lærte han seg samisk. Dette var ikke helt i tråd med myndighetenes syn som ønsket at bare norsk skulle benyttes i undervisningen. For å motivere lærerne til kun å bruke norsk som undervisningsspråk ble "Finnfondet" opprettet. De lærerne som forpliktet seg til bare å bruke norsk i undervisningen kunne få fra 60 til 120 kr i året fra Finnefondet. Beløpet var helt nødvendig for mange til å kunne klare seg økonomisk. Myndighetene brukte altså helt bevisst økonomiske pressmidler for å få fortlgang i fornorskningsprosessen.

Min bestefar måtte flere ganger "inn på teppet" til prosten for å avgi forklaring fordi han brukte samisk som hjelpespråk. Om han ble fratatt Finnefond tillegget, vet jeg ikke, men han sluttet ikke med å bruke samisk i undervisningen.

Flyttsamebarna var de som fikk minst undervisning, og for at de ikke skulle være helt uten skolegang holdt han skole for dem i Karlebotn i juli måned. Da hadde barna anledning til å møte på skolen. For å komme til Karlebotn, spaserte han strekningen på 12 kilometer. Eleven fikk så sin undervisning gjennom uken, og bestefar returnerte så til Solli ved ukeslutt, gjerne med en god fangst ørret som han fisket i en elv på veien hjem. Mange av hans elever hadde lang skolevei, ofte fra ca. 8-12 km., så de med lengst vei fikk ta seg en blund før undervisningen kunne begynne.

Foreldrebesøk måtte han også ta seg tid til, og boforholdene kunne være meget primitive. En familie hadde satt opp en gamme hvor den ene siden av gammen lente seg inn mot en fjellknaus. Inne var det plass til en ku, kone, husbond og ett barn.

Da min bestefar kom på besøk, måtte mannen i huset sette seg i døråpningen, og bestefar ble plassert på en krakk bak halen på kua. Etter samtalen bød konen på rømmekolle, som hun fant frem fra en hylle oppunder gammetaket. Rømmekollen var dekket av et lag med torvstrø, men bestefar gjorde seg klar til å innta måltidet. Akkurat da han skulle til å spise, lettet kua på halen og sendte en varm dusj over rømmekollen og bestefar. Han slapp ved det unna serveringen, og det var kanskje like godt. Det han undret seg over var at folk kunne overleve under slike kummerlige forhold.

Eftersom tiden gikk, ble min bestefar en særdeles opptatt mann med mange verv. Gårdsdriften tok sin tid, lærerstillingen var krevende da han underviste året rundt uten særlig ferie, og det politiske liv krevde også mye tid. Da han tok avskjed som lærer i 1927, hadde han følgende merittliste i kommunen:

Medlem av herredsstyret i 19 år, ordfører i 9 år og varaordfører i 5 år. Medlem av skolestyret i 46 år, hvorav formann i en rekke år, overformynder i 21 år, medlem av menighetsrådet i 26 år, medlem av helserådet i 12 år, ligningskommisær i 3 år, hvorav 2 år som formann. Han var valgmann ved 3 stortingsvalg, lagrette og domsmann og av helsemyndighetene beordret som hjelpevaksinatør.

Borgerdådsmedaljen i sølv. For sin store innsats for kommunen ble han tildelt Bestemor hadde vært en meget god støtte for ham i hans travle hverdag, men hennes helse skrantet, så bestefar ble alene alt i 1922 og skulle overleve sin kone med 10 år. Han ble boende på Solli til sin død i 1932.

Av barnene var det bare min far, Erling, og søsteren, Frida, som skulle komme til å bli boende i Finnmark livet ut, Frida på Vadsø, og far kom til å bli boende i Karlebotn det meste av livet.

Far kom til verden i 1892 og kom tidlig ut i yrkeslivet. Alt som 13 åring fikk han stilling som diskenspringer, og han kom til å arbeide ved flere fiskebruk i daværende, Tana, kommune. Han avanserte til bestyrer og ble godkjent fiskevraker.

Verneplikten avtjente han på Vadsø. Der avla han eksamen på korporalskolen. Senere ønsket han seg mer utdanning og reiste til Oslo der han avla lærerprøven etter bare ett års studium. Det vanlige var å avlegge lærerprøven etter 3 års studium, men de iherdige kunne gjøre studiet unna på ett år.

Han hadde ingen problemer med å få seg stilling som lærer, og sine 3 første år som lærer tilbragte han på Jeløen, hvor han fant seg godt til rette. Men i en brann mistet han alt han eide, og det var kanskje et varsel om senere tap som skulle komme.

Moren var svakhelset, og det fikk han til å dra nordover igjen, og han kom tilbake til hjemstedet i 1919. Han skulle nu bli i Nesseby kommune til sin død i 1960.

Som sin far behersket han samisk perfekt, og det skulle komme til stor nytte for ham, både i dagliglivet og i skolen. Sin lengste periode i skolen kom han til å tilbringe i Karlebotn hvor han var skolestyrer, internatstyrer og fra 1948 kommunens første skoleinspektør. Som sin far ble han meget aktiv i kommunens styre og stell hvor han la ned meget av sin arbeidskraft. Under krigen, 1940-1945, stod han utenfor alt som hadde med politikk å gjøre. Tiden gikk med til å holde skolen i gang når det var mulig. For det meste var både skolen og internatet okkupert av okkupasjonsmakten.

Men alt våren 1945 var han med for fullt igjen, både i politikken og i skolen. Det gjaldt om å få opp brakker, så skolen kunne komme i gang igjen. Det hadde blitt lite skolegang i krigsårene, så elevene hadde mye å ta igjen.

Som formann i skolestyret, var det han som fikk fortgang i gjenreisningen av skoleverket, og Nesseby skulle komme til å bli den første kommunen i Finnmark som fikk gjenreist skolene og lærerboligene. Mye av hans tid gikk også med til kommunestyret, overformynderiet, forliksrådet, menighetsrådet m.m.

Selv da han ble skoleinspektør var han av kommunen ønsket som formann i skolestyret, noe som falt en skoledirektør tungt for brystet, men han måtte gi seg, for kommunen ville ha ham som formann.

Far ble også forespurt om han ville være formann for husmorlaget, men her takket han nei.

Fattigdommen var stor i kommunen, og særlig 30 årene var harde. Her kom far til hjelp som kausjonist for folk som søkte om lån. Han hjalp mange, men risikoen var stor, så han måtte flere ganger gjøre opp for låntagerne.

Senere fikk jeg informasjon fra banksjefen i Vadsø Sparebank om at fars villighet til å kausjonere for lån hadde hjulpet mange i kommunen til å klare overgangen fra byttehandel til oppgjør med penger.

Veien for de fleste til kirken var lang, og det var derfor vanlig med hjemmedåp, så kunne dåpen stadfestes i kirken når barnet ble større. Far ble den personen man henvendte seg til når et barn skulle døpes, og han påtok seg også denne oppgaven.

Ved begravelser ble han også tilkalt. Samene ønsket at den avdøde skulle omtales av en som kjente den henfarne, og omtalen skulle være på samisk, så alle kunne forstå det som ble sagt. Det var derfor vanlig at både prest og far deltok i begravelsen. Far som representant for lokalbefolkningen, og presten som representant for det offentlige.

Fars travle hverdag var en vesentlig årsak til at han ventet lenge med å inngå ekteskap, men i 1928 ble han gift med en dame fra Breidvik, Brekke kommune, i ytre Sogn, Martha Breidvik. Hun hadde kommet til Finnmark som utsending for: Den Vestlandske Indremisjon for å bestyre barnehjem, først på Kirkenes, senere på Vadsø. En periode hadde hun også vært ansatt ved Vadsø sykehus.

Far hadde som talemål riksmål, men min mor snakket sogne dialekt. Denne dialekten forstod ikke samene, og en same sa følgende om mors språk: ”Du fru Hoem er et merkelig menneske. Ikke kan du norsk og ikke kan du samisk, ja, du kan jo så mye norsk at du berges, men ikke mer heller.”

Vi barn likte derfor å høre på mor når hun snakket med samene. Ikke forstod hun hva de sa, og ikke forstod de henne. En gang fikk hun høre av en same at han hadde slik en flott hest: ”Du kan da skjønne, fru Hoem, at det er en flott hest, for den er under politimesterfrua.” Forklaringen var at han hadde kjøpt et føll av politimesterens frue. En annen same skulle fortelle mor at han hadde slik en fortreffelig kone, og han sa det på følgende måte: ”Du, fru Hoem, vi har vorre så god kjerring begge to.” Vi barn måtte ofte oversette ord som ble brukt for mor. Triser kunne bety griser, lus var lys, serka var kirken osv. Mor lærte seg aldri samisk, og dialekten beholdt hun, derfor kunne samene betrakte henne som streng.

De første årene mor og far var gift, bodde de i Vesterelv, ca. 4 km vest for Solli. Mor var bondedatter, og det kom godt med for far, for han drev et lite gårdsbruk slik faren hadde gjort. Slik ble tilgangen på melk, fløte, smør og kjøtt sikret. Før de flyttet til Karlebotn i 1934 hadde de fått 3 barn: Marie, Anton og Erling. I sin bestyrerinnetid på barnehjemmet på Kirkenes hadde mor tatt på seg omsorgen for en jente på hjemmet, Reidun, så det var en familie på seks som flyttet til Karlebotn i 1934.

En hovedårsak til flyttingen var at flyttsameskolen i Karlebotn var blitt nedlagt i 1927, og at skoleforholdene på sydsiden av Varangerfjorden var langt dårligere enn på nordsiden. Folk bodde svært spredt på en strekning på over 3 mil, og skulle det bli mulig med skikkelig skolegang, måtte det bygges en internatskole i Karlebotn. Mine foreldre skulle komme til å realisere denne planen, far som skole og internatstyrer og mor som husmor på internatet

Glimt fra årene 1934 til 30. november 1939.

Grunnet særdeles svak kommuneøkonomi måtte byggingen av skole og internat gå over lang tid. Da skolen og internatet kom i drift, var økonomien i kommunen fortsatt så svak at garanti fra kommunen til innkjøp ikke ble godtatt, men garanterte far personlig, gikk kjøpene i orden. Far som privat person var altså en bedre garantist enn Nesseby kommune.

I startfasen av byggingen kom jeg til verden, nærmere bestemt den 10. august 1934. Min første erindring om fødestedet, var at jeg var kommet til verden på en byggeplass, og denne byggeplassen var selvsagt et meget spennende sted for en liten gutt.

Særlig var all mineringen som foregikk svært spennende, og jeg ble tidlig vant til skytebasens: ”Varsku her, fyr bare her.” Men basen var ikke alltid like heldig med sprengningen. En lørdagseftermiddag da vi kom hjem fra tur, var de fleste av vinduene på sydsiden av internatet borte. En annen lørdag gikk ikke salven av som forventet, og basen ble utålmodig og satt seg på faskinene for om mulig å finne ut hva som var galt. Da gikk ladningen av, og både bas og faskiner for til vær. Til alt hell ble ikke basen skadet, men han ba om å få låne telefonen, så han kunne ringe hjem til fruen, Netta, og fortelle om ”himmelfarten”.

Rett ovenfor internatet stod en samisk offerstein som stod noe ustøtt, så basen mente at det var farlig for skolebarna å leke i nærheten av steinen, så han ønsket å sprengte bort steinen. Far mente at steinen kunne sikres og burde få stå da den hadde betydning for befolkningen i bygden., og mange mente at ulykke ville ramme dersom steinen ble sprengt. Basen tok tilsynelatende innvendingene til etterretning, men en dag vi kom hjem fra tur, var steinen borte. Dette vakte selvsagt forskrekkelse, særlig blant de eldre, men basen mente at barnas sikkerhet måtte komme først.

Skolen og internatet hadde en beliggenhet svært nær sjøen, så når østenvinden stod på som verst, ble alle vinduene som vendte mot syd hvite av salt, så det ble mye vinduspussing.

I 3-4 års alderen hendte det at jeg fikk være med far på ”posten”. Postkontoret lå i sentrum av bygden, ca 3-4 hundrede meter fra internatet. Husene i sentrum var i mange tilfeller bygd sammenhengende, så da tyskerne kom til Karlebotn, kjente de seg igjen. En slik ”Dorf” kjente de igjen fra Tyskland. Dorf var en landsby med sammenhengende bebyggelse

Mange av markedsbodene stod der fortsatt, og minnet befolkningen om storhetstiden for stedet da Karlebotn ble benevnt som: ”Hovedstaden ” i Øst-Finnmark. Nu var dette historie, men bygden hadde fortsatt status som Norges største sjøsamebygd.

Stedet hadde postkontor, telegrafstasjon, tre forretninger og buss og båt forbindelse med ”utenverden”. Bussen kom to ganger i uken, og da kunne man få seg en tur til Vadsø, men returen måtte man ordne selv. Båten kom hver 14. ende dag, så den var mindre aktuell som reisemåte, men som fraktskute gjorde den nytten. Heste og reinskyss var i ferd med å bli gammeldags, men var fortsatt i bruk frem mot 1940. Brukte man reinskyss i offentlig øyemed, var godtgjørelsen kr. 0,25 pr. kilometer. Den samme godtgjørelsen fikk man dersom man tok seg frem på ski eller til fots. Det var Bigganjarga, Birgit-nes, ca. 500 meter øst for internatet som hadde skipsanløp. Ekspeditøren, Nils, var en farverik person som hadde mange jern i ilden. Han var fisker, småbruker og pelsdyroppdretter. Han klarte seg etter forholdene godt økonomisk, og var en av de få som hadde klart overgangen fra seil til motor. Hver vår var han opptatt med vårfisket etter torsk, og gikk fisket godt, kunne han sikre seg en årsinntekt. Sviktet torsken, kunne laksenoten bøte på torskefisket utover sommeren.

Litt vest for sentrum i bygden lå: "Hana-vaive", en merkelig fjellformasjon, hvor arkeologer hadde gjort en rekke funn både fra eldre og yngre steinalder. Kanskje det mest bemerkelsesverdige funnet var funnet av en bjørnegrav. Ved foten av Hana-vaive var det et kraftig oppkomme som rant som en elv ut i Varangerfjorden. Det var bygdens viktigste drikkevanns kilde, men vannet måtte bæres hjem, eller om vinteren trekkes hjem på kjelke.

Om vinteren var Hana-vaive sentrum for de fleste skidisipliner: Hopp, utfor og langrenn. Slalåm hadde man ikke utstyr til da bindingene man brukte var: Tåbånd. Like i nærheten lå en annen flittig benyttet skibakke: Gumpenjounne-Ulvenesen.

Nærmeste nabobygd var: "Sirdagoppi", et lite tettsted ca. 3km. Fra Karlebotn på sydsiden av Varangerfjorden. På stedet var det gjort særdeles rike steinalderfunn, noe som fikk kjente arkeologer til å komme til Karlebotn om somrene.

Tre kilometer mot sydvest lå Vesterelvdalen med sin fiskerike elv, Vesterelven. Den hadde sitt utspring fra Vesterelvvannet, Njirgojavre, som lå 8 km sydvest for Karlebotn. For å komme til vannet krysset man en stor slette, som senere skulle komme til å tjene som flyplass for norske og senere for tyske fly.

Ved øverenden av Vesterelvvannet hadde far en utmåling hvor han hadde fått satt opp en gamme som tjente som overnattingssted for folk som var på jakt, eller på fisketur. Alle kunne benytte gammen, derfor var det heller ikke lås på døren. For å komme over vannet hadde far en "bask" liggende ved nedre enden av vannet. Basken minnet mye om en elvebåt og var meget lettrodd. Basken kunne alle benytte, så det hendte ikke så rent sjelden at man måtte gå rundt vannet dersom basken befant seg ved øverenden.

Det fantes to bygninger i Karlebotn som jeg syntes var særdeles spennende, og det var likhuset og saunaen, folkebadet. Siden veien til kirken var to mil, så hadde bygden behov for et bårehus når noen døde. Ved dødsfall ble den avdøde plassert i bårehuset til begravelsen kunne finne sted. Døren til huset var ikke låst, og alle som ønsket en "prat" med den avdøde hadde anledning til det. Mange samtaler fant således sted i bårehuset. For samene var den avdøde bare gått over i en ny tilværelse i dødsriket, og det var derfor fullt mulig å komme i kontakt med den døde. Selve begravelsesdagen var meget viktig, for da kunne folk, som ellers sjelden møttes, komme sammen og få seg mat og en god prat, også med den avdøde. Far fortalte om den dødes liv og levnet på samisk, og presten stod for det rituelle. Etter bespisningen og talen bar det av sted til kirken for jordpåkastelse. En lang raid av hester fraktet båren og følget til kirken, og den gjeveste plassen var å få sitte på båren som ble trukket av den gjeveste hesten i raiden. Alle hestene hadde stasseletøyet på, og dombjellene var selvsagt på plass. Under selve jordpåkastelsen kunne det være mye gråt og rørelse, men på hjemturen var humøret på plass igjen. Den døde hadde hatt sin tid på jorden og var nu hjemme hos Gud, så nu kunne livet gå videre.

Saunaen lå midt i bygden, og lørdag var badedag. På en varm sommerdag kunne man treffe folk på vei til badstuen bare med et håndkle over skulderen. Det var felles bad for kvinner, menn og barn. Et fransk reiseselskap fikk se hvordan fellesbadingen foregikk og ble fra seg av begeistring. Dette var reisens høydepunkt. Endelig langt mot nord, hadde de truffet et folk som levde i pakt med naturen. (var)

Far lærte oss søsken mye om samenes syn på mange ting. De hadde stor respekt for et sted hvor dødsfall hadde funnet sted. Var vi på tur på fjellet og kom over en bål plass hvor det lå en sten midt i gruen, så måtte vi ikke raste der. Stenen i gruen fortalte at et dødsfall hadde funnet sted, og den avdøde måtte ikke forstyrres. Vi måtte finne et "rent" sted hvor vi kunne raste. Selv på turer i dag raster jeg ikke på et "urent" sted. Jeg har ved flere anledninger blitt spurt om hvor jeg har rastet, og når jeg har fortalt om rasteplassene, så kommer ordene: "Ja, det er "rene" steder".

Samenes benevnelse på avstand, er også interessant. Et kaffekok er ca. 5km. Samme avstand er hvor langt du kan høre en hund bjeffe.

Når samene var på flytting, særlig da om vinteren, måtte de alltid være forberedt på uvær. Dårlig vær måtte man møte i uthvilt stand, derfor rastet man hver femte kilometer og fikk seg både en hvil og mat. Ble en same så overrasket av dårlig vær, var det sjelden fare på ferde. Bekledningen kunne motstå alt av dårlig vær, og ble det riktig ille, kunne man jo bare gå i "dokk", slik som rypene gjorde. I dokk kunne man sitte til været hadde roet seg. Tid hadde man nok av, og tålmodighet var barnelærdom.

En jervejeger var ute på jakt i - 22 grader og stiv kuling. Han kom på sporet av en jerv, men den gikk i ur, og jegeren satte seg ned for å vente på at jerven skulle komme ut igjen. Etter å ha ventet i et døgn, kom jerven ut av uren og ble felt. På spørsmål om det ikke hadde vært lenge å vente, var svaret: "Den måtte jo komme ut en gang, og jeg hadde god tid til å vente".

En reineier var en dag i fjellet for å se til reinflokken da han fikk øye på en jerv som hadde søkt tilflukt i et tre. Mannen var uten våpen, men han var snartent. Han vrent av seg pesken og bant den rundt stammen på treet. Etterpå ble det en tur hjem etter våpen, og da han kom tilbake til treet satt jerven der fortsatt, så det ble en problemfri felling og en god fortjeneste.

Drog en fangstmann til fjells på jakt eller fisketur, nevnte han bare uken han trodde han ville være tilbake, ikke dagen, og slettes ikke noe klokkeslett. Kom han ikke tilbake den uken han hadde antydnet, skulle det ventes nok en uke før eftersøkning ble satt inn. Forsinkelsen kunne skyldes god jakt eller godt fiske.

Vi brødre ble også tidlig vant til å ta oss frem til fjells uten kart og kompass, og far mente det var nok å nevne dagen vi hadde tenkt å komme tilbake, men mor ønsket også klokkeslett. Et slikt forlangende mente vi ødela hele fjellturen.

Av far og samene lærte vi alt om det å overleve til fjells både sommer og vinter, og den viktigste lærdommen var det å ferdes lett og å være forberedt på uvær. Vi lærte oss bruken av kart og kompass, men slike hjelpemidler fikk vi aldri bruk for. Vi fant frem både i snestorm og tett tåke, og det ble aldri nødvendig å lete etter oss.

På sjøen kom vi tidlig. Det var nødvendig å bli båtvant. Før vi kom i båt, lærte vi oss å fiske fra land. Vi fisket fra en liten kai, som vi hadde døpt: "Steinkaien", og kaien var nær hjemmet. Vi kunne bare fiske på flo sjø, for forskjellen på flo og fjære var 2,5 meter, og ved fjære sjø, lå Steinkaien tørr. Far var aldri redd for oss når vi var ute på fjorden og fisket, men mor var bekymret. Ikke kunne vi svømme, og vi kunne jo falle i sjøen og omkomme. Merkelig nok falt vi aldri i sjøen, og vi var svært ofte ute i båt. Mor ble jo svært glad når vi kom hjem med mye fisk, men hun måtte alltid komme med formaninger om å være forsiktig.

Vi måtte tidlig være med på bærplukking. Multer, blåbær, tyttbær og krøkebær var det som regel rikelig av i nærheten av hjemmet, og vi hadde egne navn på gode bærplasser, foreks. Blåbærbakken, Steinfjellet osv. På myrene kunne det være farlig å ferdes dersom man ikke var kjent. Søkkmyrene var farlige steder som man unngikk, men ellers var myrene trygge å ferdes på. Når vi plukket multer hadde vi gjerne kommager på benene. Dette fottøyet var meget lett og helt vanntett, så man kom ut til de fleste multeplassene, men selvfølgelig var vi forsiktige når vi var ute på myrene. I gode år kunne vi ha over 100 kg multer i kjelleren, og multene var jo en meget god C vitamin kilde.

Samtidig med oppføringen av skolen og internatet, fikk far ført opp en fjøsgamme som gav plass til 4 kyr og kalver. Vi var selvforsynt med for til buskapen. Vi hadde eiendommen Solli etter bestefar, og vi hadde også en jordvei i Karlebotn. Vi var helt selvforsynte med kjøtt, melk, fløte og smør. Om sommeren hadde vi barn som oppgave å jage kyrne og kalvene i utmarken, ca. 1,5 km fra fjøset. Hjem kom de av seg selv når det var tid for melking. Om høsten, isopptiden, hendte det at de ikke kom hjem. Da måtte vi ut på leting, og det kunne ta tid, for kyrne var ville etter sopp og kunne dra langt av sted.

Kyrne hadde en klar rangordning både når de ble jagd ut i utmarken, og når de var på vei hjem. Bjellekua var ,Stjerna, men den overlot som regel kommandoen til, Hjertros, den minste av kyrne, som gjerne ville være sjef. Hjertros ledet an og så kom resten av bølingen på rekke, kalvene helt til slutt. Når Hjertros så internatet, varslet hun sin ankomst. Mor lukket da opp et vindu, og Hjertros fikk svar. Uteble svaret, fortsatte hun frem til fjøset og gav seg til å raute til hun fikk svar.

Efter en stund var fjøset blitt i trangeste laget, og en ny bås kom til. Denne båsen tilfalt Hjertros, men i den nye båsen ble det smått med trivselen. Hjertros svettet og var urolig og gav lite melk. Dyrlege var det vanskelig å få tak i, men far visste om en eldre samekvinne som kunne mer enn sitt fadervår. Mor likte ikke fars ide om å søke råd hos kvinnen, men da Hjertros ikke ble bedre, sa mor ja til fars forslag. Samekvinnen kom og forsvant inn i fjøset. Der ble hun lenge og vel, og da hun endelig kom ut, hadde hun en lang samtale på samisk med far. Det hadde seg slik at båsen til Hjertros var plassert rett over kjøkkenet til de underjordiske, og det likte de dårlig.

Nu hadde hun fått de underjordiske til å gå med på å flytte kjøkkenet, så nu var saken ordnet. Det stemte, for efter besøket var Hjertros den gode gamle igjen, og mor hadde fått noe å lure på. Vi barn tok tildragelsen med stor ro, for far hadde fortalt oss om mange såkalte "unaturlige" opplevelser. Vi visste også om steder hvor de underjordiske holdt til.

Det hendte ikke så sjelden at far måtte gå i sognebud, og engang gikk han med bud om at en ung mann var omkommet. Da far skulle frembringe budskapet til far til gutten, ble han møtt med følgende ord: "Jeg vet hvorfor du er kommet, min sønn har varslet meg om sin død". En annen historie går som følger. To tvilling brødre drev sammen et lite småbruk, og til bruket hørte også en hest. Den ene av brødrene ble syk og døde. Noen tid gikk, og en klar måneskinnsnatt våknet den gjenlevende broren av at staldøren ble åpnet. Han stod opp, gikk bort til vinduet og kikket ut. Da fikk han se at den avdøde broren leide hesten ut av stallen og forsvant. Om morgenen da han gikk til stallen for å fore hesten, fant han den død.

Så var det jegeren og fangstmannen som kom hjem fra fjellet og fortalte at han hadde hatt besøk av Djevelen i teltet på fjellet. Den onde hadde vært kledd i svart og hadde hatt med seg en stor bok hvor der var nedtegnet mange navn, også jegerens. Før Djevelen forlot teltet hadde han sagt at jegeren ville bli hentet neste gang han kom til fjells. Fruen ble selvsagt skremt og informerte far om hendelsen. Etter en tid drog jegeren på jakt igjen og forsvant sporløst. Eftersøkning ble satt i verk, og far deltok også i letingen, men jegeren ble aldri funnet. Troen på det hinsidige og kontakt med avdøde lever fortsatt blant samer, og opplevelser jeg selv har hatt bekrefter at samene vet mer om såkalte overnaturlige ting enn hva vi etniske nordmenn gjør.

Men over til den mer naturlige hverdagen. Jeg var bare tre-fire år gammel da jeg begynte å se frem til skolestart om høsten. Den første september tok skolen til. Da var multeplukkingen og slåttene unnagjort, og barnene var ivrige etter å treffes igjen etter en lang sommerferie. Det var mange som ville "passe på meg", og jeg syntes det var kjekt med mange "barnepike". I fritiden var det også mye lek og moro. Det å slå ball var noe alle likte, og "veggball" var også godt likt. Under leken ble både norske og samiske ord brukt, men lekte man inne, gikk det mest på norsk når man holdt: Slå på ringen, ut å gå på brannvakt, ta den ring og la den vandre osv. Stort sett ble det språket brukt som passet best til leken. Fanget man rein, ble bare samisk brukt, lekte man gjemme leken, ble begge språk brukt. Om høsten og vinteren ertet man Nordlyset og fikk det til å slå ned. Da ble begge språk brukt. Vi søsken hadde ingen problemer med å lære oss samisk, og vår søster ble rene mesteren i samisk. I tillegg behersket vi jo riksmål og mor sin sognedialekt

Som liten hadde jeg også to voksne barnepike, en samisk talende, Bigga, og en norsktalende, Hjørdis. Sognedialekten ble brukt når jeg ville oppnå en gunst av mor. Jeg likte svært godt å besøke far i klasserommet, særlig når han underviste første klasse, for da gikk det mye på samisk. Far underviste alltid førsteklasingene, for da kunne han møte dem på deres eget språk. Fikk jeg lyst på å besøke far i klasserommet, gikk jeg til mor og spurte om jeg kunne ta meg en tur i "skulestova". Skulestova var et magisk ord, og brukte jeg det, fikk jeg alltid lov. Far godtok besøket dersom jeg lovet å ikke forstyrre undervisningen. Særlig var det viktig å ikke forstyrre når avgangsklassen ble undervist. Ble jeg søvnnig, var det ikke noe problem. I kateteret var der god plass, og der blundet jeg ofte. Mine hyppige skolebesøk førte til at jeg leste flytende svært tidlig. Da jeg fylte fem år, kunne jeg lese helt flytende, og det førte til at jeg ble en ivrig "lesehest". Det samme var mine søsken, og derfor var julegaver ikke noe stort problem. Bøker var alltid en kjærkommen julegave.

Julen var på mange måter en noe merkelig høytid, for privat var vi de eneste som feiret vanlig jul. Bygdefolket forbandt julen med besøk av sognepresten og juletreffest på skolen. Selv strenge læstadianere deltok i gangen rundt juletreet, kunne far, så kunne de. Norske juleskikker hadde ikke fått innpass i hjemmene, så det var på skolen de fikk oppleve feiring av jul. Det å gå julebukk, var derimot vanlig. Kanskje det var fordi man kunne få noen godsaker i posen.

For oss søsken var naturligvis julen årets høydepunkt. Mye god mat ble laget, og mange sorter kaker ble bakt. Alt om høsten hadde mor bakt "krotekaker", lefser og flatbrød. Mor og far drog også på handletur til Vadsø, og vi barn så frem til hjemkomsten, for da vanket det alltid noe godt. Selve julaften ble en eneste lang ventetid. For å få tiden til å gå, måtte vi barn alltid ta en lur midt på dagen. Når vi så ble vekket, hadde far pyntet juletreet, og risengrøten med mandelen i, stod klar. Det var svært viktig å finne mandelen, for premien var en marsipangris. Senere på kvelden ble det servert svineribbe og multekrem, så kom det kaffe, brus og kaker av mange slag. Gangen rundt juletreet tok en "evighet", for alle kjente

Julesanger skulle synges, og de var mange. Disse sangene sitter fortsatt som spikret i hodet. På juletreet brant levende lys, og før gaveutdelingen kunne ta til, ble mange stjerneskudd tent. Far passet nøye på at det ikke ble tilløp til brann, og vi barn lærte hvordan vi skulle omgås ild, uten at det ble brann. Gaveutdelingen ble så kveldens høydepunkt, og gavene var mange.

Utenfor kunne vi ofte høre at barn var ute og lekte, og det syntes vi var rart. Men julaften kunne også by på overraskelser. En julaften med sterkt snefall, fikk vi øye på en same i pulk som hadde kurs for internatet. Han var tydeligvis ikke helt edru og mistet kontrollen over reinen. Han ramlet av pulken og havnet i veigrøften, og reinen stakk til fjells med tom pulk. Reineieren var godt kledd i pesk, bellinger, skaller, stjernelue og solide reinskinshansker på hendene. Siden mannen var så godt kledd, fikk han sove ut rusen i veigrøften. Første juledag fikk vi se ham børste av seg sneen og så begi seg i vei til fjells for å finne igjen rein og pulk. Heldigvis for mannen hadde reinen slått seg til i en liten "reinby" bare ca. 3 kilometer fra internatet.

Avslutningen på julaften var alltid klokken 24. Da ble det servert druer, og vi ønsket hverandre: Gledelig jul. Druer ble bare servert på julaften, så jeg forbandt lenge julen med druer.

I romjulen kom så den store juletefesten, og folk kom langveis fra for å delta. Festen var gratis, for penger var samlet inn på forhånd. Serveringen var: Wienerbrød, kaffe til de voksne og sjokolade til barnene. Mange leker ble holdt, men kveldens høydepunkt var alltid gangen rundt juletreet, og alle deltok, både små og store.

Den neste store begivenheten var feiringen av 17. mai. Her var det også far som ledet an i feiringen av dagen. Klokken 8 var det flaggheising, og så var det tid for tog. Det var ett tog hvor både små og store deltok. Marsjruten var lang, ca. 3-4 kilometer. Ofte var ikke vinteren over, så man måtte være godt kledd. Musikkorps fantes ikke, så det ble sangen og hurra ropene som holdt liv i toget. Etter marsjen holdt far tale for dagen, og så ble fedrelandssangen sunget. Så kom turen til leker og bevertning, og bevertningen var gratis. Feiringen ble som regel avsluttet klokken 18, og så kunne alle gå hver til sitt.

Første mai var det få som feiret. Årstiden fristet ikke til uteli. Derfor gikk man heller ikke i tog. Noen feiret nok dagen, men da innendørs.

Barn var det mange av i Karlebotn i min oppvekst. Familier med 12 barn var ingen sjeldenhet, og i tillegg til egne barn, tok man gjerne til seg barn som trengte et hjem. Barn var en Guds gave, så de var meget velkomne. Kvinner fikk gjerne barn før noe ekteskap var inngått, og disse kvinnene hadde senere de største sjansene til å bli gift. Barn var en trygghet for alderdommen, og kvinner som ikke kunne få barn, ble ofte gående ugift. Samboerskap var heller ikke uvanlig, og det og barn utenfor ekteskap, falt ofte presteskapet tung for brystet. Hadde prestene satt seg bedre inn i tenkemåten til menigheten, hadde de nok vært mindre strenge. Men prestene følte seg bundet til skriftens ord og tok lite hensyn til samenes fornuftige syn på dette med barn utenfor ekteskap og dette med samboerskap. En barnløs prestefru besøkte en samekvinne som hadde født sitt 12. barn, og prestefruen ymtet frempå om hun ikke kunne få adoptere barnet. Da fikk hun følgende svar: "Nei, men du kan jo få låne mannen min, så får sikkert du også barn".

Spedbarndødligheten var stor, og overlevde man det første året, truet senere tuberkulosen. Den sykdommen tok mange liv, men merkelig nok ble ingen i min familie smittet selv om vi omgikk folk som hadde såkalt: Åpen tuberkulose. Da vi senere i livet ble "tvangsvaksinert", måtte det mange "skudd" til før vi ble erklært for positive. Ellers var det mye av: Skabb-lus-lopper-brudd og sårskader, og hadde min bestefar vært "hjelpevaksinatør", så ble min far "praktiserende" lege. For øvrig i full forståelse med overlegen på Vadsø sykehus, Dr. Skogsholm. Bekjempelsen av lus var nærmest en håpløs oppgave. På internatet ble barnene kvitt lusen, men hjemmebesøk førte til ny oppblomstring av utøyet. Vi brødre var alltid snauklippede, og før vi la oss om kvelden, kom "finkammen" frem. Mor ville gjerne holde oss fri for lus, og det klarte hun. Vi søsken bekymret oss lite for både tuberkulose, lus og skabb. De vanlige barnesykdommene hjemsøkte oss, men vi overlevde ved hjelp av "kjerringråd". Til legen var det 6 mil, så dit drog man ikke i utrengsmål.

Kulde ned til -40 grader var ikke noe problem, unntatt for vannledningen som ofte frøs, selv om den lå 3-4 meter nede i bakken. Vi brukte skaller fylt med sennegrass på benene, så der frøs vi aldri. Vi herdet ansiktet med å vaske det i iskaldt vann, og dermed unngikk vi forfrysninger i ansiktet. Selv i streng kulde, under -20 grader, lekte vi ute. På ski var vi ofte, og til bindinger hadde vi lenge bare tåbånd. Falt vi for skiene sin vei, men det var liten fare for benbrudd. Selv i hoppbakken forsøkte vi oss med tåbånd. Vi fikk en fabelaktig balanse ved bruk av tåbånd, noe som kom til nytte når vi senere gikk over til bindinger.

Næringslivet i Karlebotn hadde ikke forandret seg meget i løpet av 10 000 år. Fortsatt var levemåten: Jakt, fiske og fangst. Det nye var at de fleste hadde skaffet seg en jordvei som kunne fø noen kyr, sauer og kanskje en hest. Noen familier hadde også rein, og noen ganske få hadde mange rein. Hest var statussymbol, og den fikk ekstra godt stell og hadde gode dager. Om vinteren trakk den hjem torv og ved fra utmarken, og om sommeren deltok den i høyonna, men ellers var sommeren en eneste lang ferie for hesten. De som ikke hadde råd til hest, brukte gjerne okse som trekdyr, og den gjorde nytten. Lønnet arbeid var det lite av. Riksvei 50 var under bygging mot Kirkenes, så noen heldige fikk seg fast arbeid i Veivesenet. I de vanskelige 30 årene var nødsarbeid vanlig. En forstøtningsmur mot havet skulle hindre at verdifull matjord ikke ble tatt av havet. Slikt arbeid skaffet folk litt kontanter, men det var jo ikke noe permanent arbeid. Det var få som hadde klart overgangen fra seil til motor, så de fleste måtte drive fjordfiske fra åpne båter. Fiske fra Vardø og Kiberg var det få som kunne delta i med egne båter. Fra Karlebotn deltok bare tre motorskøyter, men disse båtene skaffet eierne godt utkomme når vårfisket slo til. Det hendte at vårfisket skaffet eieren en årsinntekt. Varangerfjorden var en særlig farlig arbeidsplass, for det fantes ingen skjærgård, så forlis forekom ofte. Tre fiskere hadde vært innom Vadsø før hjemturen og hadde tatt seg en liten fest, og da de var en smule beruset, tok de ikke en sterk østenvind på alvor. I stiv kuling bar det innover fjorden for fulle seil. Midtfjords kullseilte de, og alle falt over bord. To kledd i kofter forsvant ganske fort i bølgene. Den tredje var iført pesk og tunge sjøstøvler. Støvlene ble fylt av vann, og pesken ble fylt av vind. Der stod mannen som en stake i sjøen og ropte om hjelp. Heldigvis kom en annen båt forbi og han ble reddet, men de to andre ble.-----

Pesken var ikke bare nyttig livredder på fjellet, men kunne altså redde liv i vann. Dette fikk en mann fra nabokommunen, Tana, erfare. I ikke helt edru tilstand falt han i Tanaelven i vårløsningen og fløt på pesken nedover elven. Merkelig nok ropte han ikke på hjelp, men han ropte at han var tørst. Folk hørte ropene til den "tørste", og han ble reddet takket være pesken som hadde fungert som livbelte.

Det var mange reineiere i Karlebotn, men de fleste holdt bare rein til eget hushold. Men der var også en reinflokk på flere tusen dyr. Eierne var familien, Smuk. Varangerflokken ble den kaldt. Om sommeren var flokken på sommerbeite på strekningen Vadsø og østover mot Hamningberg. Vinterbeitene var på sydsiden av Karlebotn på grensen til Syd-Varanger. Før 1917 hadde familien også hatt vinterbeiter i Russland. Vår og høst-flyttingen var en stor begivenhet, og elevene fikk gjerne fri når flokken passerte Karlebotn. Skolebarnene var vant til å være med på både slakting og merking. Det var såkalt buskslakting, og krumkniven var slakteredskapet, og ble kniven ført av en trent hånd, var den det beste slakteredskapet. Reinslaktet ble kjøpt opp av oppkjøpere, men private kunne også sikre seg en rein eller to. Far kjøpte alltid rein som eierne hadde tatt av til eget bruk, og da var han sikret topp kvalitet. Vi barn ble svært glad i den maten man fikk av en rein, og reintunge, margebøen og reinbuljong ble tidlig mine favoritter

Karlebotn var jo et eksotisk sted for mange, og bygden fikk gjerne besøk av journalister fra hovedstaden som ville berette om forholdene i det høye nord. Vi brødre ble en gang guide for en kvinnelig journalist som ønsket å skildre boforholdene i Karlebotn. Vi viste henne rundt i bygden, men vi ble en smule betenkt da det eneste hun ville fotografere var en falleferdig gamle som i sin tid hadde tjent som sauefjøs. Da artikkelen senere kom i avisen, var overskriften: "Boforhold i Varanger og med et stort bilde av sauefjøset.

Men Karlebotn fikk også besøk av mer seriøse personer. Somrene 1937-38-39 bodde den kjente arkeologen, professor Anders Nummedal hjemme hos oss. Han ankom i egen bil, og bare det var spennende for oss brødre. Privatbiler var en sjeldenhet i Karlebotn på den tiden. Professoren var kjent for sine skrivelser om, "Komsakulturen". Navnet Komsa hadde han fra fjellet Komsa i Alta, hvor han hadde gjort rike steinalderfunn. Varangerområdet, både på sydsiden og nordsiden, viste seg å være et "eldorado" for både arkeologer og geologer. Her hadde folk bodd i anslagsvis 10-11000 år, og i Karlebotn avdekket professoren en hel steinalderby. Levemåten hadde vært jakt og fangst, og det bemerkelsesverdige var at levemåten i 1937 var nesten den samme. Det som var det nye i 1937, var at husdyr var kommet til. Redskapen og våpnene var forbedret, men man ernærte seg stort sett på samme måten. Professoren var meget begeistret over å ha funnet et så statisk samfunn.

Far fungerte som kjentmann for Nummedal, og han gjorde utrolig mange funn og la grunnlaget for alle senere utgravninger. Også vi barn satte stor pris på professoren, for i fritiden fikk vi gjerne være med på bilturer, og jeg hadde gebursdag mens han var i Karlebotn, og da vanket det gjerne en ekstra gave. Utgravningene inspirerte også oss til å lete etter steinalderredskaper, og potetåkeren vår ble et rikt funnsted. Fine pilespisser ble funnet, som senere ble sendt til Tromsø museum. Man hadde som kjent ikke lov til å beholde slike funn.

Sommeren 1938 var særlig fin. Fisket hadde slått til, og bærhøsten hadde vært hadde vært særlig rik. Krisetiden lot til å gå mot slutten, og de fleste hadde penger mellom hendene. De dårlige nyhetene ble formidlet gjennom radioen, lokalavisen og "Ukens Nytt". Det kunne gå mot krig, men hvor krigen skulle komme, visste ingen. Noen fryktet Sovjet, andre fryktet Tyskland. I Karlebotn fryktet man ingen krig. Vi hadde Nyborgmoen bare en mil unna, og sjefen der, oberstløytnant, Os, kunne ikke se at krig truet. Sentralmakten stolte på Norges nøytralitet, og hadde jo på det nærmeste avvæpnet fedrelandet. Nøytraliteten hadde berget oss unna første verdenskrig, og nu stolte man fortsatt på nøytraliteten. Den 30. november 1939 kom sjokket. Russerne hadde gått til angrep på Petsamo, og dermed hadde vi krigen rett utenfor "stuedøren" vår. Over grensen fra Finland strømmet det på med flyktninger, og bare til Syd-Varanger kom det 1200 flyktninger. Til Vadsø kom det 200 flyktninger. Trefningene langs Pasvikelven var harde, og både russene og finnene begikk grensekrenkelses. Dette ble rapportert til sentralmyndigheten, men derfra ble man bedt om å lukke øynene for krenkelsene, noe som førte til frustrasjon for nøytralitetsvakten.

22/6 - 1941

30. November - 4. April 1940.

Angrepet på Finland førte til at Karlebotn kom med i den økte beredskapen til nøytralitetsvakten. Først ble et kompani fra Helgeland beordret til Karlebotn, og innkvarteringen ble på skolen og internatet. Noe vi ikke visste da var at skolen skulle komme til å bli permanent innkvartering for soldater helt til 2. November 1944.

Karlebotn hadde innslag av finsk befolkning, og en familiefar med 12 barn var fortsatt finsk statsborger og fryktet at han måtte delta i krigen mot russerne. Løsningen for han ble å begå selvmord, og tilbake satt enken uten forsørger for seg og sine 12 barn. Slik rammet vinterkrigen også Karlebotn.

Geværkompaniets sjef var kaptein: Melsom. Grunnen til at jeg husker ham, var at han i fritiden tok seg tid til å lære meg bedre skiteknikk. Det var særlig utforrenn han trente meg i, og min ferdighet der ble kraftig forbedret. Ellers var jeg interessert i noe jeg ikke hadde sett før, nemlig et feltkjøkken. Kokken var av uvanlig størrelse, så han gikk i sivil. Kompaniet hadde ikke stor nok uniform til han. Maten han tilberedte smakte godt, og det hendte at jeg stilte meg i middagskøen, og smake på maten fikk jeg. Kompaniet var ofte ute på øvelse, og kontakten med Nyborgmoen var god. Bevæpningen var lett, så jeg fikk ikke se tyngre skyts.

Kompaniet ble ikke lenge i Karlebotn og ble avløst av et trønderkompani som hadde som oppdrag å drive rekognosering inn mot finskegrensen. Dette kompaniet var oppsatt med polarhunder, og det var noe helt nytt for meg. Jeg var vant med hunder som passet rein, men jeg hadde aldri sett hunder som trakk sleder. Oppgaven til kompaniet var i hovedsak å finne ut hva som foregikk langs grensen mot Finland. Vinteren 1939-40 var særlig kald, og temperaturen gikk ofte under -40 grader. Vinterutstyret til kompaniet lot til å være meget godt, så kulden ble taklet. Inn mot Grensen trengte de en kjentmann, og far sa seg villig til å være los inn mot grensen, men han forbeholdt seg retten til å bruke egne vinterklær. På benene hadde far Skall-skaller utenpå skistøvler. Skall-skallene var laget av skinn på hodet til store okserein, og fottøyet var så stort at man fikk plass til støvler inne i Skall-skallene. Som hovedplagg hadde han pesk, og på hendene hadde han reinskinshansker som rakk helt opp til albuen. På hodet hadde han skinnhue. Han var således godt rustet mot streng kulde. Og streng kulde ble det. Temperaturen holdt seg under -40 grader, og inn mot finske grensen ble det målt -46 grader. Selv polarhundene ville inn i teltene når patruljen gikk i biuvakk. Det ble ikke observert noen aktivitet inn mot den finske grensen, men patruljen fikk bekreftelse på at utstyret holdt mål, og aller best hadde fars utstyr vært. Hovedproblemet hadde også vært å

finne ut om våpnene virket i slik streng kulde, og svaret var at dersom våpenet var skikkelig tørrpusset, så virket de i streng kulde. Polarhundene hadde også bestått prøven i den strenge kulden, men hadde gjerne sett at også de hadde fått tilbragt nettene inne i teltene.

Fars store bekymring ved tilbakekomsten, var om han kunne holde skolen i gang siden skolen og internatet var blitt "militært område". Heldigvis visste han ikke da at normal skolegang ville det ikke bli før 1. september 1946.

Da mørketiden var over, ble trønderkompaniet avløst av et kompani fra Varangerbataljon med kaptein Vold som kompanisjef. I det sivile var kapteinen rektor på et gymnas, så han og far hadde felles interesse når det gjalt skole.

Vinterkrigen var over i mars 1940, og særlig russerne hadde hatt store tap. Man hørte om 200 000-250 000 døde. Også finnene hadde hatt store tap, selv om antall døde var langt færre, 20 000-28 000. Finnene måtte godta en hård fred og avsto store landområder. Norge fikk nu en lang grense mot Sovjet, og den måtte nu overvåkes, for sentralmyndigheten fryktet den mektige naboen.

Med Varangerkompaniet kom de første flyene til Karlebotn. Hovedbasen for flyene var i Seida i nabokommunen, Tana. Løytnant Kyllingmark hadde ansvaret for flyene, som ble brukt på rekognoseringsoppdrag langs grensen mot Sovjet og Finland. To av flyene hadde tilhold på en stor slette ca. 2 km syd for Karlebotn, og denne sletten ble raskt omdøpt til "flyplassen". Det ble rene folkevandringer til flyplassen, for fly var jo ikke et vanlig syn i bygden. Det var to dobbeltdekkere, som ikke akkurat imponerte med stor hastighet, men så var de ikke jagerfly heller. Nu hadde vi både landforsvar og luftforsvar i Karlebotn, men marinen glimret med sitt fravær. At man fryktet krig fra øst, var helt klart, for den militære tilstedeværelsen var mye større her i grenselandet i øst enn i resten av landet.

Vi brødre fulgte nøye med i Varangerkompaniets gjøremål, både når de ble trent i sluttet og spredt orden. Morgenoppstillingen fikk vi alltid med, og vi hadde klare meninger om at noen slapp lettere fra tjenesten enn andre. Oppstillingen sluttet alltid med kommandoen: "Staben rett, tre av. Staben forsvant så til kontor eller kjøkkentjeneste, mens resten måtte slite hardt med sluttet eller spredt orden. Kompaniet fikk grundig skytetrening, og flere av soldatene ble betegnet som skarpskyttere, for de skjøt stadig "fullt hus". Mitraljøsene og maskingeværene fikk også "kjørt seg", og også her var det mange som skjøt med stor treffsikkerhet. Tyngre skyts hadde ikke kompaniet, så det var en skuffelse. Vi hadde håpet på litt "kanonade". En av offisirene husker jeg særlig godt, løytnant Karl Marthinsen. Han var den stolte eier av en motorsykkel, og en dag fikk jeg sitte på med ham ca. 1 km. Gjett om jeg var kry. Lite ante jeg at den samme Karl Marthinsen skulle nå generalmajorsgrad og bli sjef for det nazistiske sikkerhetspolitiet og bli likvidert av hjemmefronten den 7. februar 1945.

Den offiseren vi ble best kjent med, var kompanisjefen. Han og far hadde mye å samtale om, og samtalene dreide seg mye om skole og hvilke nasjoner Norge burde frykte mest. Begge var enige om at Tyskland representerte den største faren for Norge, for Hitler lot til å føre den mest aggressive politikken. Den manglende beredskapen i det sydlige Norge bekymret dem begge. Den 8. april 1940 fikk Nyborgmoen besøk av general Fleischer. Han skulle overvære en feltøvelse av Varangerbataljon. Han var innkvartert på Vadsø og skulle tilbringe en tid i Varanger. Oppholdet ble kort, for 9. april forandret alle planer, og alt den 10. april forlot Fleischer Vadsø pr. fly for å komme tilbake til egne styrker i indre Troms.

Den 9.april gikk så kompaniet i stilling ved blåbærplassen vår, Steinfjellet. Fjellet lå bare ca. 500m nordvest for internatet. Vi brødre gikk også i ”stilling” i nærheten av kompaniet. Snart pekte en truende mitraljøre mot himmelen, men hvem mitraljøren skulle beskytte var ikke klart, for tyskerne var jo ikke i nærheten av Finnmark, og Karlebotn var neppe noe bombemål.

Flere av bygdens innbyggere kom også opp til Steinfjellet, men det var vel helst av nysgjerrighet. Timene gikk, men plutselig hørte vi en offiser som ropte: ”Fly i sikte”. Ganske riktig, i øst kunne vi se et enslig fly med kurs for Karlebotn. Alle var spente på hvilken nasjonalitet flyet hadde, og mitraljøren pekte fortsatt truende mot himmelen. Da flyet nådde Karlebotn, kunne vi se at det var et sovjetisk fly, men da Norge ikke var i krig med Sovjet, ble ingen skudd løsnet. Det var likevel en grensekrenkelse, men om krenkelsen ble rapportert, vet jeg ikke. Tidligere krenkelser var blitt rapportert, men hadde ikke avstedkommet noen reaksjon. Flyet var et rekognoseringsfly, en dobbeltdekker med lav hastighet. Rett over Karlebotn tok flyet en stor sving og forsvant i sydøstlig retning.

Kompaniet ble nu beordret tilbake til forlegningen, og vi brødre fulgte en smule skuffet etter kompaniet tilbake til internatet, ikke noe spennende hadde hendt.

Kompaniet innførte høyere beredskap, og permisjoner ble foreløpig ikke gitt., man ventet på nærmere ordre.

Over radioen kom det motstridende meldinger, men noe syntes klart. Tyskland hadde angrepet alle de større byene i Norge, fra Oslo i øst til Narvik i nord. Lyspunktet var at konge og regjering var på flukt nordover, så der var fortsatt håp om at Norge ikke ville kapitulere med det første.

Varangerkompaniet ventet utålmodig på nærmere ordre, men da ingen ordre kom, ble permisjonsforbudet opphevet. Utover våren ble det flere fisketurer på kaptein Vold, og flere av soldatene kunne dra hjem på permisjon. De som hadde for lang vei hjem fordrev fritiden med kortspill, men en soldat strikket vanter, og jeg spurte han om hvorfor han strikket. Jeg hadde aldri sett en mann strikke. Svaret var at han ville nytte fritiden til noe nyttig. Varme vanter kunne komme til nytte, og kortspill hadde han ikke noe til overs for.

På Narvikfronten kom Alta bataljon i kamp, og bataljonens soldater viste at de kunne hamle opp med general Dietls Gebirgsjegere. Varangerbataljon var kanskje den best trent infanteri styrken Norge rådde over, men ingen ordte om å dra til kampsonen kom. Kanskje man fortsatt ventet på angrep fra øst?

Far var nu bekymret for skolestarten den 1.september. Ble kompaniet værende, ville det bli dårlig med noen skolestart. Jeg var også bekymret. Min skolestart var også 1.september, og jeg hadde alt gledet meg lenge til å få begynne på skolen.

Den 10.juni kom sjokket. Norge hadde kapitulert. ”Det sentrale Norge var hærtatt”, og dermed anså de ansvarlige myndighetene at krigen var over. Dessuten hadde de allierte, kongen, regjeringen og general Fleischer forlatt fedrelandet. At deler av Nordland, hele Troms og Finnmark ikke var okkupert, var ikke grunn god nok til å fortsette krigen. Kompaniet i Karlebotn tok i mot budskapet med bitterhet. De hadde ventet på å komme i kamp siden den 9.april, og nu fikk de ikke vise hva de var god for. Bitterheten over kapitulasjonen var stor i nord. De nordlige områdene var altså ikke verd en kamp. Varangerkompaniet forlot nu Karlebotn, men man beholdt norske grensevakter i Pasvik til ut i juli da avdelinger fra Waffen SS overtok vaktholdet.

Lyspunktet i situasjonen var at skolen kanskje likevel kunne ta til den 1. september ?

For å komme over skuffelsen av utfallet av krigen, tok far seg tid til å invitere oss søsken på fisketur til Vesterelvvannet med overnatting i gammen. Det var vår aller første fisketur med overnatting, så vi gledet oss stort. Jeg var ennå ikke fylt 6 år, men jeg mente jeg ville klare turen. Mor ble hjemme for å passe kyrne og huset.

Terrenget var lett å ferdes i, så ingen ble særlig slitne av marsjen inn til vannet, en distanse på ca. 8.km. Heldigvis fant vi ”basken”, men den var ganske lekk, så vi måtte tette bordgangene med margarin. Roturen gikk fint over et stille vann, og vi fant gammen i god stand, men liggeunderlaget måtte skiftes. Vi bar ut det gamle bjørkeriset og bar inn nytt og friskt. Fint bjørkeris isolerer godt, og har man reinskinn på topp, så fryser man ikke. Far hadde stått for samling av brensel til natten, for det kunne bli kaldt i gammen dersom bålet døde ut. Så var det tid for mat. Til drikke hadde vi kaffe eller te, og de som ønsket det kunne få en skvett Viking melk i kaffen. Vanlig melk ville bare bli sur, så slik melk hadde vi ikke med. Soveposer var lite egnet i en gamme. Gnister fra bålet ville bare svi hull i posene, og dessuten ville det bli for varmt. Vi hadde med fire garn som vi skulle sette ut. Riktignok var det lyst døgnet rundt, men far mente vi ville få god fangst likevel, for Vesterelvvannet var meget fiskerikt, og man kunne fange både ørret og røye. Dessuten ville far lære oss å sette garn

Neste morgen hadde vi en tidlig frokost, før garntrekningen skulle finne sted. På veien til garnplassene hadde Marie et snøre hengende etter båten. Hun ville forsøke å dorge, og jammen bet det en fin ørret på kroken. Hun ble den første til å få fisk. Garntrekningen gav fin fangst, så flere middager var alt sikret. Før stangfisket kunne finne sted, lærte vi å sløye fisken og å oppbevare den så den ikke ble skjemt.

Vi brukte fiskestenger av rogn, og til agn hadde vi fjæremakk, for jordmakk var mer sjeldent å finne. Solen skinte og det var midt på dagen, så etter ekspertes mening ville det bli dårlig med fangst. Men ørreten i Skielven lot ikke til å vite at det var midt på dagen, så den bet villig vekk. Den var heller ikke så krokvant, så ganske snart måtte vi avslutte fiskingen, for fangsten skulle jo bæres hjem. Tilbake i gammen var det tid for å smake på noe av fangsten, og det ble et riktig herremåltid med bålsteekt ørret. Til drikke var det kaffe, og kaffe kokt over bål er vel den beste drikke du kan få. Myggen hadde vi ikke brydd oss om mens vi fisket, men i gammen oppdaget vi at myggen hadde forsynt seg grådig. Vi hadde myggstikk overalt. Far trøstet oss med at vi snart ville bli imun når det gjaldt myggstikk, og det var faktisk sant. Etter en tid var vi ikke særlig plaget av mygg. Vi hadde lovet mor å ikke komme sent hjem siden det var søndag. Vi bestemte oss for å komme hjem til avtalt tid, for mor var nøye med det å komme hjem på den tiden vi hadde lovet.

Ankomsten til okkupasjonene trakk ut i tid, så vi fikk gjort unna slåtten både på Solli og i Karlebotn, og multene fikk vi i hus uten å ha sett snurten av en tysker. Men så en dag i august hørte vi plutselig motordur mens vi satt ved frokostbordet. En motorsykel kom til syne etterfulgt av en motorisert kolonne. Det viste seg å være noen av general oberst Eduard Dietls Gebirgsjegere som var ankommet Karlebotn. De hadde deltatt på Narvik fronten. På tysk ble Dietl omtalt slik: ”Der Oberbefehlshaber der deutschen Gebirgsarmee im hohen Norden”. Karlebotn var nu okkupert som resten av landet, og okkupasjonen av Karlebotn skulle komme til å vare til den 2. november 1944.

Tyrolerne, eller alpejegerne, hadde blitt reddet av kapitulasjonen og var lykkelige over fortsatt å være i live. De norske soldatene var livsfarlige, kunne de fortelle. Når de skjøt gikk kulen gjennom hodet eller hjertet, så man kom hjem som lik. Da var det bedre med Wehrmacht, for når de skjøt traff de en arm eller fot og da overlevde man jo. Som bevis på at de hadde deltatt i kampene ved Narvik, hadde de blitt tildelt "Narvikskjoldet". Denne utmerkelsen viste at Narvik var erobret fra luft, flyvinge, fra sjø, rør, og fra land, Mauser. Narvikskjoldet viste at de hadde vunnet en betydningsfull seier, og Dietl bar navnet: "Narvikhelten". At tyskerne var blitt påført sitt første nederlag ved Narvik, forbigikk de i taushet. De norske soldaten hadde ikke fått noe "Narvikskjold" for sin heroiske innsats.

Som tegn ^{på} sin status som alpejegere, bar soldater og offiserer en Edelweiss på siden av feltluen. Gebirgsjegerne som ankom Karlebotn skulle bli den stridende avdeling med lengst opphold i Karlebotn. Både skolen og internatet ble rekvirert som forlegning. Offiserene tok tilhold på internatet, og soldatene ble innkvartert i klasserommene. Vi fikk aller nådigst beholde leiligheten, men vi var omgitt av Gebirgsjegere på alle kanter.

Skolesituasjonen var prekær. Far hadde fått leie et rom i et privathus, så småskolen kunne starte opp den 1. september, første og andre klasse. Nu var det ingen førsteklasinger i 1940, så jeg måtte begynne i andre klasse. For storskolen var det krise, ingen klasserom var å oppdrive. Far forhandlet med okkupantene om å få frigitt et klasserom, men det kom ikke på tale. Når forlegningsbrakker var reist kunne det bli en mulighet, men ikke før. Far kunne litt tysk, og var det noe alpejegerne ville så sa de: "Herr Oberlehrer", så høflige var de. Nu hørte man nok et språk i Karlebotn i tillegg til norsk-samisk og finsk.

Den 1. september var min første skoledag, en dag jeg aldri skal glemme. Jeg var jo den eneste førsteklasingen og den eneste norsktalende i klassen. Læreren var en storvokst trønder som vi alle hadde problemer med å forstå. Trønderkompaniet hadde gitt meg en innføring i trønderdialekten, men læreren lot til å ha en trønderdialekt som jeg ikke hadde hørt før. Jeg regnet med å forstå han etterhvert, men for de andre i klassen ville det nok bli store problemer med å forstå læreren. Første skoledag var det utlevering av bøker. Alle fikk utlevert: Nordahl Rolfsens lesebok, bind 1. A-B-C en ville læreren ikke se. I andre klasse skulle alle kunne lese. Jeg hadde tatt med meg en ny A-B-C, men jeg var redd for at læreren ville oppdage A-B-C en, så den satt jeg på resten av skoledagen. Alle måtte lese høyt fra leseboken, for læreren ville finne ut om leseferdigheten til klassen. Det var mange som fortsatt kunne trengt A-B-C en, men læreren mente at: "Øvelse gjør mester".

Så hadde vi vårt første friminutt, og nu gikk alt på samisk. Jeg forstod det meste som ble sagt, men jeg trøstet meg med at det ikke ville gå lang tid før jeg forstod alt som ble sagt.

I klasserommet ble bare norsk brukt, og årsaken var læreren, han kunne bare norsk. At jeg var den yngste i klassen plaget meg lite, men siden jeg var den eneste med norsk som talemål førte til at jeg i timene stort sett var overlatt til meg selv. Det var de andre som mer hadde behov for lærerens bevakning. Jeg ble derfor fort meget selvstendig når det gjaldt å få unna skolearbeidet. Kristendom var hovedfag med bønn og salmesang i første time hver dag. Siste time ble også avsluttet med bønn og salmesang. Skoledagen hadde seks timer, også på lørdagen. Leksene måtte læres utenatt, og vi stod ved pulten med foldede hender når vi fremsa leksen. Jeg hadde "klistehjerne", så det å lære leksene utenatt bød ikke på noe problem. Jeg kan fortsatt mange av de salmene som ble pugget, bare så synd at "Landstads Reviderte", er gått av mote. De nye salmene av i dag har jeg ikke noe forhold til. Det var ikke alle i klassen som maktet leksene som ble pålagt, og da var gjensitting den vanligste straff. I regning og norsk skriftlig fikk jeg stort sett arbeide på egen hånd, og i regning kunne jeg regne så langt jeg ville. Det var forresten få i klassen som regnet oppgaver fra samme siden i regneheftet, så læreren bedrev "tilpasset undervisning", kanskje uten selv å være klar over det. Samebarnene hadde problemer med de norske preposisjonene, for samisk har ikke preposisjoner i språket, men til gjegjeld mange kasus. Samisk klarte seg med et kjønn, så da norsk opererte med tre kjønn, bød det også på problemer. Konsonantene ble også et problem. Bil ble til pil, båt til påt, t ble til d. Trenger du noe ble til, drenger du noe, dram ble til tram, drikke ble trikke osv. Siden samisk var så fjærnt fra norsk, så var det ikke lett å bli flink i norsk skriftlig. I muntlig gikk det bedre for vi ble jevnlig drillet i høytlesning. Vi stod da ved pulten og leste høyt fra leseboken. Den som leste meget godt fikk gjerne lese høyt fra kateteret til læreren. På den måten lærte vi å opptre foran klassen, og det var mange av oss som kom til å like det. Det hendte at jeg måtte fungere som tolk, for det forekom at lærer og elev ikke forstod hverandre. De aller fleste fant seg godt til rette på skolen, og det var lite fravær. Friminuttene kunne noen ganger bli lange, for det var ingen skoleklokke som ringte, og ingen skolestyrer lurte bak gardinet. Læreren hadde fløyte, og den brukte han etter eget godt befinnende.

En dag var det stort oppstyr i klassen. Det gikk rykter om at to av bygdens menn hadde slåss med "Stallo". Det hadde seg slik at læreren, som var meget storvokst, kvelden i forveien hadde tatt seg en luftetur, og siden det regnet hadde han tatt på seg en sid, sort regnfrakk. To av bygdens menn hadde fått øye på den svære skapningen og hadde tatt ham for å være en "Stallo". Læreren hadde ikke hatt noe problem med å riste av seg angriperne, og de hadde tatt til bens. Men i Karlebotn gikk det nu rykte om at to modige menn hadde gått til angrep på selveste "Stallo". Stallo var et begrep blant samene og omhandlet et vesen som var i besittelse av mye gull og sølv. Kunne man overvinne en Stallo kunne man bli meget rik. Begrepet antas å ha oppstått i dansketiden da danske skatteoppkrevere fartet rundt i Finnmark for å kreve inn "finnskatten". Slike skatteoppkrevere kunne ofte være i besittelse av klingende mynt, og det kunne friste folk til å bemektige seg pengene.

Småskolen hadde turskole, 8 uker om høsten og 8 uker om våren. De 8 høstukene gikk fort, og så var det lang ventetid på vårukene. Læreren hadde sagt opp stillingen i Karlebotn, og klarte far ikke å skaffe klasserom, så ble det ingen vårskole. Erstatningslærer måtte også skaffes, og Gebirgsjegerne hadde ikke fått satt opp brakker. De lot til å være fornøyd med rommene de hadde okkupert på skolen og på internatet.

Da jeg nu var uten skolegang, gikk tiden med til å finne ut hva Gebirgsjegerne drev på med. Det var tydelig at alpejegerne trente for angrepskrig. Deres spredt

Orden var helt forskjellig fra den spredt orden Varangerkompaniet hadde bedrevet. Dessuten var Mauseren ladet med skarpe patroner. Terrassen hvor steinalderlandsbyen lå, ble øvingsbane for skarpskyting, og Gebirgsjegerne kunne på ingen måte måle seg med skarpskytterne i Varangerbataljon. Vi kunne observere mye dårlig skyting. Men nye våpen fikk vi også se i bruk. Vi ble kjent med både sjokk og sprenggranater. Gebirgsjegerne imponerte oss med sin skuddtakt, men vi oppdaget også at våpenet lett fikk funksjoneringsfeil, så selv om Mg skytterne hadde tre års utdanning på våpenet, så var våpenet ganske problematisk i bruk. Særlig om vinteren i kulde og snefokk streiket våpenet.

Utmarsj var det ofte, og da ble det sunget: *Wi will fahren gegen England*, eller: *Her gibt kein Edelweiss, her gibt nur Tundra und Eis*. De norske soldatene hadde aldri sunget under utmarsj og dette med England var det ingen som trodde på. Det var nok mot Sovjet Gebirgsjegerne aktet seg. Spørsmålet var når, for Sovjet og Tyskland var jo bundet av en ikke angrepsavtale, men avtaler er til for å brytes..... Tungt krigsmateriell ble fraktet sjøveien til Kirkenes, og riksvei 50 ble en viktig transportåre for både soldater, hester, mullesler og materiell. Kirkenes, "deutscher Stützpunkt im hohen Norden" pekte seg ut som et naturlig utgangspunkt for angrep mot foreks. Murmansk med sin viktige havn. Avstanden var ikke mer enn ca. 160 km. Generaloberst Dietl besøkte Karlebotn flere ganger, men hadde ikke noe varig opphold på stedet.

Byggingen av forlegningsbrakker gikk tregt, men de to første som kom opp lå veldig nær skolen og internatet. Flere store lagerbrakker kom etterhvert opp, men den brakken vi likte minst kom veldig nær internatet, og iden brakken ble det lagret bensin

Andre viktige utbygningssteder ble Vesterelv, Nyborg, Nyborgmoen og kirkestedet, Nesseby. Her kom det opp en hel brakke by med gater og fortau. I snitt kom 10 000 soldater til å oppholde seg i kommunen hvor det bare bodde ca. 1300 personer.

Vinteren 1940-41 ble meget kald med temperaturer under -40 grader, og vi brødre kunne konstatere at de norske styrkene hadde taklet kulden meget bedre, og de hadde også hatt bedre vinterklær. Skiferdighetene var skrale. Til instruktører hadde de to alpinister, men det var jo ikke i utfor og slalåm soldatene skulle trenes i. Instruktørene ble da også meget forbauset da de oppdaget at vi med våre tåbåndski behersket det å gå og renne på ski meget bedre enn soldatene. Noen av soldatene lot også til å være benskjøre, for falt de, brakk de gjerne foten, og dermed var de stridsudyktige i lang tid. Soldater på vakt var så rundkledde at de knapt kunne bevege seg, og når de endelig ble avløst hadde de ofte pådradd seg frostskafer. I mørket kastet vi ofte sneballer på vaktpostene, og da oppdaget vi at de hadde meget dårlig nattsyn. Mens vi krøp under lastebilene og kom oss vekk, sprang de rett på bilene og bante stygt. Ved vaktskifte måtte avtroppende vakt ta ut de skarpe skuddene av våpenet og putte patronene i patrontasken som vedkommende hadde rundt livet. Men når fingrene var stive av frost var det ikke lett å få patronene i tasken. En dag mistet en vakt en patron i sneen. Da ble han kommandert til å tømme alle patronene i sneen og plukke de opp igjen med munnen. Den arme soldat var ikke noe vakkert syn da oppgaven var utført. Vi brødre var ganske sjokkert over mishandlingen.

Sluttet orden var vi brødre særlig opptatt av. Vi laget kopier av Mauseren og stilte oss bak avdelingen når det ble kommandert: "Still stand, das Gewehr über". Vi fulgte kommandoen og ble etterhvert så flinke at vi ble brukt som eksempler på dyktighet i sluttet orden. Vi hadde jo den fordel at vi sjelden frøs på hendene, og dermed kunne vi behandle "våpenet".

Noe Gebirgsjegerne var flinke til, var å bygge igloer, og i Karlebotn var det nok av fokksne som egnet seg godt til byggemateriale. Soldatene fikk glimrende trening i å bygge igloer i forskjellige størrelser. Selve svennestykket ble satt opp ca. 100m vest for internatet. Den igloen var svært stor og forseggjort, og over inngangen var det skåret ut en stor Edelweiss i sne med innskriften under: "Bau der Skiteufel". Inne i igloen var det plassert rikelig med halm på snegulvet, og gikk man inn var det lunt og koselig selv om det utenfor kunne være mange – grader. Vi brødre fant fort ut at igloen var ment som et "gledeshus". Vi brødre spionerte på soldatene for å finne ut om de klarte å få lokket damer inn i igloen. Noen ganger lykkes de, og da fikk vi se spennende ting.

Noen damer i bygden skaffet seg ekstra inntekter ved å vaske for tyske offiserer og en dag fikk min far besøk av en slik dame. Hun ville ha oversatt følgende setning: "Du musst schne machen". Far mente at schne måtte være schnell, og det betød fort. Da ble damen glad, nu kunne hun litt tysk, og klesvasken skulle hun få ferdig i en fei. Vinteren ble særdeles langvarig, og først ut i mai ble det tegn til vår, så Gebirgsjegerne mente det var 9 måneder vinter og 3 måneder kaldt i Karlebotn. Det store problemet hadde vært å få start på bilparken i den strenge kulden. For i det hele tatt å få liv i motorene, måtte åpen ild plasseres under bunnpannen på kjøretøyene, og likevel ble det ikke liv i motoren, for batteriet var som regel "dødt". Det å ha batteriene inne kom de ikke på. Kanskje det var for meget arbeid med frosne fingre. Fikk de liv i noen kjøretøyer, ble de brukt til å slepe de andre i gang, og det tok gjerne hele formiddagen.

Med dårlig nattsyn og avblendede lykter ble det mange utfokjøringer i mørketiden, og resultatet ble at mange omkom og mange ble hardt skadet, og det var jo ikke meningen at de skulle omkomme før de kom til fronten. Det vi brødre lurte på var hvordan det ville gå under enda mer ekstreme forhold. Da vinteren endelig hadde sloppet taket, økte trafikken mot Kirkenes, og Gebirgsjegerne gikk inn i sin mest hektiske øvingsfase, og det lot til å være klart at de gjorde forberedelser til avmarsj mot øst.

Far håpet nu på skolestart fra 1. september, for han hadde sikret seg erstatningslærere. De hadde handelsskole som utdanning, men det var vel bedre enn ingen utdanning. Fordelen var at de var fra Finnmark, så noen språkproblemer ville ikke oppstå. Mitt første skoleår hadde gitt meg 8. ukers skolegang. Kanskje jeg nu kunne få 16 uker?

I begynnelsen av juni avsluttet Gebirgsjegerne oppholdet i Karlebotn. Neste mål var Kirkenes. Før de drog ble alt de ikke kunne ta med seg ødelagt. Det var tydelig at de neste som kom ikke skulle kunne gjøre bruk av etterlatenskaper. Vi brødre gikk nøye gjennom forlegningsrommene, men det var lite å finne. Det vi fant var noen sigaretter og sigarer etter offiserene, men de falt ikke i smak. Første krigsvinteren hadde hatt et relativt rolig forløp, og befolkningen hadde ikke lidd noen overlast. Det som var bekymringsfullt var at vareknappheten var stor. Rasjoneringskort var utlevert, men siden det var lite å få kjøpt nytt hadde det lite med kortene. I det politiske liv var det store forandringer, nu var det nazistene som hadde overtatt i styre og stell, og noen av dem representerte en større fare enn Gebirgsjegerne. Far var ikke lenger med i det politiske liv, så nu kunne han bruke all sin tid på å få skolen i gang.....

22.juni 1941---februar 1943.

STALINGRAD.

Den 22.juni var: "Operasjon Baebarossa" i gang. Det mange hadde trodd ikke kunne skje, hadde skjedd. Hitler hadde gått til krig mot sin forbundsfelle, og det på bred front. Fra Kirkenes krysset anslagsvis 70 000 soldater grensen mot Finland og noen dager senere grensen mot Sovjet, og målet var Murmansk ca. 16 mil fra Kirkenes. Operasjonen var beregnet å ta 3 uker, men den 21. september var det slutt på fremrykningen ved elven Litsa ca. 10 mil fra Kirkenes. Kjente generaler som von Falkenhorst og Dietl hadde ledet angrepet, men hadde ikke tatt høyde for det meget vanskelige terrenget soldatene skulle gjennom, og dessuten ytet russerne sterkere motstand enn ventet. Bedre gikk det i kappløpet mot Moskva, og enn kunne høre ordet : "Bliz krig" bli nevnt. Offensiven mot Murmansk ble en fiasko, og von Falkenhorst forlot arenaen og fra nu av ble Dietl: "Oberbefehlhaber im hohen Norden", og han var også øverstkommanderende for de finske styrkene som gikk i : "Våpenbroderskap" med tyskerne. Det ble i første rekke befolkningen i Syd-Varanger som fikk krigen på nært hold, men hele Øst-Finnmark ble erklært som krigssone, så befolkningen var underlagt krigslover helt frem til november 1944.

Karlebotn ble oppmarsjområde for styrker som skulle via Kirkenes til fronten, men ble også i noen tilfeller brukt som rekreasjonssted for krigstrette styrker fra Murmanskfronten. Riksvei 50 ble en viktig transportåre for soldater, hester og krigsmateriell som skulle til fronten. Kolonnene ble sjelden utsatt for luftangrep da russerne i begynnerfasen av krigen ikke kunne konkurrere med tyskerne når det gjaldt luftherredømme. Likevel gikk liv tapt da utforkjøringene var mange, og riksvei 50 var ikke beregnet for tung transport. I denne første fase av krigen var Karlebotn nærmest en "transitt havn" for styrker som skulle videre til Kirkenes. Wehrmacht var for øyeblikket bare på "gjennomreise", så kanskje det kunne bli litt skolegang i skoleåret 1941-42 ?

Sommeren 41 ble på mange måter en god sommer. Høyavlingen på Solli ble meget god, og bærhøsten ble også god. Likevel var det ikke bare glede. Anton hadde i løpet av sommeren pådratt seg en alvorlig Asmatisk bronkitt som Vadsø sykehus ikke så seg i stand til å behandle. De mente han burde få behandlingen i Tromsø. Det ble bestemt at mor skulle reise med Anton til Tromsø, og de skulle ta hurtigruten. Reisen startet i september fra Vadsø med hurtigruteskipet: "Lofoten". Reisen skulle bli meget kortvarig, for ikke langt fra Mehamn ble Lofoten utsatt for ubåtangrep og nær torpedert. Kapteinen gav ordre om full fart mot Mehamn og som ved et under unslapp båten å bli torpedert. Verre gikk det med en annen hurtigrute: "Richard With", som også var på tur sydover. Utenfor Rolvsøy i Vest-Finnmark ble skipet torpedert og bare 32 av 135 personer ble reddet om bord i motorkutter: "Skolpen" av Vardø med skipper, Alfred Karlsen..... Ordinær hurtigrutetraffikk fra Tromsø til Finnmark stoppet nu opp, og kom ikke i gang igjen før i 1946. Fra slutten av september 1941 og resten av krigen var det fiske og fangstskuter som var forbindelsen mellom Tromsø og Finnmark. En forbindelse som til tider var noe ustabil.

Mor og Anton måtte gjøre vendereis og kom aldri til legebehandling i Tromsø. På sikt vokste han asmaen av seg, så sykdommen kurerter seg selv, men han var i perioder sterkt plaget. Med lokalbåtene til Finnmark Fylkesrederi gikk det ille. I løpet av krigen ble alle senket unntatt, "Alta", men også den gikk tapt like etter krigen i et overhendig uvær.

De første etterkrigsårene hadde fylkesrederiet bare erstatningsbåter å sette inn på den værharde Finnmarkskysten.

Lyspunktet i Karlebotn var at man for en stakket stund hadde ledige lokaler på skolen og på internatet, så det kunne bli holdt skole. Jeg hadde tatt fatt på nytt skoleår, og læreren nu var en erstatningslærer med handelsskole som formell kopetanse. Læreren likte vi godt, men streng var han, og alle leksene måtte kunnes på rams.

Internatdriften var en smule problematisk, for forsyningssituasjonen var ikke særlig god, men far hadde mange gode kontakter fra tiden som fiskevraker, så fisk og sild var som regel hovedretten til middag på internatet.

Nyheter var det verre med for radioen hadde vi blitt tvunget til å levere inn, og far var nesten våpenløs, for både Kragen og pistolen var krevd innlevert. Haggelgeværet hadde far holdt unna, så han var ikke helt våpenløs.

Fra den tyske propagandaen hørte vi nesten daglig at seieren var nær, og at alle soldatene ville være hjemme til jul. Tyskerne hadde nok stor fremgang på de fleste frontavsnitt, men ikke på Murmanskfronten. Det hjalp lite med motoriserte avdelinger i nesten veiløst terreng. I tillegg var ikke tyskerne fortrolig med permafrost. Om sommeren tinte de øverste lagene av permafrosten og ble til livsfarlige feller hvor både kjøretøy og soldater kunne forsvinne. Om vinteren kunne temperaturen synke til under – 40 grader, og da var det ikke så enkelt å føre krig. Begravde man falne soldater i permafrosten om sommeren, dukket likene gjerne opp igjen om vinteren, og så måtte en foreta en ny begravelse. Påkjeningene for soldatene var store, så det var ikke bare krigen som tok liv. Kulden krevde også sitt.

Julen 1941 kunne ikke by på vanlig rikholdig julemeny. Svineribbe var umulig å få tak i, frukt måtte vi se langt etter, og julekaker var det lite av. Juletreet var en furubusk fra Pasvik, og det var faktisk en god erstatning for gran, for nålene på busken holdt lenge. Reinstek erstattet ribben, og for meg var det et godt bytte, for jeg satt mer pris på reinstek enn svineribbe. Multene erstattet frukten, og det var en meget god erstatning, for vi hadde rikelig med kremfløte til multekremen. Godt smør hadde vi nok av til eget bruk, så vi led ikke noen nød. Julen forløp nesten som vanlig, og bygdefolket fikk sin juletreffest med gang rundt furubusken.

Noe som hadde tatt seg kraftig opp som følge av krigen, var de religiøse møtene. Særlig Læstadianerne hadde "vind i seilene", men også andre predikanter opplevde åndelig vekkelse. Sognepresten hadde fullt hus til sine gudstjenester, og kollektinngangen var meget god. Presten var fratatt lønnen av nazistene, men menigheten sørget for at presten ikke led noen nød og heller ikke manglet kontanter. Det merkelige hendte etter krigen var over. Da fikk presten godtgjørelse for tapt fortjeneste under krigen. Den åndelige vekkelsen som gikk over kommunen kan forklares utfra utsagnet: "I trengselstider vender folk seg mot Gud."

At tyskerne "seiret på alle fronter" fikk vi for alvor føle i Karlebotn i løpet av 1942. Nu kom det avdelinger med mer permanent opphold i kommunen. Organisation Todt etablerte seg både på Nyborgmoen og i Karlebotn, og selve hovedkvarteret var på Nyborgmoen. Nu skulle store byggeprosjekt settes ut i livet. Nesseby kirkested ble rene brakkebyen med gater, fortau og elektrisk lys. Nyborg fikk en rekke nye brakker og også et feltlasarett som kunne ta imot sårede fra Murmanskfronten. I Vesterelv kom det opp mange bygg som skulle huse det stadig økende antall av russefanger som kom til kommunen.

Tyskerne tok mange fanger, og de ble brukt som arbeidskraft under meget kummerlige forhold. I Karlebotn kom det opp hestestaller, bensinlagre og av alle ting en frostfri jordkjeller for oppbevaring av poteter og grønnsaker. Et stort agregat sørget for strøm til forlegningene, også til forlegningsrommene på skolen. Elektrisk lys i Karlebotn var en stor nyhet. Jeg hadde trodd at elektrisk lys bare var noe man hadde i byene, foreks. Vadsø.

I vår leilighet kom det ikke elektrisk lys, så vi måtte fortsatt klare oss med parafinlamper, karbidlamper og petromakser.

Jernbanelinje mot Kiekenes ble stukket ut, og tofelts motorvei mot Kirkenes ble påbegynt. 5 km øst for skolen, på Angsnes ble det satt i gang bygging av en stor ubåthavn, og her var mange russefanger i arbeid. På nordsiden av Varangerfjorden kom det opp store festningsanlegg helt ut til Hamningberg. Tyskerne kunne så beherske hele den brede Varangerfjorden med sitt langtrekkende skyts. Kiberg ble et sentralt sted når det gjaldt utbyggingen av festningsanlegg. Ikke bare russefanger arbeidet på anleggene, også arbeidstjenesten ble satt inn. Disse avdelingene bar ikke våpen og bestod av mange nasjonaliteter, som foreks. kroater, ukrainere osv. Også norske borgere arbeidet på anleggene.

Tyskerne hadde store problemer med å holde veiene åpne om vinteren, og derfor ble et snerydningskompani forlagt i Karlebotn for å holde riksvei 50 åpen. Kompaniet rådet over flere snefresere, og det var noe jeg ikke hadde sett før. Jeg ble meget imponert over snerydningsegenskapene til snefreserne. Kulden begrenset bruken av ffrserne, så russefangene ble satt inn i stort antall når freserne sviktet. All virksomhet førte til at arbeidskraft ofte var en mangelvare, så da rekvirerte tyskerne norske borgere. Nils som var eier av en motorskøyte ble rekvirert til å frakte gods fra Vadsø til ubåthavnen. Som regel var Nils alene om bord under transporten fra Vadsø, men en dag forlangte sjefen for utbyggingen å få være med under ferden fra Vadsø. Han ønsket å kontrollere at alle varene kom frem dit de skulle. Da alt godset var kommet om bord, var været så dårlig at Nils ville vente med å kaste loss, men det ville ikke offiseren. Han mente Nils saboterte avgangen. Nils la da fra, men da han var kommet utenfor moloen i Vadsø, var offiseren søkk borte. Nils surret fast roret og gav seg til å lete, og han fant tyskeren sittende i redningsjollen, som var på slep etter båten. Nils forstod med en gang at der kunne ikke tyskeren bli sittende, han ville rett og slett omkomme, og hva ville så skje med Nils? Offiseren ble beordret om bord, men han nektet å etterkomme ordren siden han var sjøsyk og trengte "frisk" luft. Da ble Nils sint og ropte: "Kommer du ikke om bord øyeblikkelig, så går du kaputt, din gammel Erik". Tyskeren lot seg nu motvillig hjelpes om bord, for han hadde forstått ordet, Kaputt. Heldigvis kom de velberget frem til ubåthavnen, men med en temmelig forkommen tysker. Da offisren hadde kommet til hektene igjen, kontaktet han min far, og ville vite hva: "gammel Erik" betød. Far forklarte at det var et ord man brukte når man ønsket at noen skulle lystre øyeblikkelig. Denne forklaringen godtok tyskeren.

Vinteren 1942 var lang og kald, og indre Varangerfjord frøs til, og "Sjøholmen" som lå ute ved spissen av Angsnes ble "landfast". Dette førte til at rev kunne ta seg ut til holmen og forsyne seg av den store sjøfuglbestanden. Gamle folk kunne ikke huske en slik streng vinter. Etter en streng kuldeperiode, ble det værromslag, og en sterk østenvind brøt opp isen i store flak. Nu ble det tid for litt "risikosport", nemlig å seile på isflak, eller hoppe fra flak til flak. Vi fortalte naturligvis ikke mor og far om hva vi bedrev, men noen tyske offiserer hadde observert oss, og beordret noen menige til å forsøke seg på flak hopping. De var iført full uniform og hadde tunge støvler på benene, mens vi hadde lette skaller på våre føtter.

Nils passerte akkurat da noen av soldatene ikke klarte spranget til et nytt flak, og havnet i den iskalde fjorden. Nils stanset opp og ropte til de uheldige: "Prima bade!" - "Prima bade!" Da ble en av offiserene, som hadde beordret hoppingen, rasende og trakk pistolen og truet med å skyte Nils. Nils tok hintet og forsvant i en viss fart, og vi fant tiden inne til å avslutte flak hoppingen. Alle soldatene ble reddet, men de så litt flau ut der de ruslet av sted til brakken for å få på seg tørre klær.

Vinteren ble også svært snerik, og Schnereumerne måtte ofte arbeide både dag og natt for å holde riksvei 50 åpen for trafikk. Men snefreserne brøt ofte sammen, og da ble det russefangene som måtte ta jobben. Sjefen for Schnereumerne het Leo og var en storvokst tysker som drev fangene hardt, og det gikk rykter på bygden at Leo skjød minst en russer pr. dag. En dag fikk jeg ved selvsyn se at ryktene var sanne. Fangene pleide å grave et hull i brøytekannten hvor de stjal seg en hvil når de trodde at Leo var utenfor synsvidde. En dag jeg var på vei hjem, passerte jeg en fange som hadde tatt seg en ulovlig pause. Jeg så at Leo hadde fått øye på fangen og kom mot hvileplassen i full fart med Lugereren i hånden. Fangen ble skutt på flekken, og jeg kom meg hjem i en fart. Hvor mange fanger Leo skjød vinteren 1942, vet jeg ikke, men en ting er sikkert, det var ikke få.

Når internatet var i drift, hadde vi skolebarn som hobby å skaffe mat til fangene. Vi lærte oss fort hvilke vaktposter som så gjennom fingrene med at vi kom med mat, og det gikk stort sett bra, men det hendt jo at vi ble jagd bort.

Mer nervøs var jeg når mor tok russefanger inn på kjøkkenet og gav dem mat. Da ble mor forklart at det var dødsstraff for å bespise fienden. Mor forklarte på sitt sognemål at hun ikke hadde noen fiender, og da tyskerne så at mor ikke lot seg skremme av trusler om dødsstraff, lot de henne være i fred, men formante henne om å slutte med "hobbyen", for det kunne komme andre tyskere som ikke så gjennom fingrene med at hun hjalp fienden. Mor hørte rolig på formaningene, men sluttet ikke med å gi fanger mat.

Med så mange tyskere i bygden ble det fra helsehold advart mot kjønns sykdommer som kunne spre seg. På internatet ble det mors oppgave å informere betjeningen om sykdommen. For at vi barn ikke skulle forstå hva det dreide seg om, brukte mor benevnelsen "styggesyken" om sykdommen. Jeg lærte meg ordet, men forstod jo ikke hva styggesyken stod for. En dag lå Marie til sengs med en kraftig forkjølelse. Jeg stilte straks diagnosen, marsjerte inn til henne og sa: "Du har fått styggesyken"! Marie ble fornærmet og sladret til mor, og hun formidlet min diagnose til far. Som straff måtte jeg sitte på en stol på foreldresoveværelset til leggetid. Hvorfor jeg satt der, forstod jeg ikke, men passet meg senere for å bruke ordet, styggesyken.

Tyskerne hadde lite tilgang på kvinner i Karlebotn, og de få som var tilgjengelige ble utsatt for det man i dag kaller for "sekspress". Vi brødre lærte tidlig å forstå når noe var på gang, og vi lærte tidlig hva soldatene var ute etter. Men vi holdt klokelig munn med hva vi observert. Min stolsitting hadde lært meg at det var ikke alt man skulle gå ut med. Far fikk for øvrig mange merkelige oppdrag. Dersom en av bygdens jenter havnet i "ulykken", kom de til

Far og ba han finne barnefaren. Da var betjeningen på internatet til god hjelp. De hadde som regel peiling..... Det hendte selvsagt at den mistenkte tilstod farskapen, og enkelte kunne også tenke seg å gifte seg med den piken de hadde forført, men da det var få av arisk rase i Karlebotn, lot det seg ikke gjøre

”Med seire på alle fronter” hadde avdelingene også tid til ”tuskhandel”, og det var særlig pelsvarer og vilt tyskerne interesserte seg for, og de betalte med tobakk, sigaretter og sprit. Hvitrev var i skuddet, men også harer og ryper var ettertraktet. Det hendte at noen forsøkte seg med katt istedenfor hare, men det ble fort oppdaget, og neste gang kunne selgeren bli møtt med følgende ord: ”Nicht mehr, Mjau-Mjau”, og så gikk handelen i vasken. Vi brødre la merke til en jugoslav i arbeidstjenesten som var svært ivrig når det gjaldt tuskhandel. Han tok seg svært godt betalt for sigaretter og tobakk, så en dag kunne ikke Anton dy seg og sa: ”Du er jo dyrere enn en jøde”. Anton hadde hørt om ”klokkejøder” som reiste rundt i fiskeværene i Finnmark før krigen og solgte dårlige klokker til ublu pris. Jugoslaven forstod ordet jøde og ble helt hysterisk og ropte: ”Ich bin kein Jude”!, og han truet med å drepe Anton. Truselen tok vi ikke så alvorlig siden han ikke var oppsatt med våpen, men siden prøvde han å unngå oss når han bedrev tuskhandel.

Mange varer som tyskerne byttet til seg holdt ikke mål, og de lærte seg å ta igjen. En eldre mann hadde lenge byttet bort dårlige varer mot sprit, men en dag ble han selv lur. Etter handelen ville han ta seg en dram. Han satte flasken for munnen og tok seg en god slurk, men av ansiktsuttrykket han satt opp, forstod vi at det ikke var sprit på flasken, for han sa: ”Voi-Voi-vannflaske”. Dette markerte slutten for hans tuskhandel for en tid. En tysk soldat forfattet en vise om denne tuskhandelen, og visen gikk på en blanding av tysk og norsk. Jeg husker den noenlunde slik: ”Ich ging einmal spazieren ein Sonntag Nachmittag, dann äh ich eine Lappen und Stiefel dem ihn nach. Vragte ich nach Lappenschu, har ikke Tabakk hørt ich nur, und ikke Material.” Det ble også satt tone til visen, og jeg hørte den bli sunget flere ganger.

I Organisation Todt avdelingen var det en skredder som lengtet svært etter fruen, Wanda. Til trøst anskaffet han seg en stor sort hund som fikk navnet, Wanda. Wanda ble dyktig bortskjemt av eieren, men en dag ble Wanda påkjørt og drept. Skredderen var utrøstelig og fikk hunden pelset og beholdt skinnen som et kjærte minne. Kameraten hans diktet en vise om Wanda som de fremførte flere ganger, og innledningsordene gikk slik: ”Eswar einmal in unser Abtilung ein grosser schwarzer Hund”.....

Anton hadde etter turen med Lofoten fått seg en hund. Det var en meget pen og intelligent hund, men av ubestemmelig rase. Den fikk navnet: ”Frøya”. Frøya var en tisper som i alt nedkom med 13 hvalper. Anton fikk solgt hvalpene for kr. 10 pr. stykk, så Anton ble rent velstående. Frøya ble lært opp til å følge spor, så vi hadde mye moro med den som sporhund.

Mange av de tyske soldatene likte også Frøya, og de tok den ofte inn på brakken for å gi den mat. Dette likte vi brødre dårlig, og vi gikk ofte inn i brakken og hentet Frøya. Soldatene lot til å forstå at vi var redd for hunden, så de sa ikke noe når vi kom for å hente den.

Frøya fikk ikke noe langt liv. Først ble den sparket av en hest og fikk store skader, men godt stell fikk den frisk igjen. Verre gikk det da den kom i veien for en stor lastebil på vei til Kirkenes. Frøya omkom, og vi sørget en dag eller to, men så godtok vi at Frøya var borte for alltid.

Transporten på riksvei 50 pågikk både dag og natt, og den største faren for transporten var de sådige utforkjøringene som tok både liv og ødela materiell for store verdier. Særlig var "Sauefjellet", et fjellparti ca. 7 km sydøst for Karlebotn, et ulykkes belastede sted. Veien var smal og gikk langs fjellsiden med Varangerfjorden rett nedenfor. Ingen føringskant var satt opp, så her havnet mange kjøretøyer rett i fjorden. Wehrmacht tok de mange utforkjøringene på alvor, og det ble satt i gang en stor trafikkampanje for å få ned ulykkestallene. I hver liten sving ble det satt opp gule vimpler merket med et stort svart dødningehode. Men med de avblendede billyktene ble det ikke gjort noe med, så sjåførene hadde ikke rare sikten. Kampanjen varte helt til en stor lastebil, fullastet med soldater, kjørte utfor ved Sauefjellet og tok med seg mange vimpler på sin ferd uti fjorden. Flere av soldatene omkom i den kalde fjorden, men Wehrmacht innså nu at kampanjen ikke virket, og alle vimplene ble fjernet.

Mange av stridsavdelingene stoppet opp i Karlebotn for å trene med skarpt. Organisation Todt laget mål for artilleriet som så ble slept og fortøyd langt ute i fjorden. Tungt skyts ble så plassert i over en kilometers lengde på forstøtningsmuren nede ved sjøkanten, og så brakket det løs. Treningen kunne pågå i flere dager, og vi brødre fulgte ivrig med i skytingen. Vi konstaterte at artilleristene var meget mer treffsikre enn geværskyterne. Når det ble avgitt rettet ild, så var treffsikkerheten stor. Mg og mitraljøser ble skutt inn mot store ærfuglflokker som lå og "rodde" ute på fjorden. Avdelingene var nu utstyrt med et nytt Mg som hadde en skuddtakt på over 1000 skudd i minuttet. Våpenet var utstyrt med to løp, så når det ene gikk varmt var det mulig å skifte til nytt løp. Men Mg et hadde en stor svakhet. Det fikk lett funksjoneringsfeil, og streng kulde likte det dårlig.

Bombekastere ble også utprøvd, både på barmark og i sne. På barmark var virkningen god, men i løs sne hadde granatene liten eller ingen effekt. Merkelig nok fikk vi brødre overvære øvelses skytingen, riktignok på betryggende avstand, men vi lærte mye om artilleriets oppgave å "myke" opp stillinger, og vi forstod også at Mg et var et ypperlig flankevåpen. Det ble også gjort flere forsøk med røklegging, men forsøkene var som regel mislykket, for røken ble som regel "tatt av vinden". Det var sjelden det ikke blåste i Karlebotn, og røklegging hadde bare effekt i stille vær.

En underoffiser hadde funnet ut at vår vaskekjeller egnet seg ypperlig til øvelser med tåregass. Soldatene fikk gassmasker på seg og sendt ned i kjelleren, men for oss ble øvelsene en "tårevåt" opplevelse. Far ble sint og beordret underoffiseren til å avslutte øvelsen. Den som var særlig plaget av tåregassen, var Anton som var plaget av astmaen. Tyskeren ble rasende, trakk Lugereren og truet med å skyte far. Far svarte at det måtte han så gjerne gjøre, men da ville han få et stort forsørgeransvar. Far sa også at episoden ville bli rapportert til en overordnet. Da fikk pipen en annen lyd, og tåregassøvelsen ble avblåst øyeblikkelig. At man ikke viste tegn til redsel hadde en merkelig effekt på mange tyskere, og kunne man true med høyere offiserer, ble det som regel en løsning.

Soldater som hadde kjempet på Murmanskfronten lå noen gang i hvilestillinger i Karlebotn. Da skulle våpen pusses og annet utstyr ettersees. Vi brødre var da ofte nysgjerrige tilskuere, og soldatene likte å vise frem blodige bajonetter med følgende replikk: "Russka Blut." Vi forstod at de hadde deltatt i nærkamper og hadde kommet heldig fra det. Vi ble altså tidlig herdet i å forstå hva krig innebar. Lettere sårede ble forlagt på lasarett brakkene på Nyborg, og når vi passerte brakkene på vei til Solli, ville de gjerne vise at de snart var "fit for fight again".

Skoleåret 1941-42 lærte oss mye om moderne våpen og krig, men vanlig skolelærdom ble det lit eller ingenting av. Litt utpå sommeren ble det plutselig mye aktivitet i de stående avdelingene i Karlebotn, og det var ikke så rart, for selveste Hermann Goering hadde meldt sin ankomst. Han ønsket å styrke moralen til soldatene som tjenestegjorde "im hohen Norden". Goering lot til å være svært populær i Wehrmacht, noe Hitler ikke lot til å være. Hitler hadde nemlig plassert ut sine "lytteposter" i alle avdelinger. Disse skulle så rapportere om avdelingene var å stole på. Avdelingene lot til å være mer redd for disse hemmelige rapportørene enn for russerne. Goering fikk en ganske storslagen mottagelse i Karlebotn. Han hadde med seg et stort damefølge, og jeg fikk for første gang se hvordan damer fra den store verden gikk kledd. Det ble spist og drukket godt, særlig ble det drukket tett, for selskapet etterlot seg et stort lager av fine tomflasker som jeg aldri hadde sett maken til. Jeg forstod at Goering satte pris på damer, god mat og godt drikke. Flyplassen kom nu til nytte, for selskapet forlot Karlebotn pr. fly, og neste stopp var Kirkenes og så Finland. Finland hadde jo inngått "Waffenbrüderschaft" med tyskerne, så det var nok viktig med et besøk der. Soldatene i Karlebotn trengte nok også til oppmuntring, for det var mange som stred med hjemlengsel, og noen hadde også nerveproblemer. En slik en var underoffiser Schulz. Vi hadde lagt merke til at han holdt seg meget for seg selv, og hans kjæreste hobby var å sitte på et loftsrom med Mauseren og skyte på fugl som satt i fjæren. Det merkelige var at Schulz var en dyktig skytter, for han traff som regel det han siktet på, og det var ikke så mange tyskere som gjorde. Vi hadde studert soldater som plasserte tomflasker i fjæren for så å skyte på blink, men det var sjelden de traff, som regel ble det bom. En dag ble slike skyttere riktig flau. Anton hadde lenge stått og sett på bomskytingen. Han plukket opp en stein og kastet den mot flasken som ble truffet og gikk i knas. Dermed avsluttet soldatene sin skyting og forlot "standplassen" ganske røde i toppen.

En natt våknet jeg plutselig av at det ble avfyrt skudd rett utenfor soveværelset. Jeg gikk ikke ut for å se hva som stod på, men om morgenen fikk vi vite at Schulz hadde skutt soldaten som stod leirvakt. Soldaten var en Østerriker som stod for tur til å reise hjem på permisjon. Schulz ble øyeblikkelig sendt til Østfronten hvor det var små sjanser for å overleve.

Sommeren 1942 trodde fortsatt tyskerne på seier, men vi forstod at veien til Murmansk fortsatt var lang. Finlands kamp på tysk side førte til at også finske militære ble å se på norske veier. De oppførte seg faktisk mer som herrefolk enn tyskerne, og det gikk rykter om at Finland skulle overta Finnmark når seieren var vunnet. Det var tydelig i Finnmark at det var noen finner som tok både Finnmark og seieren som gitt. Dette ergret selvsagt finnmarkingene som alltid tidligere hadde hatt et positivt syn på Finland og finnene. I 1942 kom det også "Führer befehl" om at arbeidsføre sivile skulle kalles inn for å arbeide for okkupantene, men i Karlebotn var det ikke mange å innkalle, så det ble fortsatt russefangene som utgjorde den vesentlige delen av arbeidskraften.

Det var et annet "befehl" som befolkningen var mer redd for, og det var at alle husdyr skulle registreres med tanke på forsyninger til Wehrmacht. Min mor fikk besøk i fjøset av en av bygdens menn som bokførte alle kyr og kalver. Men mannen bedrev nok "dobbel bokføring", for det kom aldri krav om leveranser. Jeg hadde lagt merke til at mannen i fjøset hadde et lite merke med hammer og sigd under øreklaffen på huen, så han levde farlig, kanskje uten å vite det.

Sommeren 1942 belastet riksvei 50 meget. En strøm av soldater og utstyr gikk østover dag og natt. Avdelingene var ikke utsatt for luftangrep da tyskerne fortsatt hadde herredømmet i luften. Utforkjøringer var fortsatt farligere for soldatene enn risiko for luftangrep. En fin sommerdag omkom flere soldater i en trafikkulykke ca. 1 km vest for internatet, og da avdelingen hadde det travelt med å komme seg videre, ble de døde provisorisk begravd i veikanten. Vi var mange barn som kom til ulykkesstedet etter at avdelingen hadde kjørt videre mot Kirkenes. Nu ble det en ivrig diskusjon om vi skulle grave opp likene for å ta de døde i nærmere øyesyn, men da ingen var villige til å hente spader, ble det ingenting av gravingen. Senere ble det arbeidstjenesten som fikk i oppgave å fjerne likene.

For oss brødre ble mye av sommeren tilbragt på Solli og utpå høsten i bærmarken. Bærhøsten ble god, og særlig multer var det godt med. Vi fant også på mer spennende ting enn å plukke bær. Særlig Erling ble spesialist i å spore opp tyskere som hadde fått med seg jenter "på tur i skogen". Det var ikke få par han skremte opp, og mange komiske situasjoner oppstod når parene forstod at de var oppdaget og tok til bens med klærne i vill uorden.....Far hadde det ikke klart for seg om det ville bli noen skolegang utover høsten. Forlegninger for soldatene var jo kommet opp, men offiserene lot til å finne seg bedre til rette på skolen og internatet. To erstatningslærere var på plass, men om det ble noen undervisning var mer usikkert. Den formelle kompetansen til lærerne var *fortsatt* handelsskole. Nærmere jul ble det litt skolegang ved at klasser ble slått sammen. Jeg befant meg plutselig i matsalen på internatet og hadde fått selveste sognepresten som lærer. Han hadde påtatt seg et 14 dagers vikariat, så skolegangen ble ikke langvarig, og "ferien" kunne fortsette.

Vinteren kom tidlig i 42. Alt i september var det full vinter, så nye transitt avdelinger klaget fælt over sne og kulde. Det var ikke så rart at tyskerne klaget, for nu var det sydtyskere som var ankommet Karlebotn. De var mer humørfylte enn tyskerne fra nord, og sangene var ikke de vanlige propaganda sangene. En avdeling med sydtyskere ble forlagt på skolen og internatet ganske lenge, og avdelingen hadde en Hauptmann Bichler som også hadde deltatt i første verdenskrig. Hauptmannen var en høy mager mann med flere mensur arr i ansiktet, og arrene var han meget stolt av. Han hadde fått dem i fektekamper i sin kadett tid.

Efter tjenestetid drakk Bichler seg ofte full, trakk sin skarpladde Luger og kommanderte sine yngre offiserer til å springe rundt forlegningen med Bichler sjanglende efter, avfyrende sin Luger. Far stod ofte ute og sagde ved når "sirkuset" pågikk, og offiserene ropte alltid når de passerte far: "Hauptmann ist verrückt". Heldigvis ble aldri noen truffet, men vi brødre savnet faktisk Hauptmannen og hans løpeturer efter offiserene da avdelingen drog videre til Kirkenes. Noe verre gikk det da noen underoffiserer, forlagt på internatet, holdt fest og tok til å skyte inne i bygningen i fylla. Reidun befant seg på internatkjøkkenet og ble truffet av en kule, men ble heldigvis ikke alvorlig såret.

Predikantene hadde klart sin beste tid under krigen, og det var alltid fullt hus når møter ble holdt, enten privat eller på skolen, dersom det var et ledig rom. En avdeling som lengtet hjem hadde satt opp en stor transparent ved innkjørselen til internatet med følgende tekst: "Wilkommen am Arsch der Welt". Predikant Oskar Andersen skulle samme dag holde møte på skolen og trodde at Wilkommen var myntet ham og takket rørt for den fine velkomsten.

Særlig Læstadianerne hadde sin storhetstid under krigen, og de klarte også å skremme tyske offiserer når de mot slutten av møtet kom i rørelse og ropte ut om sine synder. Far fikk ofte besøk av offiserer som ville ha rede på hva som foregikk, og fars forklaring var at alt ville bli normalt igjen når møtet var avsluttet.

I Reppen, ca. 4 km sydøst for Karlebotn, bodde en dverg. Hun likte ikke tyskerne og pleide å unngå å treffe på dem. En dag ble hun likevel observert av en liten avdeling som var ute på øvelse, og hun forsvant raskt inn i en stikkrenne under riksveien. Etter øvelsen kom sjefen for avdelingen og fortalte far at han hadde sett: "Ein Mensch ohne Beine." Det måtte spøke i Reppen? Far kunne da trøste han med at det i Reppen bodde en dverg, og det var sikkert henne de hadde sett. Det var en lettet offiser som forlot fars kontor..... En ny generalløytnant, Ferdinand Schørner, hadde meldt sin ankomst til Karlebotn for en kort tid. Han skulle videre til Finland for å tjenestegjøre under Dietl. Det ble en merkelig nervøs stemning blant offiserene som skulle ta imot Schørner. Forlegningene ble grundig rengjort, og soldatene ble drillet i sluttet orden. Alt måtte være perfekt når generalen kom. Ryktene kunne fortelle at generalen hadde for vane å skyte egne offiserer for å opprettholde nødvendig disiplin. Blant de menige var generalen godt likt, for han hadde en egen evne til å få frem rikelig med forsyninger. Det skulle vise seg at ryktene var sanne. En dag ble en stabsbil med generalen om bord sittende fast i en snedrive. Adjutanten beordret en menig til å få bilen løs. Schørner trakk Lugereren og skjøt adjutanten. Generalen mente antagelig at adjutanten selv kunne fått bilen løs, og at det var unødvendig å plage en menig med problemet. Schørner fortsatte med sin skyting av egne da han kom til Finland, og han ble etter krigen dømt av en tysk domstol for sine forbrytelser mot sine egne. Schørner var for øvrig en av Hitlers yndlinger og ble mot slutten av krigen utnevnt til Felt marsjall og øverste sjef for Wehrmacht. Av russerne ble han ansett som Hitlers beste general. Avdelingen som fulgte Schørner til Karlebotn hadde med seg mange store hunder som til vanlig var lenket fast med stålkjettinger. En dag kom noen av hundene seg løs ved et uhell og tok raskt livet av flere sauer som gikk og beitet i flomålet. Vokterne fikk et svare brev med å få fanget inn hundene, og vi brødre fikk oss en forskrekkelse i livet.

Anton, Erling og jeg hadde "overtatt" et lite skur rett nedenfor kjøkkenvinduet vårt. Skuret var brukt som bensinlager og var forlatt av en avdeling som skulle videre til fronten. Nu ble skuret brukt til å lagre spennende ting som vi hadde funnet. Det mest verdifulle vi lagret var en fullt brukbar Mauser med avbrukket kolbe, og vi hadde også skarpe skudd til Mauseren. En dag fant Anton en fullt brukbar Luger i fjæra og bar den i ferdig stilling opp mot skuret. Uheldigvis traff han på den jugoslaviske "tobakkshandleren", som straks meldte fra til den stridende avdelingen, og Anton måtte avlevere Lugereren til vår store sorg. Vi trøstet oss med at vi fortsatt hadde Mauseren, bajonetter, stålhjelmer, uniformsefeker osv. Mor og far visste ikke om hva vi lagret. Hadde de visst det hadde vel lageret blitt tømt..... Julen 1942 gav klar beskjed om at det var trange tider, og da B såpen ikke dugde til julerengjøring, tok mor i bruk gammel kunnskap og produserte sin egen såpe, for rent måtte det bli til jul. På butikken var det lite, eller ingenting å få kjøpt, så man måtte fint klare seg uten kjøpevarer. Erstatningshurtigruten klarte ikke å få frem nødvendige forsyninger til butikkene..... Tyskerne derimot hadde nok forsyninger og kunne feire en storslagen jul. Særlig ble jeg imponert over all den flotte julepynten de hadde. De kunne altså produsere mer enn bare krigsmateriell.....

Far hadde håpet å kunne få til juletreff på skolen, men denne julen lot det seg ikke gjøre da tyskerne hadde beslaglagt alle rom på skolen og internatet. Dette var jo selvsagt en stor skuffelse, men siden man ikke var herre i eget hus måtte festen utgå.

Vår hjemlige jul kom til å bli preget av at det var dyrtid, men menyen julaften var reinstek og multekrem. Til kaffen ble det mer smalhans for skikkelig kaffe var ikke å oppdrive, så erstatningen "Riga" måtte gjøre nytten, og Rigaen smakte ikke kaffe. Kakefatet var svært beskjedent, og frukten manglet. Likevel ble det gang rundt juletreet, og gaver ble det, men ikke i så store mengder som før. Nyttårsaften ble lik julaften hva menyen angikk, men kakefatet var svært beskjedent, og Rigaen ble ikke servert. Klokken 24 ønsket vi hverandre godt nyttår med et ekstra ønske om at tyskernes krigslykke snart måtte snu. Man hørte jo fortsatt at tyskerne seiret på alle fronter, men det gjaldt ikke Litsa fronten. Der var det ingen fremgang, og Litsa dalen var i ferd med å bli "Dødens dal" for tyskerne, men for russerne så det ut til å kunne bli seierens dal.

Januar 1943 kom, men det ble ingen skolegang, så jeg hadde god tid til å leke i skuret..... Så i februar kom sjokket for den "seierrike" tyske arme. General Paulus hadde lidd nederlag i slaget om Stalingrad, og krigen mot Sovjet hadde tatt en ny vending.

Februar 1943.....4. september 1944

Det tyskerne ikke trodde kunne skje, hadde skjedd. Den russiske vinteren og de russiske soldatene hadde påført Hitler et avgjørende nederlag. Riktignok trodde fortsatt "Fritt Folk" og "Deutsche Zeitung in Norwegen" på en endelig seier, men tvilen på det var kommet for å bli. Karlebotn fikk merke tvilen, for Organisation Todt ble avvirket, arbeidene på ubåthavnen tok slutt og arbeidet med motorveien og jernbanen ble lagt på is. Bare sporene etter nedlagt arbeid stod igjen. For skolen ble Stalingrad en fordel. Det ble plutselig ledige rom, og far var ikke sen om å få i gang undervisning. Riktignok var klasserommene og sløydsalen sterkt nedslitt, men ikke verre enn at undervisning kunne finne sted. Verst hadde det gått utover sløydsalen som lå i kjelleretasjen i skolebygningen. Der så det riktig ille ut. Det var boret flere hull i gulvet, for når tyskerne hadde gjort rent, hadde de først spytt gulvet og så kostet vannet ned i hullene. Det luktet derfor sterkt av mugg, så det var sikkert forbundet med helsefare å oppholde seg for lenge der. Nu ble det ingen undervisning i sløyd da det var umulig å få tak i materialer.

For internatet var maten det store problemet. Klippfisk og spekesild var det mulig for far å få tak i, men brødmel var det verre med. På en eller annen måte fikk far skaffet det som skulle til for å åpne internatdriften, og for en tid ble det skolegang for både elevene fra Karlebotn og de fra sydsiden. Undervisningsmateriell var det smått med. I regnetimene ble det mye øving i hoderegning og kulerammen var i flittig bruk. Både den store og lille gangetabellen ble lært, og særlig var det gjevt å kunne den store gangetabellen. Å kunne leksene utenatt var fortsatt et "must", og vi stod fortsatt ved pultene når vi sa frem leksen. I fritiden ble det mye lek både inne og ute. Vi "fanget" rein, jaget Nordlys og rente på spark og kjelke, slo på ringen, tok den ring og lot den vandre og gikk på brannvakt. En farligere "hobby" utviklet seg, og det var å henge etter tyske lastebiler når de kjørte i motbakke. Hadde man skaller på bena så var det nesten som å stå på ski etter lastebilen. Heldigvis kom vi fra den "leken" uten uhell, men det var ofte nære på.

Men skolegangen kom ikke til å vare lenge, for nu meldte "Waffen SS2" sin ankomst for første gang til Karlebotn, og skolen og internatet ble på nytt okkupert.

Obersturmführer Haida okkuperte også spisestuen vår. Der ble det telefonsentral for Obersturmführeren. Det ble mye "Heil Hitler", for hver gang telefonen ringte, og det var ofte, så hadde Haida følgende prosedyre. Først i "Giv akt", så ble telefonrøret grepet og Haida sa: "Ofenrohr, her spricht Obersturmführer."

Haida, Heil Hitler. "En gang hadde han det svært så travelt, og da ble det som følger: "Her spricht, Heil Hitler". Vi måtte ofte smile av hele prosedyren, men han lot oss tydelig forstå at DER FÜRHER var en meget viktig person; så HEIL HITLER måtte ikke forsømmes. WEHRMACHT offiserene hadde også passet på å si: HEIL HITLER, men ikke på langt nær så ofte som Haida.

Russefangene fikk det lang dårliger under SS, og det ble langt vanskeligere for oss barn å få gitt fangene mat. Mishandlingen av fangene ble lang hyppigere og råere. Skuret vårt var utsatt for "inspeksjon" av SS, og alt vi hadde samlet ble bragt bort og lagret i sløydalen. Det SS ikke visste var at vi visste hvor sakene våre var gjømt; så da det hadde gått en tid, var alt på plass igjen i skuret. Antagelig trodde SS at vi ikke våget å hente tingene tilbake. Siden fikk skuret være i fred.

Ut i Juni ble Waffen SS beordret til fronten, og glade var vi. Men gleden ble kortvarig, for SS ble etterfulgt av "Totenkopfer", og de var igjen et hakk verre enn SS. De så også ganske nifse ut i sine sorte uniformer og et dødninghode i uniformsluen.

Totenkopferne gikk fra første stund inn for å trakassere befolkningen i Karlebotn, og mange ble regelrett banket opp uten grunn. Det var en avdeling vi godt kunne vært foruten

Det var nu sommer; og mye av tiden ble tilbragt på Solli. En dag fikk far plutselig oppringning fra lensmannen som kunne fortelle at Totenkopferne gikk "berserk" i Karlebotn. Da mor var alene hjemme, forlot vi Solli i hui og hast, og vi fant mor på fars kontor. Hun stod bak skrivebordet til far og tviholdt på fars telefon. På den andre siden stod en Totenkopfer og forsøkte å ta telefonen fra mor. Mor var rasende og fortalte tyskeren på Sogne dialekt at telefonen den fikk han ikke:

Da far kom til, forlot tyskeren kontoret uten telefon. Selv en Totenkopf hadde respekt for mot: De hadde herjet stygt på kontoret; og fars meget verdifulle fiskeutstyr var stjålet, også Antons lager av sjokolade var borte. Heldigvis var ikke haggelgeværet på kontoret, så det var i behold. Siden verken mor eller far viste redsel i pressete og farlige situasjoner; ble heller ikke vi barn redde.

Mens Totenkopferne hadde tilhold i Karlebotn; fikk bygden ofte besøk av Gestapo, som hadde tilhold på Vadsø. På Varangerhalvøya foregikk det partisanvirksomhet, noe som var velkjent. Muligens hadde Gestapo fått tips om at slik virksomhet også foregikk lenger vest. Heldigvis lot det ikke til at Gestapo fant noe mistenkelig i Karlebotn, så da Totenkopferne forlot karlebotn, ble det slutt på Gestapos besøk. En tid senere fikk vi rede på at Totenkopferne hadde havnet i bakhold, og hele avdelingen, bortsett fra en; var utryddet. I Karlebotn var det ingen som sørget.

Den neste avdelingen som kom, var en avdeling fra Litsa fronten. De kom til Karlebotn for å få seg en pause fra krigen. Disse soldatene var stadig på jakt etter villige kvinner, men da tilbudet var langt mindre enn efterspørselen, så kom andre løsninger på tale. Vi brødre hadde lagt merke til at noen av soldatene var svært opptatt av en ku som var tydelig "oksegal". De fikk fanget kuen og fikk den dradd inn på brakken. Vi trodde naturligvis at det var melk soldatene var ute etter, men da vi kikket inn gjennom brakkevinduet, fikk vi se at soldatene i tur og orden benyttet kuen som "sexobjekt". Vi gjorde store øyne for noe slikt hadde vi ikke vært vitne til tidligere. Jenter hadde vi sett bli forført, men ikke en ku..... Vi holdt klokkelig tett med det vi hadde sett, men passet særlig godt på våre egne kyr etter den episoden.

Høsten 1943 hadde far tilsatt to finsktalende tjenestepiker fra nabokommunen, Tana. Jeg hadde lært meg mange kraftuttrykk på norsk, samisk og tysk, så nå fikk jeg sjansen til å lære noen bannord på finsk. Særlig den ene av tjenestejentene hadde et stort utvalg av kraftuttrykk. Mor og far måtte ikke få rede på hva jeg ønsket undervisning i, så opplæringen foregikk i fjøset under melkingen. Jeg var svært lærenem, og lærdommen sitter som spikret den dag i dag.

Høsten 1943 huskes også særlig godt for jeg hadde fått meg en hvalp og en kalv som skulle få bli ku. Hvalpen fikk navnet, "Kvikk", og kalven fikk navnet, "Myrkreid". Mor hadde funnet på det navnet, og navnet skulle fortelle at kalven var mørk av farge..... Kvikk var på langt nær så klok som Frøya hadde vært, og dessuten var det en hannhund, så jeg kunne ikke gjøre meg forhåpninger om hvalper. Kvikks beste egenskap var at den var meget snill. Myrkreid var både pen og klok, så den ble passet godt på.

Utover høsten merket vi godt at krigslykken hadde snudd. Finske offiserer sluttet med å tro at Finnmark skulle tilfalle Finland, så det var tydelig at de ikke lenger trodde på noen tysk seier. Tyskernes viktigste våpen var nu ubåtene, som fortsatte sine angrep på konvoyfarten på Murmansk. Selv innerst i Varangerfjorden drev det i land mye vrakgods, særlig drev det i land mye russetømmer på Angsnes. En dag var fjorden full av tønner med smør. Flere sauer som beitet i fjæren fikk smaken på smøret, men det bekom dem ikke vel. Etter en tid lå det flere døde sauer i fjæren. De hadde ikke tålt å spise smør.

Også lik fløt i land, og tyskerne forsøkte å holde nasjonaliteten på lik hemmelig, men "Gott mit uns" på bandolæret røpet at det ikke var bare de allierte som led tap til sjøs.

Tyskerne lot til å tape herredømmet i luften, for det ble stadig flere russiske fly i luftrommet, og det gikk særlig hårdt utover "Festung Kirkenes". Angrepene kom i stjerneklare netter, og man kunne lett se lysbombene som ble sluppet. Luftskytset spilte opp med sine sporlys, og vi brødre kunne sitte i timesvis å betrakte bombingene som rammet Kirkenes. Karlebotn ble heldigvis aldri noe bombemål, men det ble riksvei 50 mot Syd-Varanger. Krav til blending ble stadig innskjerpet, og det gikk også utover tyske kjøretøyer som befant seg på riksveien. Hadde sjåførene hatt problemer med avblendede lykter tidligere, så ble det meget verre nå. Utforkjøringene ble faktisk en større trussel for kjøretøyene enn de russiske flyene. Det som forundret meg en smule var at Wehrmacht fortsatte med å sende hester og mulesler til fronten. En dag fikk far besøk av en høyere offiser som spurte far om ikke han kunne ta vare på hesten til offiseren. Tyskeren ønsket ikke å ta hesten med i krigen. Det var en meget flott hest å se til, så far forstod godt offiserens dilemma, men vi hadde ikke plass til noen hest. Far viste tyskeren fjøset vårt, og han forstod at i vårt fjøs var det ikke plass til noen hest. Vedkommende var faktisk på gråten da han skjønnte at hesten måtte til fronten.

Det ble bare dårlig med skolegang, for skolen og internatet måtte huse avdelinger i transitt. Disse avdelingene ble ikke lenge i Karlebotn, for målet var fortsatt Litsa fronten. Denne hyppige skifting av avdelinger førte til mye usikkerhet når det gjaldt muligheter for skolegang. Dette bekymret mor og far, men ikke oss barn så mye.

Avdelingene i transitt var mer nerveslitte enn tidligere avdelinger som hadde hatt et mer varig opphold i Karlebotn. Vi sluttet derfor med å kaste sneballer på vaktpostene for å teste nattsynet deres, for tålegrensen var ikke som i de mer seierrike krigsårene. Dette fikk en ungdom, Ola, erfare. Han moret seg med å kaste stein på vaktposter og ble fakkert. Som en advarsel fikk han alle neilene på fingrene trukket ut, og fortsatte han med "hobbyen" ville det gå ham riktig ille.

Tuskhandelen tok nesten slutt, for avdelingene hadde ikke tid til å tenke på svartebørs. Julen 1943 ble ikke lik feiringen i 1942. Det lå liksom en følelse av nederlag i luften. Januar startet lovende for skolegangen, for behovet for forlegning ble dekket av brakkene. Antallet av soldater på vei til fronten var avtagende, og kvaliteten på soldatene var synkende. Det var innslag av "Volksturm" i flere avdelinger, og soldater i 40-50 års alderen hadde vel ikke noen fremtid i den krigen som nå ville komme.

I Karlebotn begynte V tegnet å komme opp på iøyenfallende steder, og ikke bare V, men V-V-V, som stod for: "Vi vil vinne". Selv om vi hadde Sovjet som nær nabo, så stod Storbritannia høyere i kurs hos oss brødre, og vi sang ofte linjer av en sang som vi kunne brokker av. Noen linjer gikk som følger: "På hver holme og hvert skjær har han satte ut kanoner, nå kan Engelskmannen komme hvis han våger.... Men de skremmer ikke han, der han vil han går i land. Han blir sikkert ikke skutt for vakten sover....."

Vi kunne også "stygge" sanger, som vi sang når ingen voksne hørte oss: "Sakte går de to i lien, tysker og en pike lill, hånd i hånd de følger stien, og de går seg vill."

Og hun leies av en tysker som er yr i kropp og sjel, og iskogens mørke dyster legger de seg ned. Åh!. Hun sier tysker hvor deilig det skal bli, veien til mitt hull du finner her. Du må ikke jukse, det liker ikke jeg, spar min rene bukse og kjør alt i bunn på meg. En ikke helt anstendig tysk vise ble også sunget: "Kleine Maus zie dich aus, kom zu Papa, kom zu Papa in das Himmelblaue Bet. N-I-T-E-D-A-L-S ble lest begge veier: "Nygårdsvold ilte til Elverum da Adolf landsatte soldater. Slik løper alle damene etter tyskerne i Norge.

Vi kunne også en mer alvorlig vise om norske piker som hadde følge med tyske soldater, men den visen husker jeg bare begynnelsen på:” Til du pike som stadig med tyskerne går, vil jeg rette et alvorlig ord. Husk du er norsk.....

Krig fører alltid til flyktninge problemer, og i Øst-Finnmark førte krigshandlingene til at ulvebestanden økte kraftig. Ryktene kunne fortelle at russeulven var både større og mer blodtørstig enn sin norske frende.

En tysk stabsbil med høyere offiserer var på vei til Kirkenes på riksvei 50. Underveis kom de ut for en forrykende snestorm, og bilen ble sittende fast i en snedrive uten muligheter til å komme videre. Offiserene fikk en meget kald natt i bilen, men det som skremte de høye herrer mest var at en flokk med ulver tok til å kretse rundt bilen. Utpå morgenkysten løyet snestormen, og hjelp kunne tilkalles. Ulvene gav opp ”beleiringen” før brøytemannskapene kom til unsetning, og stabsbilen kom vel frem til Kirkenes. Men offiserene hadde fått en skrekk i livet, og det gikk ut en ordre til alle avdelinger om at alt personell måtte bære med seg et skarpladd våpen dersom de befant seg utendørs. I Karlebotn ble ordren fulgt til punkt og prikke. Tidligere hadde soldatene kunnet besøke latrinen uten våpen, men fra nå måtte Mauseren eller pistolen være med.

Organisation Todt hadde satt opp en egen latrine, og de hadde kopiert utedoen til skolen. Men de hadde glemt å fundamentere latrinen skikkelig, så en natt med skikkelig kuling fra vest forsvant hele latrinen utover Varangerfjorden, og om morgenen kunne man beskue latrinen duppe i bølgene. Skolens do var fortsatt på plass og ble igjen okkupert av trengende soldater med våpen i hånd. Vi brødre hadde mye moro av soldatene som bar skarpladd våpen, for vi visste at ulv som regel ikke var farlig for mennesker. Den nøyde seg med å ta rein, og rein var det nok av. Latrinen var det siste byggverket Organisation hadde satt opp i Karlebotn, så vi syntes det var litt trist at den havnet i fjorden.

Sanggleden til soldatene hadde forlatt dem, og det ble mer og mer sjelden med: ”Wir will fahren gegen England”..... Ble det sunget så var det mer melankolske sanger som ble sunget, som foreks: ”Ich hat ein Kameraden, ein besser finst du nicht, die Trummen schlug zum Streiten, ehr ging am meinem Seiten, im gleichen Schritt und Tritt. Eine Kugel kam geflogen.....

Det var også mye Heimweh. In der Heimat ble sunget ganske ofte, og det var stadig flere som ville vise bilder av barn og kone hjemme i Tyskland.

Vi hadde aldri hørt flyalarm i Karlebotn, men jeg skulle likevel få erfare hva flyalarm var. Vi brødre hadde ofte vært plaget av "tett" hals, og derfor bestemte mor og far at vi måtte til Vadsø sykehus for å få tatt en titt på mandlene. Anton var den første som slapp inn til overlegen, og han kom snart ut igjen med et stort smil og sa følgende: "Jeg slapp". Så var det Erlings tur, og han var like heldig. Jeg var ikke like heldig, for jeg forstod på overlegen at mine mandler måtte tas, så da jeg kom ut sa jeg et forsiktig: "Slapp jeg"? Anton og Erling kunne glade begi seg på hjemvei, men jeg måtte bli igjen og klargjøres for operasjon. Men så ble det en forferdelig uling, og noen ropte: "Flyalarm"! Alle forsvant nu ned i sykehusets kjeller, og der ble vi lenge og vell. Da signalet for "faren over" gikk, var lyset gått. Et nødagregat ble startet, men det gav dårlig lys. Operasjonen ble likevel gjennomført, og jeg kjente godt hva som foregikk i halsen på meg, for narkosen virket ikke som den skulle. Da operasjonen var gjennomført, gikk flyalarmen igjen, og nu ble kjelleroppholdet lenge. Jeg var jo ikke helt i toppform, så jeg likte meg dårlig, og dessuten hadde jeg ikke sluttet å blø.

Den neste dag ble jeg utskrevet, for overlegen mente at jeg ikke hadde godt av flere kjelleropphold dersom det kom flere flyalarmer. Hjemme kom jeg meg fort, så det var vel som man sier på engelsk: "Survival of the fittest"! 8 år senere fikk jeg rede på av en lege i Farsund at det ikke bare var mandlene som var borte, men også drøvelen. Men sant å si, så har jeg aldri savnet den.

Efterjulsvinteren vekslet mellom litt skolegang og mye lediggang. I perioder med skolegang, var det ikke tyskere i Karlebotn. Erstatningslæreren min var en ivrig jeger, så når det var fint vær fikk han låne haggelgeværet til far, og så tok vi oss en tur på fjorden og jaktet på sjøfugl. Det var jo en risiko sport, for vi kunne bli anmeldt selv om tyskerne ikke var til stede. Heldigvis gikk jaktturene fint, og sjøfugler var god middagsmat.

Vi nøt også periodene når tyskerne var borte, men gleden ble kortvarig. Utover våren økte strømmen av retirerende styrker, og skolen og internatet ble igjen okkupert. Det hadde også gått ut melding fra de allierte om at det ikke lenger var trygt verken på land eller sjø. Alt som beveget seg kunne bli beskutt. Tyskerne var nu underlegne i luftrommet, så vi måtte ta advarselen på alvor. Befolkningen i Karlebotn drog likevel ut i småbåter for å hente seg kokfisk, men større båter fikk erfare at advarselen stemte og ble senket.

Vi brødre var fortsatt opptatt av vårt våpenlager som var inntakt, og flere våpen var kommet til lageret. Vi var særlig stolt av en Mauser kopi. Det var et luftgevær, et konkurransevåpen, som noen Wehrmacht soldater på vei til fronten hadde gitt til oss. Rikelig med kuler hadde vi også fått, så vi skjøt mye på blink, "når kysten var klar".

Tyskerne seiret ikke lenger på alle fronter, og det man nu diskuterte i Karlebotn, var om russerne ville følge etter tyskerne inn i Norge. Og hva ville tyskerne foreta seg under retretten? Konvoyfarten på Murmansk økte, og flåten kunne faktisk da dager for å passere Vardø. Det hendte at soldater forlagt i Karlebotn, stakk "til fjells" når meldinger om store flåtestyrker nådde Karlebotn. Det var helt tydelig at nervene stod på høykant hos både offiserer og menige.

Utover sommeren tiltok bombingene, og nu gikk det ikke bare utover Kirkenes, men også Vardø, Vadsø og Kiberg ble utsatt for bombing. I Vadsø gikk det hardt utover sentrum av byen, og mange omkom da Vadsø ikke var så godt forspent med tilfluktsrom som Kirkenes. I Vardø gikk sykehuset tapt, og 18 pasienter mistet livet. Kiberg kom lettest fra bombingene, men også her gikk liv tapt. Sykehusene på Kirkenes, Vadsø og Vardø var godt merket med røde kors, men det lot ikke til at pilotene tok hensyn til det. I Vadsø var det kysthospitalet som ble bombet, så det som ble kalt: Sykehuset "overlevde" bombingene

I Vardø ble det diktet en sang om sykehusets skjebne, og jeg husker sangen slik.

Langt borte der hørtes flydur så stilt,
Nærmere kom den og vokste så vilt,
Folk ble vekket opp av sin søvn,
Og snart opp til Himmelen ve rop der lød.

Og bombene drysset over oss ned, og
Hjertet var fylt av angst og av ve,
Men plutselig stilnet det like brått av
Og stillheten ruget som i en grav.

Men hva var vel hendt mens dette stod på?
Vårt sykehus som nær opp til Vårberget lå,
Det var jo blitt truffet, og brann der utbrøt,
Og atter mot Himmelen ve rop der lød.

Vi prøvde å hjelpe der vi slapp til,
Vi kjempet i mørke mot røk og mot ild,
Men alt var forgjeves, vi måtte gi tapt,
Og 18 pasienter fant der sin grav.

I Vadsø var indre og ytre byen inntakt, men da man fryktet flere angrep, besluttet man å evakuere postkontoret og gamle hjemmet til Karlebotn og Veivesenet til nabokommunen, Tana.

Skolen og internatet ble nu "okkupert" av sivile "okkupanter". De retirerende tyske avdelingene hadde nok plass i brakkene.

Fars søster, Frida, hadde også funnet tilværelsen i Vadsø, så hun ble boende hos oss. En kollega av far fra Vadsø var blitt enkemann, og sønnen Bjørn kom til oss, så nu var vi "fire brødre". Bjørn var på samme alder som Anton og skulle bli boende ^{at 14 99} lenge hos oss fordi faren også gikk bort.

Karlebotn ble ikke utsatt for flyangrep, men aktiviteten i luften var til tider stor. Russiske fly var en stadig trusel for de retirerende tyske styrkene som befant seg på riksvei 50. En dag befant det seg 18 fly i luftkamp over Karlebotn. Tyske soldater fulgte kampene med kikkert, mens vi brødre måtte nøye oss med å bruke øynene. Plutselig ble et fly truffet, og maskinen styrtet i Varangerfjorden. Vi så alle at flyet var tysk, og vi brødre klappet begeistret i hendene. Soldatene så en smule forbauset på oss, men de sa ingenting. Piloten rakk å hoppe ut, men da falskjermen ikke åpnet seg, forsvant han som et projektil i fjorden. Ingen redningsaksjon ble satt i verk, for det var forbundet med stor fare å sette båt på vannet, og man antok sikkert også at piloten var omkommet.

Men ikke bare tyske fly ble skutt ned. Et russisk fly ble skutt ned over "Maddevarre", et fjellområde ca. 8 km nordøst for Nyborg. Piloten kom uskadd fra nedskytingen, men ble tatt til fange og skutt.

Tyskerne som holdt til i Karlebotn ble stadig mer nervøse. De mente at det befant seg russiske styrker i området og sendte stadig ut patruljer for om mulig komme over russerne. I Karlebotn gikk det rykter om at det befant seg russere i Sigga området, ca. 12 km sydvest for Karlebotn. Ryktene ble forsterket da en jeger og fangstmann ble funnet død i sin gamle ved Bjørnsjøen ca. 10 km sydvest for Sigga. Dødsårsaken ble oppgitt til å være kullforgiftning. Det rare var at ljoren i taket på gammen var tildekket, og den tildekkingen hadde neppe fangsmannen gjort. Det nu mange antok var at russerne i området trodde at mannen kunne fortelle tyskerne hvor russerne befant seg og hadde derfor latt mannen lide en "naturlig" død. Gammen ved Bjørnsjøen ble nu et sted man ungikk, for stedet var ikke "rent" lenger, og ingen våget å overnatte der. Da Anton mange år senere var på fisketur ved Bjørnsjøen, overnattet han i gammen, som fortsatt stod der. Da han kom ned fra fjellet fortalte han hvor han hadde overnattet, og da ble bygdens folk en smule forskrekket.

Noe som var hevet over tvil, var at det var russere i Sigga, og de hadde vært i kontakt med folk i bygden med forespørsel om det kunne skaffes proviant. Det kom noen av disse til far og spurte om hans råd. Far kjente godt disse personene og rådet dem til å hjelpe russerne med mat.

Grunnen til at tyskerne aldri fant noen russere, var at de ikke våget seg langt utenfor farbar vei, og i de områdene som ble gjennom søkt befant det seg ikke noen russere. Men noen av bygdens folk fant de. En dag kom en patrulje stolt tilbake til leiren med en "fange". Mor fikk se "russeren" og satte i å le. Den tyske befalshavende ble en smule "bøs" og ville vite hvorfor hun lo. Mor kunne da fortelle at hun kjente mannen og at han bodde ca. 3 km fra leiren. Han hadde bare vært i torvmarken for å skjære torv til brensel. Offiseren ble litt flau, men beholdt "fangen" et døgn.

Min første lærer var blitt medlem av NS og hadde fått nervetrøbbel. Han "så" russere overalt og meldte fra til tyskerne om sine observasjoner. Det ble sendt ut mange patruljer, men med negativt resultat. Tyskerne mistet tålmodigheten med læreren og spurte om han virkelig hadde sett noen russere. Da kom følgende svar: "Det jeg så var min egen kone". Nu forstod tyskerne at det hadde rablet for mannen, men de lot han være i fred. Læreren fortalte selv hva som hadde hendt og forklarte "sammenbruddet" med at han fryktet det som måtte komme nu som tyskerne kom til å tape krigen. Matmangel hadde også gjort ham svak. Han hadde satt opp kråkefeller for å skaffe seg noe å spise, men kråkene hadde betraktet fellene med stor interesse, men hadde ikke latt seg lokke inn i fellene: "Det var rent uhyggelig å se dem sitte å betrakte fellene uten å la seg friste til å gå inn i dem", kunne han fortelle.

Rapporter fra Vardø og Kiberg om den stadig økende konvoy farten førte til økende frykt for invasjon blant de tyske styrkene i Karlebotn. Det ble stadig innskjerper når det gjaldt å bevege seg utendørs. Skulle man ut måtte man ha en hensikt med det å gå ut. Noen stans ved tyske biler eller instalasjoner måtte ikke forekomme. Stanset man ved slike steder, ville man bli skutt. Advarselen gjaldt alle, både voksne og barn. Skulle vi brødre ut å leke måtte vi holde oss unna alt som hørte tyskerne til. Steinfjellet ble nu et sted hvor vi stort sett kunne få være i fred.

En av bygdens borgere følte seg en dag en smule "tørst". Han våget seg ned til internatet og traff på en underoffiser: "Kamerat hast du Schnaps"? Var spørsmålet. Av uviss grunn ble underoffiseren rasende, trakk Lugereren, grep mannen i nakken og førte ham ut av området med beskjed om å holde seg unna. Mannen forsvant som et "olja lyn" og viste seg ikke mer.

leg g den Med Vadsø postkontor i Karlebotn, ble A/S Polarbil ofte å se i Karlebotn. For sjåføren Schetne var disse kjøreturene ikke helt ufarlige, for russerne hadde jo truet med å skyte på alt som beveget seg til lands og til sjøss. Schetne hadde bare et øye og hadde for vane å sitte med ansiktet klistret til frontruten når han kjørte. Denne vanen skulle komme til å redde hans liv. En dag på vei fra Vadsø med varer og post, men ingen pasasjerer, ble bussen angrepet av et russisk fly. Alle sidevindue i bussen ble skutt i filler, og det siste skuddet gikk inn rett bak nakken på Schetne. Hadde han sittet normalt, hadde han blitt drept. Hva gjorde så Schetne? Jo, han satte "klampen i Bånn" og kom seg velberget til Karlebotn. Schetne fortalte livaktig om den dramatiske kjøreturen, og da han hadde levert post og varer, retunerte han til Vadsø. En mann som hadde ligget og sovet i huset sitt da bussen ble angrepet, hadde våknet med en kule i den ene foten. Heldigvis hadde han ikke blitt alvorlig såret, men det hadde vært en noe uvanlig oppvåkning.

Noen dager senere ankom Schetne igjen Karlebotn. Denne gangen hadde alt gått fint, og det var han glad for. Han hadde nemlig med en familie med bombesjokk. De hadde hørt at det var mer fredlig i Karlebotn enn på Vadsø. Familien bestod av mor, far og en datter på 6 år. Vi brødre forstod ikke riktig hvorfor familien forsvant opp til Steinfjellet, bare de hørte flydur: "Herre Gud, det kommer fly"! Ropte moren og så forsvant de opp mot Steinfjellet det forteste de kunne. Far prøvde å forklare oss hva bombesjokk var for noe, men vi forstod ikke hva han snakket om, for vi syntes det var spennende å betrakte luftkamper, og tenkte aldri på å gjemme oss bort. En dag forsøkte vi å lokke jenta til å bli med oss for å se på noen fly som var i anmarsj. Da ble moren helt hysterisk, og vi forstod at bombesjokk ikke var til å spøke med. Fra den dagen prøvde vi ikke å lokke jenta bort fra moren når det kom fly.

Den 6. mai 1944 hendte det noe ute i Varangerfjorden som viste at russerne mente alvor når de truet med å skyte på alt som beveget seg. Erstatningshurtigruten: "Moder 2, var på vei fra Tromsø til Vadsø. Nær Vadsø ble båten senket av en russisk MTB. De overlevende ble tatt om bord i MTBen og tatt med til Sovjet. At russerne skjøt på tyskerne var OK, men at sivile fartøyer og rutebusser ble beskyttet, var vanskeligere å forstå.

Karlebotn var likevel et fredeligere sted enn Vadsø for de eldre fra Vadsø gamlehjem. De fleste pensjonærene var finsktalende, og det var faktisk bare en norsktalende blant de gamle, Hohjem, egentlig fra Kirkenes. Han følte seg litt utenfor og kom til far og spurte om han kunne få noe å bestille. Far foreslo at han kunne få noe av tiden til å gå med å sage og hugge ved. Hohjem tok med glede imot tilbudet, og han viste seg å være en solid arbeidsmann. Han var også flink til å fortelle, så vi brødre hadde mange koselige stunder ved huggestabben og sagkrakken.

At gamle også kunne forelske seg, fikk vi også erfare. To eldre skrøpelige herrer, som måtte ta seg frem ved hjelp av krykker, forelsket seg i en sengeliggende dame. Begge ville være damens førstevalg, og de var begge villige til å sloss for å gjøre inntrykk på den "skjønne". Krykkene ble brukt som slagvåpen, men heldigvis var kreftene små, så de kom begge uskadde fra bataljen.

En eldre kvinne ville absolutt lære oss finske viser, men vi skjønte at visene ikke var helt "stuerene", for vi hadde prøvesunget dem for en som behersket finsk, så mor og far fikk aldri høre disse visene. Vi lærte visene utenatt, så jeg husker dem fremdeles.

Sommeren 1944 var særlig fin, og det ble meget gode bær, potet og høyavlinger. Særlig multehøsten var rik, så vi plukket over 100 kilo med multer. Men alle var urolige for hva fremtiden ville bringe. Mange "så" urovekkende ting og kunne fortelle om blodrødt nordlys, det måtte bety brann over Finnmark.....

Den 4. september kom den overraskende meldingen om at det var slutt på krigshandlingene mellom Finland og Sovjet. Stalin hadde truet med å gå mot Helsingfors dersom ikke finnene inngikk en våpenhvile. Finnene lot seg presse og den 19. september var fredsavtalen mellom Finland og Sovjet et faktum. Tyskerne fikk 14 dager til å trekke seg ut av finsk territorium, og retrettmuligheten gikk gjennom Finnmark.

Operasjon Petsamo-Kirkenes 7.-15-25 oktober.

Generaloberst Lothar Rendulic var nu blitt øverstkommanderende for 20. Gebirgsarme i juni 1944 da generaloberst Eduard Dietl hadde omkommet i en flyulykke. Hendelsene den 4. september førte til at følgende melding ble kunngjort fra tysk hold: "Generaloberst Rendulic übernahm die vollziehende Gewalt in Nordfinland nachdem Finnische Truppen unterbruch der langjährigen deutsche-finnische Waffenbrüderschaft die Feindseligkeiten gegen die deutsche Wehrmacht im nordfinnischen Raum eröffnet haben, hat die deutsche Führung die erforderlichen Gegenmassnahmen ergriffen. Im Zuge dieser Massnahmen hat der Oberbefehlhaber der deutsche Truppen in Nordfinland Generaloberst Rendulic, die oberste vollziehende Gewalt in Nordfinland übernommen..... Generalobersten hadde vært medlem av det østerrikske nazist parti siden 1932, så han var en offiser Hitler stolte på. Rendulic hadde nu ansvaret for en arme på over 200 000 mann, et stort antall krigsfanger og tusener av hester og muleseler. Første fase av tilbaketrekningen fikk kodenavnet "Birke" og omhandlet en delvis tilbaketrekning, men fra 14. oktober kom ny ordre fra Hitler under kodenavnet: "Nordlicht" Tilbaketrekningen skulle nu være mer omfattende, og en ny forsvarslinje skulle opprettes ved Lyngenfjorden. Finnmark skulle overlates til russerne.

Stalin var ikke klar over Birke og fryktet at Rendulic kunne finne på å gå mot Murmansk. Tyskerne hadde alt 56 000 mann ved Litsa fronten under kommando av general Alfred Jodl og general Degan. Stalin beordret en veteran fra vinterkrigen, general Meretskoy, til å forberede en stor offensiv mot Petsamo. Meretskoy fikk underlagt seg 180 000 mann, over 700 fly, 110 tanks hester og over 500 reinsdyr. Jodl hadde til disposisjon 165 fly, ingen tanks og langt mindre artilleri, men han hadde godt utbygde forsvarsstillinger retrettveien. 19. fjellkorps hadde ligget i stillinger ved Litsa lenge og hadde ikke fornøden trening i oppholdende strid.

Meretskoy kjente terrenget han skulle føre krigen i, og målet var å omringe tyskerne og ved det tilintetgjøre det 19. fjellkorps. Ved Petsamo skulle seieren være klar, men da Petsamo falt den 15. oktober unslapp tyskerne, og Meretskoy besluttet, antagelig ut fra et militært synspunkt, å forfølge fienden inn i Norge. Det later til at ordren ikke kom fra Stalin. Den 18. oktober krysses den norske grensen, og den 25. oktober inntas Kirkenes.

Men seieren hadde kostet russerne 21233 mann, hvorav 2122 hadde falt på norsk jord. Tyskernes tap var 9000 mann, hvorav ca. 3000 hadde falt på norsk jord. Av Kirkenes var det ikke mye igjen av. Byen hadde hatt 328 direkte flyangrep, bare Valetta på Malta hadde hatt flere luftangrep. Av Kirkenes sine over 400 hus, stod 30 igjen. Veiene var underminert, og flere sivile hadde mistet livet ved å gå på miner, og mange hadde mistet livet i granatregn. Sollia barnehjem ble omgjort til feltlasarett for russerne, og en russisk og norsk kirurg stod på i tre døgn uten å hvile for å redde sårede soldater. Den russiske kirurgen var en streng herremann. Han prioriterte de sårede han mente ville overleve. De han mente ville dø, fikk bare en foreløpig forbindelse og plassert utenfor barnehjemmet. Hver morgen holdt barna på hjemmet opptelling av døde russere.

Ryktene forteller at tyskerne hadde latt brennvinslageret være inntakt, så da russerne fant lageret, ble det fest over to dager. Dette var nok til at tyskerne kom seg unna langs den underminerte riksvei 50.

Evakueringen.

Mens operasjon Petsamo-Kirkenes pågikk, ble Jonas Lie utnevnt til "styresmann" for Troms og Finnmark, og som stedfortreder for styresmannen ble sosialminister Lippestad utnevnt.

Jonas Lie tok sin oppgave svært alvorlig, men budskapet hans falt på steingrunn. Finnmarkingene har aldri likt såkalte autoriteter, og gjør det fortsatt ikke, noe styresmannen til fulle fikk erfare. Noen få partifeller lot seg evakuere, men storparten nektet.

Lie kom også til Nesseby hvor han god og full drog rundt i drosje og forsøkte å skremme folk til fornuft, men hans arbeid var forgjeves, ingen lot seg skremme. Han fikk heller ikke støtte av Rendulic, som egentlig var mot evakuering, da han ikke hadde nok transportmidler til egne styrker. Derfor gikk det ut en ordre om at alle sivile kjøretøyer skulle beslaglegges, hester, sykler og endog trillebærer skulle leveres inn.

Under den tyske tilbaketrekningen hendte det noe merkelig på Bugøynes. Den tyske batterikommandanten, en løytnant, var redd for å komme bak russernes fortropper og foreslo for noen fiskere at dersom de kunne frakte han og styrken over til Nyborg, skulle han spare bebyggelsen. Fiskerne slo til og fraktet hele styrken over til Nyborg, noe jeg husker meget godt. Løytnanten ble for øvrig invitert tilbake til Bugøynes etter krigen som en takk fordi han hadde latt bebyggelsen få stå.

Oktober ble en avgjørende måned for befolkningen i Nesseby. Ingen hadde latt seg påvirke av Jonas Lie, så dette med frivillig evakuering kom ikke på tale. I Karlebotn rådde stor uvisshet om fremtiden, og far hadde ingen mulighet til å få skolen i gang.

Skolebarna fordrev tiden med å skrive V tegn og H 7 tegn på grunnmuren på skolen og internatet. Dette likte en underoffiser svært dårlig og kom til far og beklaget seg over "hærverk". Far ble lei av maset og tok tyskeren med på en "sightseeing" for å vise ham hvem som egentlig hadde begått hærverk på skolen og internatet. Da visningen var over, hadde underoffiseren klappet fullstendig sammen, ba far om unskyldning og spurte om noen av skolebarna kunne hjelpe ham litt. Far forstod ikke riktig hva hjelpen skulle være, men en stund senere kom forklaringen. Vi var flere som ble med underoffiseren, og hjelpen bestod i at vi skulle bære en masse brød til internatkjøkkenet. Brødet skulle være "et plaster på såret" fordi tyskeren urettmessig hadde beklaget seg. Fars problem var som følger: "Hvem skulle spise alle brødene"? Løsningen ble at de gamle kunne få overta det meste. Igjen fikk vi erfare at dersom man ikke lot seg skremme av "bøse" tyskere, så ble man respektert.

Men vi hadde et problem som måtte få en løsning. Fars haggelgevær måtte vi få bort, og luftgeværet hadde vi brødre heller ikke lyst å miste. Far foreslo at vi gravde ned begge våpnene i potetåkeren, men først måtte vi sikre dem mot rust. Da Erling og jeg så ganske uskyldige ut, fikk vi oppdraget med nedgravningen. Vi ventet til det var blitt mørkt, så snek vi oss mellom soldater og hester opp til åkeren og fikk fullført oppdraget uten å bli tatt. Vårt våpenlager i skuret lot vi være hvor det var.

Da vi var på vei ned fra åkeren hørte vi en heftig krangel på norsk og tysk. Det var Nils som hadde fått hesten sin beslaglagt, og nu ville han ha den tilbake. Nils brukte en meget grov munn, men det eneste soldatene forstod, var at Nils ville ha hesten tilbake..... Det ville ikke tyskerne, og vi hørte ordet, "Festnehen" bli brukt. Vi gikk bort til Nils og ba han komme seg vekk, ellers ville han bli satt fast. Nils tok hintet og forsvant som en ånd i mørket. Soldatene med sitt dårlige nattsyn, så ikke hvor det ble av Nils, og det ble derfor ingen eftersøkning. Vi skulle ikke få se Nils igjen før sommeren 1946.

Gestapo drev en form for psykologisk krigføring mot oss. Stadig kom det opp plakater på internatet med lister over motstandsmenn som var skutt, og listene kom med trusler om dødsstraff dersom vi handlet mot tyskernes direktiver. Vi ble ofte vekket opp natters tid for å bli tvunget ut for å lese disse listene. Jeg kan ikke huske at vi ble særlig skremt av trakaseringen. Frida, fars søster, fant likevel Gestapos oppførsel så provoserende at hun valgte å dra tilbake til Vadsø.

I andre halvdel av oktober ble vi varslet om at generaloberst Rendulic med stab ville ankomme Karlebotn, og da måtte vi alle holde oss innendørs. Kom vi utendørs ville vi bli skutt. Nu var vi blitt så vant med denne truselen at vi brødre nesten hadde sluttet å ta truselen på alvor, men far mente at vi fikk holde oss i internatkjelleren til Rendulic hadde forlatt Karlebotn. Vi brødre lystret ordre, men fant oss et kjellervindu hvorfra vi hadde god oversikt over gårdsplassen hvor vi antok Rendulic ville vise seg. Og ganske riktig, plutselig fikk vi øye på både generalobersten og hans stab. Ved hans høyre side kunne vi se hans nestkommanderende, general Pemsel. Rendulic stod med ryggen mot oss iført ballongbukser og sorte skaftestøvler. I høyre hånd holdt han en ridepisk som han slo mot høyre støvel hver gang han hadde sagt noe viktig. Dette ble for fristende for oss. Vi snek oss ut av kjelleren og stilte oss bak Rendulic, Anton først, så Erling og til slutt jeg. Der stod vi og gjentok generaloberstens armbruk. Lenge gikk alt godt, men så fikk Pemsel øye på oss og informerte Rendulic om hva som foregikk bak ryggen hans. Nu ble det en hurtig retrett. Vi forsvant under hver vår bil og kom oss i sikkerhet i kjelleren. Heldigvis fikk ikke apestrekene noen følger, men vi holdt oss i kjelleren til generalobersten med stab hadde forlatt Karlebot.

Det generalobersten hadde forberedt staben sin på, var at 10 000 russefanger skulle slå leir på naboeiendommen for en natt. Derfor måtte befolkningen i Karlebotn varsles om dette. Ingen kontakt mellom sivile og fangene måtte forekomme. Far tok kontakt med Rendulic for å få rede på om det ble noen evakuering. Svaret var at vi kunne regne med å bli.

To dager senere ankom 10 000 russefanger og tok tilhold på naboeiendommen. Ingen forberedelser når det gjalt latriner var gjort, og heller ingen telt var satt opp, så fangene skulle overnatte i det fri. Fangevokterne virket meget nervøse, så vi holdt oss på avstand. Men vi kunne likevel se at mange av fangene var svært forkomne, og det vi lurte på var hvor mange som lå igjen langs riksvei 50?

Det ble lite søvn den natten, for fangene fikk natten til å gå med å synge, og det var noe de kunne. Det var en stille frostklar natt, og for å holde varmen, ble det tent bål av hesje staur. Tidlig neste morgen ble det gjort klar til avmarsj, og det fangene etterlot seg var en gjennomtrengende stank. Eimen lå over Karlebotn hele dagen, og neste dag kom en ny pulje på 5 000 fanger. De ble forlagt på samme plassen, og ble satt til å grave ned de verste efterladenskapene. Siden det fortsatt var stille og frost, ble nu gjerdestolpene brukt som brensel. Også disse fangene fikk natten til å gå med sang.

Da fangene hadde forlatt leirplassen, tok vi brødre en tur langs riksvei 50. Vi fant ingen døde fanger, men vi fant flere døde hester og mulesler. De hadde ikke klart påkjenningen, og var bare blitt efterlatt langs veien. Ryktene fortalte at russiske avdelinger var på vei mot Karlebotn, og den 28. oktober kom Führer Befelet om at alle sivile skulle tvangsevakueres, ingen nåde måtte vises mot de som motsatte seg ordren. Et untak var gjort, samer kunne få bli igjen dersom det var sikkert at de var samer.

De siste tyske avdelingene som ankom Karlebotn tilhørte generalmajor Pemsels 6. Gebirgsdivisjon, og de gikk hardt frem mot sivilbefolkningen. På Barsnes, ca. 8 km øst for Karlebotn, hadde veivesenet gjemt unna en lastebil. Bilen ble oppdaget av noen soldater som også fant en mann, Mathis Iversen, i nærheten av lastebilen. Tyskerne antok at det var han som hadde gjemt bilen og skjøt han ned på flekken. Så lempet de liket inn i hans eget hus og tente fyr på det. I Sirdagoppi, ca. 3 km rett syd for Karlebotn, bodde en eldre mann, Per Grøver. Per hadde aldri montert lås på ytterdøren, bare en krok ble brukt til å stenge døren når han forlot huset. Nu satte tyske soldater kroken på døren og lot Per brenne inne. En patrulje av Pemsels soldater ankom internatet, og far fikk ordre om å gjøre familien klar til evakuering innen to timer. Führer befehlet stod over Rendulics løfte om at vi kunne få bli. Gamle hjemmet fikk ikke ordre om evakuering, så der måtte selv Führer befehlet gi tapt.

Det første mor gjorde, var å gå i fjøset for å slippe løs kyrne og kalvene. Jeg ble med mor for å ta farvel med Myrkreid og katten. Været var stille og fint, så kyrne trodde sikkert det var vår. De satte av sted østover mot Bigganjarg med halen i været. Jeg måtte også ta farvel med Kvikk, men jeg hadde på følelsen at den ville jeg få se igjen. Far hadde pakket det mest nødvendige ned i en skipssekk, men det var ikke stort vi kunne få med oss, for det var bare en litt større varebil som skulle frakte oss bort, og vi var 7 personer som skulle få plass i bilen + sjåfør og vakt. Efterat vi hadde forlatt Karlebotn, ble bygden totalt utslettet den 2. november. Under retretten kom tyskerne under ild fra en russisk patrulje, og en tysk underoffiser ble skutt. Han fikk sin grav i veikanten nedenfor flyplassen. Et lite kors av bjørkekvister markerte hvor graven lå, og spisebestikket til underoffiseren var pynten på korset. Sannsynligvis ligger underoffiseren der fortsatt.

De tyske avdelingene på nordsiden av Varangerfjorden fikk det svært travelt med å komme seg bort. Avdelingene var redde for å bli avskåret av russerne i Varangerbotn, og så travelt hadde de at det ikke ble satt i gang brenning før avdelingene passerte Nesseby kommune. Bebyggelsen lengst øst ble spart, men resten av kommunen ble lagt øde. På kirkestedet lå kirken litt langt fra veien, så kirken stod igjen. På Nyborg våget tyskerne seg ikke inn på tuberkulosehjemmet, så hjemmet ble spart grunnet smittefaren, og et privathus i nærheten var også "smittefarlig", og ble ikke brent. Flere av festningsanleggene på nordsiden var fortsatt inntakt, så de vitnet om at tyskerne hadde hatt det travelt. På Vardø hadde okkupantene etterlatt seg minefeller, noe en avdeling russere fikk erfare. Ellers var veien fra Vardø og vestover minelagt og broer var sprengt.

Den første dagen ble vi ikke evakuert lenger enn til Skipagurra, en strekning på ca. 15 km. Vi ble kommandert inn i en tom enebolig hvor alle møblene var fjernet. Så ble vi gutter beordret til å hente høy fra låver og høystakker. Høyet skulle tjene som underlag når vi skulle sove. Overalt hvor vi hentet høy, lå det soldater og sov, og flere ganger fikk jeg tak i en tysk støvel istedenfor høy. Da høyet var på plass, oppdaget mor at hun hadde fjøsskoene på seg. I farten hadde hun glemt å skifte sko etterat hun hadde vært i fjøsen. Jeg hadde vært like glemsk. Jeg hadde gått til fjøsen i et par gummistøvler nr 42, og de hadde jeg fortsatt på benene.

Mor var den som tok tapet av to hjem tyngst, far var mer opptatt av å takle den nye situasjonen vi var kommet opp i best mulig. Skippagurra var jo bare første etappe på en reise som skulle komme til å bli meget lang. Det vi alle var spente på, var hva som kom til å skje neste dag? Det ble en meget urolig natt, for vi ble hele natten kontrollert av en liten underoffiser, som tydelig hadde et markeringsbehov. Kanskje han var redd for at vi skulle forsvinne i løpet av natten.

Den neste morgen ble vi hentet av en hel tropp med skarpladde våpen. Jeg fant ut at vi måtte være noen særdeles viktige personer, siden vi ble hentet av en hel tropp. Jeg følte meg også litt komisk der jeg marsjerte av gårde i gummistøvler nr. 42.

Vi ble stoppet ved en kolonne med lastebiler med åpne lasteplan, og nu ble vi skilt fra hverandre. Mor og far på et lasteplan, Marie på et, Anton og Erling på et og til slutt Bjørn og jeg på et. Vi ble altså plassert på fire forskjellige lastebiler. Hvorfor vet jeg ikke, for det hadde vært plass til alle på en bil. Bjørn og jeg ble plassert bakerst på planet, og to bevæpnede vakter satt bak førerhuset og skulle passe på oss. Været var klart og fint, men det var frost i luften. Kolonnen bestod av en rekke kjøretøyer, og det gikk meget sakte fremover på den underminerte riksvei 50. Vi kjørte faktisk frem og tilbake hele dagen, og da kvelden kom var vi ikke kommet særlig langt av sted, bare til Langnes, kirkestedet i Tana. Da vi holdt optelling, var Marie ikke å finne. Vi lette etter den lastebilen hun var blitt plassert i, men den var ikke å finne. Vi måtte gi opp letingen, for vi ble beordret inn i et tomt privathus for overnatting. Før vi gikk til ro, tok vi gutter en kveldstur. Kanskje vi ville støte på Marie? Været var klart og kaldt, men det var ikke sne på bakken. En veistrekning på ca. 100 m var dekket av sigaretter. Sigarettene var tømt på veien for å ødelegges. Vi fant noen esker som var inntakt, og de tok vi med oss. Kanskje vi ville få bruk for dem? Litt senere på kvelden fant vi et utsiktspunkt hvor vi hadde god utsikt over vestsiden av Tana elven. Soldater gikk med bensinkanner fra hus til hus og tente på. Husdyr ble skutt ned med automatvåpen, og "gjenstridige" hus ble sprengt til himmels. I tillegg til flammehavet hørte vi tyske kommandoer, husdyr som låt ille, og sivile som forbannet tyskerne.

Vi hadde ofte sittet og betraktet flyangrepene over Kirkenes i stjerneklare kvelder, men dette var så meget nærmere, og derfor langt mer uhyggelig. Jeg satt der og tenkte på kyrne våre, på katten og på Kvikk, og om de fortsatt var i live? Jeg konkluderte med at de sikkert var døde alle sammen, for jeg så hvordan brann og sprengningskommandoene gikk frem på vestsiden av Tana elven.

Klokken gikk mot 24, før vi klarte å rive oss løs fra det vi var vitne til, og vi retunerte til "nattkvarteret". Far hadde vært på leting etter Marie, men hadde ikke klart å spore henne opp. Far hadde også vært innom kirken og forhørt seg, men ingen hadde observert Marie. Far hadde blitt praiet av et ungt ektepar som hadde bedt far om å døpe babyen deres, og far hadde utført den hellige handlingen til foreldrenes tilfredshet. I kirken hadde det svirret mange rykter, og noen mente å kunne fortelle at tyskerne hadde planer om å sprengte kirken, men heldigvis var dette ryktet ikke sant.

Mor hadde liksom gitt opp, for dette med Maries forsvinning hadde gått hardt inn på henne. Hun var ikke skikkelig med oss lenger. Vi fikk på ny en meget urolig natt, og søvn ble det lite av, for vi visste at neste dag skulle vi sannsynligvis kjøre over Ifjordfjellet og Børselvfjellet, og begge disse fjellovergangene ville bli en prøvelse på et åpent lasteplan. Tidlig neste morgen ble vi hentet av en ny tropp med soldater, og vi ble fordelt på flere lastebiler. Bjørn og jeg kom på samme lasteplanet, og vi ble passet på av to soldater med skarpladd Mauser. Sne var det ikke på veien, men kuldegradene var kommet, for luften var helt klar. Kolonnen satte seg langsomt i bevegelse, så vi fikk god anledning til å betrakte ødeleggelsene fra dagen før. Det røk fortsatt fra branntomtene, og vi pustet inn mer røk enn frisk luft.

Bilen Bjørn og jeg satt på med, var i en elendig forfatning, så vi kunne ikke holde følge med resten av kolonnen. Radiatoren kokte, så vi måtte stadig stoppe for å etterfylle vann på radiatoren. Vi lurte hele tiden på om også vi skulle komme bort fra far, mor og Anton og Erling. Forøvrig lot det til at vaktene våre var mer frosne enn Bjørn og jeg var, så de måtte stadig varme seg på varm te. Dette med varm te kom også oss til gode, så vi var glade for at vaktene var mer kuldeskjære enn oss. Maten som ble servert underveis, var "surbrød", men vi klarte å få brødet ned takket være teen.

Det var blitt mørkt da vi ankom "Indre Billefjord" for avlastning. Heldigvis fant vi hverandre igjen, så vi kunne i samlet tropp fortsette til fots mot "Ytre Billefjord". Det ble en ganske lang marsj, og det var et underlig følge som ankom vår første lengre stopp på turen. Vi ble anvist en lasarett brakke som hadde huset sårede soldater, og vi ble gjort oppmerksom på at vi måtte regne med å bli i ro i ca. en uke. Den videre transport ville bli pr. båt til Narvik.

Brakken var ikke rengjort eller ryddet, og overalt lå der blodige bandasjer, og under feltsengene stod det potter fulle av ekskrementer. Det første vi måtte gjøre var å få tømt pottene og få vekk bandasjene. Da vi endelig kunne gå til ro, var vi så trette at vi sovnet momentant i hver vår feltseng, men uten dyner eller andre sengeklær. Neste morgen holdt mor sengen mens vi andre fikk orientering om leiren og hvor vi hadde lov til å ferdes, og hvor det var strengt forbudt å ferdes. På veiene mellom brakkene kunne vi trygt gå, men ikke utenfor vei, for der var alt minelagt. Ca. 400m fra brakken var det en stor sjøflyhavn, og den vekket vår interesse. Nu kunne vi komme flyene på nært hold, og det så vi frem til.

Forpleining ville skje fra feltkjøkken, og tørrmat ville bli utlevert. Det var mange evakuerte i leiren. De fleste var fra Tana og Polmak, men også evakuerte fra Nesseby og Vadsø ble observert. Leiren huset også russefanger, men de måtte vi ikke ha kontakt med.

Vi brødre og Bjørn fant oss fort til rette i leiren, for det var mye spennende for gutter å utforske. Særlig hadde vi lyst til å utforske sjøflyhavnen nærmere, men den var sterkt bevoktet, så vi visste ikke om vi fikk "zutritt".

Far drev med "etterretning" og hadde funnet ut at det lå to lasteskip på havnen," Carl Arp von Hamburg og Adolf Binder. Tyskerne hadde beordret flere av de evakuerte menn om bord for å klargjøre båtene for transporten av de evakuerte til Narvik. Klargjøringen bestod i at lasterommene ble delt i to, og den nederste delen ble et "ammunisjonslager", for her ble det lagret sprenggranater, miner og geværammunisjon. Over lageret ble det så lagt trelemmer, og på trelemmene ble det lagt et tynt lag med halm, og her skulle så de evakuerte oppholde seg under reisen til Narvik. På dekk ble det satt opp to latriner, en på babord og en på styrbord side. På dekk ble det så plassert krigsmateriell av forskjellig slag, blant annet en mengde med kanoner. Luftskyts var det rikelig med om bord på begge båtene, så det var tydelig at man ventet luftangrep..... Når så klargjøringen var ferdig, var det tid for avreise.

Mor holdt seg på brakken og lot ikke til å være så svært interessert i det far kunne fortelle. Hun var nok opptatt med å tenke på hvor det var blitt av Marie.

En dag landet verdens største sjøfly i sjøflyhavnen, og dette flyet ville Erling og jeg studere nærmere. I farten glemte vi forbudet mot å forlate veiene i leiren, og vi tok en snarvei over noen bergknauser, men for å komme til havnen måtte vi krysse et minefelt. Vi studerte feltet en stund og fant ut at det kanskje var lagt ut tankminer, og tankminer ville ikke gå av om vi sprang over feltet. Vi tok sjansen og sprang over feltet det forteste vi kunne, og ingen miner gikk av. Vi ble møtt av en rasende vaktpost som kunne fortelle oss at vi hadde krysset et felt med seriekoblede miner, og hadde en mine blitt satt av, hadde hele feltet gått i luften. Feltet innholdt ikke tankminer, men personellminer. Etter overhalingen fikk vi merkelig nok studere det store sjøflyet, men vi måtte love å holde oss på veien når vi retunerte til brakken. Da vi kom tilbake til brakken, fortalte vi mor og far om det store flyet vi hadde sett, men vi fortalte ingenting om minefeltet vi hadde krysset.

Senere var vi flere turer ned til sjøflyhavnen, men vi passet på å holde oss på veien. Etter en uke var Carl Arp og Adolf Binder klar til å kaste loss, og båtene skulle gå i konvoi med hurtiggående MTB'er

Først ble 300 tyske soldater tatt om bord, og de ble plassert forut i eget kvarter.

Carl Arp von Hamburg.

Vår båt ble Carl Arp, et lasteskip på 3670 brt. I alt ble det tatt om bord 1850 evakuerte, ifølge kapteinen om bord. Aldersspredningen var stor, fra oldinger til spedbarn. Ordren gikk ut på at alle måtte holde seg under dekk, og lufting ville finne sted til bestemte tider, og da ville også toalett besøk være tillatt. Åpen ild i lasterommene var strengt forbudt, og vi visste jo årsaken til det. Forpleining ville skje fra feltkjøkken på dekk. Vann var ikke tatt om bord da man regnet med å få fylt vanntankene ved anløp av Hammerfest. Seiling ville skje på dagtid på grunn av stor minefare. Luftvernøvelser ville bli holdt hver dag. Legetilsyn ville det bli hver dag, og "legen" og en "sykesøsteren" ble presentert. Vi drog kjensel på søsteren og visste at hun hadde tatt et 6 måneders kurs i sykepleie. Hun ble nu presentert som: Tysk rødekorssøster.

Til slutt ble lasterommene nøye gjennomgått for å finne ut om de evakuerte hadde tatt om bord hunder eller katter. Katter ble ikke funnet, men flere hunder ble tatt i "arrest". Eierne ble så bordret til å ta hundene med ut på dekk, men bare eierne skulle bli med hundene. Eierne ble nu vitne til at alle hundene ble lempet over bord og skutt til døde med automatvåpen. Etter "henrettelsen", ble eierne beordret ned i lasterommene igjen. Det ble en merkelig stemning blant de evakuerte etter denne episoden, og mange fryktet at det kunne komme til å skje verre ting under reisen til Narvik.

Far hadde funnet plass til oss like ved trappen som førte opp til dekk. Det var trangt om plassen, så det var bare mor som hadde plass til å legge seg ned. Hun var fortsatt ikke i form og kom til å oppholde seg under dekk på hele reisen. Våre nærmeste "naboer", var noen eldre samekvinner som "underholdt" oss med å synge salmer på samisk, noe mor ikke forstod stort av.

Det alle håpet på var at det gode været vi hadde hatt så langt skulle fortsette, for forholdene om bord ville bli kaotiske dersom det skulle blåse opp. Carl Arp og Adolf Binder hadde funnet sin plass midt i konvojen, så en smule beskyttelse hadde vi. Luftingen på dekk skulle finne sted tre ganger daglig, og vi brødre og Bjørn benyttet luftingen til å gjøre oss kjent om bord. Det stod "Zutritt verboten" flere steder, og særlig var det forbudt å nærme seg kvarteret til de 300 soldatene som var om bord. Vi planla likevel å gjøre oss kjente på de forbudte områdene med tiden. Vi fant det litt skremmende at Carl Arp hadde få livbåter og særdeles lite redningsmateriell, så ble vi torpederte, så ville så godt som alle omkomme.

De to latrinene ble grundig undersøkt, og det vi undersøkte var hvordan vi raskt kunne komme innenfor døren når naturen krevde sin rett. Løsningen ble at vi klatret opp på taket av latrinen, og når så døren ble åpnet hoppet vi ned og kom oss inn på den måten. Siden vi sikkert ble regnet som smågutter, lot de voksne frekheten passere uten bråk.

Kjente traff vi også på under lufteturene. Tante Frida, hennes eldste sønn, Fritjov, og fru hans, Agnes, viste seg å være om bord. Vi traff på flere Vadsøværinger som vi kjente, og flere fra vår egen kommune. De fleste var likevel ukjente for oss og kom fra kommunene Tana og Polmak. Jeg ble kjent med en gutt fra Berlevåg på min egen alder. Han fortalte at faren var skutt av tyskerne, og hvor moren var, visste han ikke. Likevel tok han situasjonen med fatning og håpet på en avklaring når vi ankom Narvik. Far hadde kommet over tre brødre fra Barsnes som soldater fra 6. Gebirgsdivisjon hadde tatt med seg under tilbaketrekningen langs riksvei 50. Mathis Iversen, som jeg tidligere har berettet om, var deres onkel. Brødrene hadde ikke noe sted å reise til, så far bestemte seg for å ta brødrene med til Hardanger. Eldst var, Iver Anders på 18 år, så kom, Petter 16 år, og Mathis Kristian 13 år. Far hadde nu påtatt seg ansvaret for i alt 9 personer, så vi var snart en "storfamilie".

På vei til Hammerfest var været utmerket, så jeg observerte ingen sjøsyke, men mange av de eldre maktet ikke å komme seg opp på dekk, så de måtte gjøre fra seg i lasterommene. Som følge av det, ble luften så dårlig at tyskerne måtte tillate at folk oppholdt seg på dekk hele tiden. En av samekonene som hadde ledet an i salmesangen, fikk et illebefinnende og døde før vi anløp Hammerfest, og spørsmålet mange stilte seg var: "Hvor mange vil dø før vi ankommer Narvik?" Far og sogneprest; Asbjørn Flokmann, i Tana fikk det travelt med å berolige evakuerte som var i ferd med å få nerver. Vi brødre holdt oss mest mulig på dekk, for der oppholdt de mest oppegående seg. Hammerfest ble en stor skuffelse, for vann kunne ikke skaffes, så neste håp om vann, var Tromsø. De hygieniske forhold om bord tok til å bli svært vanskelig, og farlige sykdommer som dysenteri, difteri og tyfus tok til å bre seg om bord, og lus var det mer enn nok av. "Legevisitten" kunne ikke hjelpe noen, for "legens" medisineske var tom for medisiner, men en gang pr. dag gikk visitten til ingen nytte. På dekk flommet latrinevann utover dekket, og da feltkjøkkenet var plassert nær latrinen, kom

Grynsekkene, som skulle bli til suppe, til å flyte i latrinevann. Da jeg antok at suppen neppe ble skikkelig kokt, lot jeg være å ta til meg av "retten". Det viste seg å være lurt, for de som tok til seg av suppen fikk dysenteri. Min mat kom til å bestå av knekkebrød, og den kosten holdt meg frisk.

Som følge av dysenterien, ble køen foran de to latrinene stadig lengre, men nøden tvang mange til å sette seg på rekken for å gjøre sitt fornødne. Havbrisen førte så mye av resultatet om bord igjen og gjorde dekket vanskelig å ferdes på. Den dusjen av saltvann man fikk over seg på dekk bestod altså ikke bare av sjøvann!! Bjørn hadde tatt for seg av suppen, for han fikk en kraftig mavesjau og fikk klærne helt tilgriset. Noe håp om rene klær hadde han ikke før vi kom til Narvik.

Kryssingen av Loppa bekymret mange, men heldigvis holdt været seg fint, så ingen ble sjøsyke. Ombord ble luftvernøvelse midt ute på Loppahavet. Luftværnskytset spilte opp, og da det ble benyttet sporlys, kunne vi følge kulenes gang. Etter avsluttet skyting, ble en alliert konvoy, på vei til Murmansk, observert i horisonten. Heldigvis ble det ingen konfrontasjon. Antagelig visste de allierte at det var sivile om bord i de tyske skipene.

Erling og jeg hadde lenge hatt lyst til å finne ut hvordan legen og sykepleieren var innkvartert, så etter "legevisitten" fulgte vi etter paret. Uheldigvis ble vi oppdaget av en sint underoffiser som forlangte at vi skulle rengjøre toalettene forut til straff fordi vi ikke respekterte "zutritt verboten". Vi valgte å spille dum, og fikk tyskeren til å forstå at han måtte vise oss hvordan man skulle rengjøre et toalett. Han gikk med på forslaget, snudde ryggen til og tok til å demonstrere hvordan en klosett skål skulle rengjøres. Dermed forlot vi stedet i en viss fart, og underoffiseren hadde ingen muligheter til å finne oss, for vi sprang til hver vår kant og skjulte oss blant de andre evakuerte.

Anton var blitt sjarmert av en ung pike fra Tana som stadig inviterte ham bak noen kanoner og spanderte rosiner på ham. Om det var rosinene eller jenta som fristet, vet jeg ikke, men jeg hadde en mistanke om at det var rosinene.

Om bord var det en tysk deksgutt på 16 år. Han likte å skryte av at han var en ekte tysker og dermed av en høyere klasse enn oss andre. En dag holdt han litt av en forestilling og hadde et ganske stort publikum. Han avsluttet forestillingen med følgende frase: "Ich bin ein deutscher, ein echter deutscher". For å understreke viktigheten av det han sa, gjorde han et kast med hodet bakover, og bakhodet traff et kanonløp med stor kraft. Han brast i gråt, og til stormende jubel forsvant han til sitt kvarter, og ble siden ikke sett.

Om bord befant det seg også en meget farverik dame fra Vadsø, som livet ikke hadde fart pent med. Hun hadde i sin tid tatt en god utdannelse, snakket et utmerket tysk og hadde hatt en god stilling. Nu var hun derimot en vandrende "fillerye" og full av lus. Hun ble stadig ertet av ungdommen om bord, og dette førte til at hun stadig sprang etter plagåndene og kastet lus etter dem. Etter en tid gikk hun lei av plagingen og klaget til kapteinen. Klagen fikk den følge at hun ble innkvartert på skipets celle med beskjed om å holde seg der til skipet anløp Narvik.

De sanitære forholdene om bord ble stadig verre, og dødsfallene stadig hyppigere. Vi ble mer og mer bekymret for mor som bare lå og ikke beveget seg bort fra liggeplassen. Det var ikke så mye vi kunne gjøre for henne bortsett fra å passe på at hun fikk i seg ufarlig mat. Heldigvis unngikk hun dysenteri som avkreftet mange.

Men det var ikke bare dødsfall om bord, flere barnefødsler fant sted, og far og sognepresten delte på oppgaven med å døpe de nyfødte. Husker jeg ikke feil, så overlevde alle spedbarnene. Jeg oppholdt meg nødig under dekk, for det var flere som hadde mistet forstanden, og de virket skremmende på meg. Da var det bedre å oppholde seg blant kanonene på dekk.

Jeg la merke til at noen unge piker begynte å trekkes mot bedre kvarter forut, og det lot ikke til at Zutritt verboden gjaldt dem. Erling og jeg fant ut at vi kunne avlegge området bak "forbudt område" flere besøk, for å finne ut hvordan jentene ble mottatt. Vi fant fort ut at de var særdeles velkomne, noe vi ikke likte noe særlig. Heldigvis forløp våre besøk uten noe dramatik, så vi ble ikke pågrepet av sinte underoffiserer.

Ved ankomst Tromsø skulle vanntankene fylles, og døde og alvorlig syke tas på land. Men slik skulle det ikke gå. Vanntankene ble riktignok fylt, men de døde og alvorlig syke forble om bord. Kapteinen på Carl Arp forklarte seg slik: "Jeg tok om bord 1850 evakuerte i Billefjord, og 1850 skal jeg avlevere i Narvik, enten de er døde eller levende. De som var angrepet av dysenteri, tyfus og difteri fikk heller ingen legehjelp i Tromsø. Ingen utenforstående fikk komme om bord og ingen om bord fikk "landlov".

Kapteinens beslutning vakte bestyrtelse om bord, men det var lite vi kunne gjøre, så det håpet vi hadde, var at det gode været måtte fortsette til vi kom frem til Narvik. Værgudene så i nåde til oss, men likevel ble etappen til Narvik den verste, for storparten av de ombordværende var nu syke og avkreftet. Hvorfor far og vi brødre fortsatt var friske, var for oss en gåte, men friske var vi.

Ved ankomsten til Narvik, var det ikke bare å gå på land. De døde og alvorlig syke ble prioritert. De som kom om bord for å utføre oppgaven, var iført gassmasker på grunn av stanken i lasterommene. Da gikk det opp for mange hvilke forhold vi hadde seilt under. Jeg forsøkte å holde telling med hvor mange døde som ble tatt på land, og kom til tallet 12, men jeg tror det var flere. De alvorlig syke var langt flere, men der gikk jeg surr i tellingen. Mor var ikke ansett som alvorlig syk, så hun ble igjen om bord sammen med oss. De som var friske, eller noenlunde friske, skulle holdes om bord og vente på nærmere ordre fra: "Evakueringskommandoen". Den foreløpige ordre lød som følger: "Foreløpig veiledning til de evakuerte. Etter å være kommet i land skal samtlige først innregistreres. Dette foregår på kontorer som vil bli anvist. For familier møter hovedpersonen og innregistrerer hele familien. Alle enslige melder seg personlig til innregistreringskontorene. Etter at innregistrering er foretatt, går turen videre til innkvarteringskontoret i rådhusalen hvor familiens hovedperson får anvist kvarter for seg og sine, -det samme gjelder for alle enslige. Kvarterene vil så bli anvist. Følg nøye alle de anvisninger som blir gitt, EVAKUERINGSKOMMANDOEN. Mens vi holdt oss om bord, ordnet far med kvarter for oss og Frida, fars søster. Da far var vel om bord igjen, tilbød Fridas sønn og frue å passe på eiendelene våre, mens vi fant frem til stedet vi skulle bo. Nu merket jeg forresten ulempen med gummistøler nr. 42, for spaserturen til bostedet ble lang for meg.

Det var et eldre ektepar som hadde stilt huset til disposisjon for oss. Narvikværingene hadde jo virkelig erfart hva krig var, så de stilte nu villig opp for å være til hjelp for de evakuerte. Da vi hadde hilst på vertskapet og besett huset, gikk vi tilbake til Carl Arp for å hente sakene våre. Da vi kom om bord, fikk vi en meget ubehagelig overraskelse. Alle

Våre eiendeler var borte. De som hadde lovet å passe på sakene hadde tatt seg en tur på land, og ved tilbakekomsten, var alle våre eiendeler stjålet. Jeg lærte meg en lekse i forbindelse med tyveriet, og det var: Stol på deg selv, ikke overlat ansvar til andre.... Nu hadde vi ikke mer enn det vi stod og gikk i, og skifte av klær måtte utsettes til vi kom frem til det endelige bestemmelses stedet. Vi var ikke akkurat "rene og pene" etter oppholdet på Carl Arp. Vi tok oss en tur over hele båten, men vi fant ingenting. Jeg hadde håpet å få sagt adjø til kameraten min fra Berlevåg, men også han var borte. Et spedbarn fra Sirdagoppi hadde vært med på turen, og barnet ble nu tatt vare på av en familie i Narvik, så det var noen som hadde flaks. Vi forlot så Carl Arp og vente tilbake til vertsfamilien. Da de fikk høre om tyveriet, trøstet de oss med at Røde Kors sikkert kunne hjelpe oss, og vi fikk adressen til Røde Kors kontoret. Men besøket der måtte utsettes til neste dag, for det var blitt sent, og vi trengte til søvni.

Det var litt uvant å få sove i et vanlig hus igjen og ikke bak noen kanoner på dekk om bord på Carl Arp. Det elektriske lyset i huset fasinerte meg, for noe slikt hadde vi ikke hatt i Karlebotn, så jeg slo av og på lyset noen ganger før jeg sovnet.

Natten ble for øvrig ganske dramatisk, for ved midnattstid våknet jeg av brannlukt. Det viste seg at tante Frida hadde forsøkt å finne veien til toalettet ved hjelp av fyrstikker, og hun hadde klart å sette fyr på et blendingsgardin. Heldigvis ble branntilløpet hurtig slukket, men vi brødre kunne ikke lavære å le av vår uheldige tante.

Neste morgen fikk vi servert frokost i en vanlig spisestue, og det var faktisk en stor opplevelse. Far ønsket nu å få sikret transport videre, og han hadde to muligheter, enten turistskipet "Stella Polaris", eller lokalbåten "Salten". Begge skulle anløpe Mosjøen, og derfra kunne man ta toget til Trondhjem. Bjørn og vi brødre skulle ta oss en tur til Røde Kors kontoret. Mor og tante, Frida skulle få hvile seg.

Vårt besøk ble en stor skuffelse, for bare Bjørn fikk et plagg. Det var en bukse som var så tynnslitt at man kunne se tvers gjennom den når man holdt den opp mot lyset. Jeg ønsket å få byttet inn gummistøvlene mot noe mer passende, men her var det nei i neven. Det var en skuffet gjeng som forlot kontoret, og jeg har siden hatt et noe ambivalent forhold til såkalte hjelpeorganisasjoner.

Far hadde større hell. Han hadde truffet en meget forekommende kaptein om bord på DS Salten. Kapteinen hadde vært utsatt for sterkt press fra tysk hold om å fylle opp båten, men han hadde nektet å ta flere om bord enn det han hadde lugarplass til, og tyskerne hadde måttet gi seg. Far hadde fått reservert lugarplass til oss alle, så vi kunne se frem til en mer behagelig sjøreise.

Narvik-Mosjøen-Trondhjem-Melhus. *Handanger.*

Efterat far hadde sikret oss videre transport sydover; tok vi farvel med et meget hyggelig vertsskap, og de ønsket oss en god reise. Trass i nedturen på Rødekors Kontoret, så hadde oppholdet i Narvik vært en hyggelig opplevelse, og særlig mor hadde hatt godt av oppholdet. Hun var nu oppegående og så lysere på tilværelsen.

Jeg så frem til oppholdet om bord på Salten, for jeg hadde ikke reist med en pasasjer båt før. Anton hadde jo tidligere erfaring fra hurtigruteskipet Lofoten, så han kunne forberede Erling og meg på hva vi kunne vente oss. Vi fikk egne lugarer, det vil si, egne køyer i en firemannslugar. Det passet oss godt; for vi var jo fire gutter som gikk godt sammen. Mor og far hadde fått opphold i en tomanns lugar, så det var stor forbedring fra Carl Arp. Dessuten var mannskapet norsk, og det var ingen skilt med: Zutritt verboten.

Salongene om bord var trivelige, og det var god plass siden det bare var evakuerte med lugarplass om bord. Det var adgang til tre måltider om bord: Frokost, lunsj og middag. Menyen var ikke så spennende, men vi kunne spise maten uten å risikere å bli syke.

Det gode været vedvarte, så der var ingen grunn til å bli sjøsyk. Vi kunne stå ved rekken og beundre en vakker kyst uten å fryse, selv om kalenderen viste langt ut i november. Jeg lurte følt på hva en togreise ville innebære, for fra Mosjøen ble det tog til Trondhjem. Her var det mor og far som kunne fortelle hva et tog var, og jeg gledet meg til enda en ny opplevelse. Noe jeg ikke så frem til, var at norske nazister skulle overta ansvaret for den videre transporten fra Trondhjem. Tyskerne visste vi hva var, men norske nazister hadde vi ikke erfart. Vi hadde et klart mål for reisen, og det var Vikøy i Hardanger hvor mors eldste bror, kunstmaleren Mons Breidvik, bodde. Far håpet at nazistene ikke ville blande seg bort i hvor vi skulle. Det store spørsmålet vi stilte oss om bord, var om vi ville få kupe plass? Det kunne godt hende at toget var overfylt, og da kunne det bli en slitsom togreise. Vi var heldige igjen. Det viste seg at det var god plass på toget, og vi fikk kupe plass alle sammen. Det beste av alt var at oppholdet i Mosjøen ble kort, og togreisen kunne starte. Jeg fant fort ut at jeg hadde likt sjøreisen meget bedre. Ombord hadde jeg kunnet bevege meg meget friere. På toget var mulighetene mer begrenset, så jeg oppholdt meg stortsett i kupeen. Litt avveksling ble det når toget stoppet på stasjonene, og man kunne få seg litt mosjon. Det var ikke spisevogn på toget, så mat måtte man prøve å få tak i på stasjoner hvor toget stod en stund. Maten man fikk kjøpt fristet ikke noe særlig, men mett ble man jo. Vi så mye skog fra togvinduet, og granskog hadde jeg ikke sett før. På meg virket granskogen mørk og dyster, så jeg foretrakk Karlebotn uten skog. Der hadde man i hvert fall god utsikt. Granskogen hindret utsikten fra toget.

Ved ankomsten til Trondhjem; ble de evakuerte delt inn i to kategorier. De som hadde et klart reisemål, og de som ikke hadde noe mål. De uten mål ble samlet i noen store jernbanehaller, og det siste vi så av dem var at de satt på eiendelene sine og avventet nærmere ordre. Vi som hadde et mål for vår ufrivillige reise, fikk ordre om å gjøre oss klar til videre transport til Melhus. Der ville vi bli innkvartert til et tog kunne ta oss videre til Oslo. Fremme i Oslo ville vi bli overlatt til oss selv, noe vi selvsagt så frem til. Fra da av ville mor og far bli reiseledere for i alt 9 personer, hvorav tre var ”plukket opp” underveis.

Togreisen til Melhus tok ikke lang tid, for Melhus lå bare ca. 7 mil fra Trondhjem. På Melhus ble vi møtt av noen nervøse og høyrøstede nazister. De var nok klar over at deres tid snart var forbi, men hadde fortsatt markeringsbehov. Først måtte vi vente lenge før noe skjedde, men så kom første post på programmet: Avlusning! Selve avlusningen ble nærmest en parodi. Vi måtte avføre oss våre skitne klær, så ble vi beordret til å ta en iskald dusj, og så var det på med klærne igjen. Jeg tror nok lusene overlevde avlusningen..... Så var det fordeling av ulltepper og rom. Ullteppene var så skitne at de nesten stod av seg selv, og rommene var ikke særlig bedre. Bjørn og jeg ble beordret inn på samme rom med flere køyer. Hvorfor vi ble "spredt" på flere rom fikk vi ingen forklaring på, men at dusjen var kald og at rommene var kalde skyldtes at sentralfyren ikke virket. Vi kunne altså se frem til et iskaldt opphold. Den videre transport var usikker; for man manglet togsett, og det vi kunne se frem til, var transport i to kuvogner..... Maten som ble servert var lite delikat, men vi ble ikke syke av den. Særlig nettene ble en kald opplevelse, for ullteppene viste seg å være cellulltepper og i tillegg svært møkkete, så de var lite å varme seg på. Vi hadde jo klart turen over Ifjordfjellet og Børselvfjellet i åpne lastebiler, så vi regnet med å overleve nettene på Melhus. Merkelig nok ble ingen av oss syke, ikke engang forkjølt. Vi lurte jo på hvordan det kunne ha seg at vi hadde unngått å bli syke på reisen.....

Så kom dagen for avreise, og vi fikk oss en stor overraskelse, for de to lovede kuvogner var blitt til en. En ung mor med et spedbarn på armen fikk et hysterisk anfall og gav vokterne våre det glatte lag: "Dra til Helvete dokker forbanna nazijævlere", var beskjeden vokterne fikk, og de våget ikke å ta til motmæle. I kuvognen ble det virkelig trangt, og nu forstod jeg til fulle uttrykket: "Som sild i tønne". Vi hadde jo forventet to vogner; så bare en vogn ble en stor skuffelse. Togreisen ble en langdryg affære med mange luftepauser, for i kuvognen var det ikke mye luft på deling. Dessuten var klærne våre ikke særlig rene, så odøren var stram, for å si det mildt. For meg ble turen, Melhus-Oslo, kanskje den verste påkjenningen på hele reisen, for med en trang ståplass, uten mulighet til å bevege seg; ble reisen et mareritt for en ti årning.....

Det var selvsagt ingen servering om bord og ikke noe toalett. Så mat måtte man forsøke å få tak i når toget hadde stopp. Dokøene ble lange på stasjonene, og særlig damene dannet lange køer.

Da toget endelig ankom Vestbanen, var det en utslitt gjeng som kom seg av toget. Men glade var vi, for nu var vi våre egne herrer under fars bevakning. Far var rimelig godt kjent i hovedstaden fra sin studietid der, så jeg regnet med at det ville bli tid til å få sett seg litt omkring. Ellers hadde vi flere slektninger i byen som vi aktet å besøke før ferden gikk videre til Bergen. Men først måtte vi få i oss litt mat, og dernest et hotell. Far fant frem til en kafe hvor vi fikk noe å spise. Det måtte ha ryktes at der var evakuerte i kafeen, for plutselig var lokalet fullt av Osloborgere som ville handle sigaretter og tobakk. De ble nok skuffet, for det var lite vi kunne hjelpe dem med.

Efter kafebesøket ville far ordne med overnatting. Han visste om et hotell som lå fredelig til litt utenfor sentrum. Det viste seg at det var god plass på hotellet, for vi var de eneste gjestene. Rommene var rene og innbydende, men det var noe som forundret meg, det var papir laken i sengene. Jeg hadde aldri ligget på papirlaken, så jeg så frem til å prøve hvordan det var. Far undersøkte mulighetene for bispising på hotellet, men de kunne bare tilby frokost, så annen mat måtte vi på byen å få. Hotellet kunne by på nok av varmt vann, så vi fikk rengjort oss skikkelig. Undertøyet fikk vi vasket, men det tok sin tid å få det tørt. Da vi hadde fått på oss rent undertøy, følte vi oss langt bedre. Nu var det tid for å besøke noen av slektingene som befant seg i Oslo. Far mente vi burde besøke en fetter av oss, for han hadde kontakt med hjemmefronten, så der kunne vi få pålitelige nyheter om hvordan det gikk i krigen.

Det ble et koselig besøk, og for første gang fikk jeg lese illegale aviser. Avisene var stensiler av A4 format, og nyhetene var positive. Det var tydelig at det gikk mot nederlag for Tyskland og Italia, men Japan lot til å kunne holde ut noe lenger. Vår fetter kunne også servere litt mat, men det var tydelig at det var matmangel i hovedstaden. Vår fetter ble så med på en tur for å vise oss litt av byen. Jeg hadde problemer med å få gummistøvlene med meg, og det hendte at jeg kom ut av dem. Oslo virket temmelig grå, men så nærmet vi oss jul, og sneen hadde uteblitt. Osloborgerne virket også grå og innesluttet, og det var få smil å se. De hadde vel ikke så mye å glede seg over, lite mat og fortsatt tyskere som passet på dem.

Efter turen var det tid for å kontakte onkel, Mons i Vikøy. Han måtte jo få rede på når vi var ventende, og at vi var 9 personer som kom, og ikke 6. Far hadde fått ordnet med plass på nattoget til Bergen, så det ble med en overnatting på hotellet. Vi takket for oss hos fetteren vår og begav oss på vei til hotellet. Underveis så vi ganske mange tyske soldater, men heller ikke de så særlig lystige ut. Det var visst slutt med sang og klingende spill.....?

Tilbake på hotellet, var det tid for å prøve hvordan det var å sove på papirlaken. Det er første og siste gang jeg har ligget på laken som knitret, men sove fikk jeg, for reisen fra Melhus hadde vært anstrengende

Neste dag ble det noen flere besøk, og jeg fikk også "sprade" på Karl Johan. Jeg hadde ventet meg noe mer storslått, men gaten og husene langs gaten virket en smule nedslitt, og krigen fikk skylden for det.....

På Bergenstoget hadde vi sitteplasser, og toget var ikke fullt. Jeg tok meg en tur på egen hånd og fant frem til spisevognen. Den så ganske fornem ut, og det var hvite duker på bordene. Jeg fikk også rede på spisetidene og kom stolt tilbake til sitteplassene og kunne fortelle om mulighetene for mat. Mor var nu i ivrig samtale med noen av medpasasjerene som snakket samme språk som henne. Vi andre kom i prat med noen bergensere som viste seg å være nesten like munrappe som finnmarkingene. Det ble en trivelig tur over fjellet, og timene bare fløy av sted, og med ett var vi fremme.

Nu var det mor som var på hjemmebane, og hun fant raskt frem til busstasjonen og fikk greie på når bussen gikk til Norheimsund. Det viste seg at alle ikke kunne få plass i bussen, så noen skulle få plass i en syvseter. Jeg var en av dem som ble med syvseteren, og den bød på en overraskelse, den gikk ikke på bensin, men på karbid. Bussen gikk på knott, så dette var nytt for meg. Før avgang fylte sjåføren knott på en stor beholder bak på bussen. Når det var gjort, var vi klar for siste etappe. Turen til Norheimsund viste at vi var kommet til en annen natur enn i Finnmark, og turen ned Tokagjelet syntes jeg var dramatisk, men ned kom vi i god behold. I Steinsdalen kunne vi se mange tyske forlegninger, så krigen var også kommet til Hardanger. I Norheimsund var det stopp for bussen og syvseteren, så de siste 3-4 kilometrene til Vikøy måtte vi spasere.....

Vikøy.

Mor var godt kjent i Vikøy, for i sin ungdom hadde hun passet barnene til broren, Mons, mens han bedrev malerkunst i USA. Det lot til å gjøre mor godt å komme tilbake til fruktgården, Fosslid. Vi ble ønsket velkommen av fru til Mons, Vesla, og av husbonden selv.

Mor hadde fortalt at vi var frastjålet det lille vi hadde hatt av klær, så nu var det skaffet tilveie brukbare plagg. Men før vi kunne iføre oss de rene klærne, måtte vi selv gjennomgå en grundig vask. Jeg følte at jeg var blitt flere kilo lettere etter rengjøringsprosessen.

Det var ordnet med kvarter for de øvrige vi hadde hatt med. Bjørn skulle bo hos et pensjonert prestepar, Ottesen, Mathis Kristian skulle bo i nærheten av Bjørn, hos et pensjonert lærerpar, Fotland og Petter og Iver Anders skulle bo hos Lærer Røyrvik som underviste på Framnes Kristelige Ungdomsskole. Alle ble vel tatt i mot og skulle komme til å trives.

Efter at vi hadde fått vasket og stelt oss, var det tid for mat. Middagen som ble servert, viste at det var krisetid også i Hardanger. Middagen fikk meg til å lengte tilbake til Karlebotn, for der hadde middagene vært langt bedre, men jeg torde selvsagt ikke å si det høyt.

Noe det var nok av på gården, var frukt. Mons hadde latt noen vinterepler henge på trærne til vi kom, så vi fikk værre med på den siste innhøstingen. Vi var nu ut i desember, men siden det ikke hadde vært frost, så var eplene helt fine.

Far var bekymret for vår manglende skolegang og kontaktet lokalmyndighetene med spørsmål om skolegang efter jul. Kommunen kunne ikke tilby oss noen skolegang, men far kunne få leie et klasserom på kveldstid dersom han sørget for renhold og skolemateriell selv. Kommunen ønsket ikke å få noen ekstra utgifter på grunn av oss. Far godtok tilbudet og mente han kunne gi oss alle et tilbud om skolegang efter jul. Nazi myndighetene ønsket far som lærer på dagtid, men til det sa far nei. Han trengte nu tid til å ta seg inn efter alle opplevelsene.

Efter kort tid ble så far kontaktet av hjemmefronten som lovet bistand dersom vi trengte det. Far opprettet så permanent kontakt med hjemmefronten, og kontaktpersonen var en meget ung og hyggelig dame, som alltid kontaktet far pr. sykkel.

Mor var interessert i å komme i kontakt med bedehusmiljøet i bygden, siden hun sognet til Vestlandske Indremisjon. Hun gikk på flere møter til å begynne med, men måtte gå alene. En kveld kom hun en smule bekymret tilbake fra møtet, for predikanten hadde forklart årsaken til at Finnmark var blitt utslettet. Årsaken var at det fantes ikke fem rettfærdige i fylket, og derfor hadde Guds straffedom rammet Finnmarkingene. Mor kunne ikke akseptere denne årsaken, og ble i eftertid en ivrig kirkegjenger.

Petter og Iver Anders fikk arbeid i et gartneri, mens vi brødre, Bjørn og Mathis Kristian bedrev indianerkrig i prost, Ottesens store have. Vi fikk raskt et krigersk rykte, så ingen av bygdens barn våget å delta i "krigen". Vi hadde noen regler for krigføringen: Pilene skulle være butte og ikke spisse, men som i alle kriger ble reglene ikke overholdt. Det gikk verst utover, Bjørn, som måtte forbindes ganske ofte. Det ble ofte krangel om hvem som hadde vunnet, men krangelen var straks glemt når fru Ottesen ropte oss inn til mat. Prosten selv underholdt oss på piano. Han var en mester på pianoet, og vi fikk vår første innføring i klassisk musikk, og innføringen bekom oss vel.

Når vi brødre var ute og gikk på tur i Vikøy, forundret det meg lenge at alle kunne snakke norsk. Hjemme i Karlebotn var jeg vant til at nesten alle snakket samisk. Det gikk en stund før jeg vendte meg til at jeg nu var i en norsk bygd og ikke i Norges største sjøsame bygd.

Jeg fikk ofte mange underlige spørsmål om Finnmark, og spørsmålene tydet på at befolkningen i Vikøy hadde svært små kunnskaper om vårt største fylke. Noen hadde også den formening at russerne gjerne kunne få beholde hele Finnmark. Jeg lot meg ikke provosere av slikt prat, men jeg syntes synd på folk som hadde så små kunnskaper om sitt eget land. Kanskje det var skolen som hadde forsømt seg her ?

Julen stod nu for døren, og jeg var meget spent på hvordan det ville bli å feire jul i et fremmed land? Rett før julen skulle ringes inn, ankom Marie Vikøy. Hun hadde i all forvirringen i Skipagurra kommet med en senere transport. Nu var vi alle på plass, og mor og far kunne slappe av

Julaften startet med kirkegang. Det var første gang jeg var i en kirke på julaften, og jeg var litt forundret da jeg hadde problemer med å finne sitteplass... Etter kirkegangen, var det hjem til Fosslid for å spise julemiddagen, som var ^{en}noe uvant kost. Det ble servert pinnekjøtt, og det skulle være en delikatesse, men jeg mente nu at ribbe eller reinstek var langt bedre. Etterpå ble det servert rikelig med frukt, så jeg led ingen nød. Gang rundt juletreet ble det også, og etter mange julesanger, ble det gaveutdeling. De viktigste gavene var ski til oss brødre. Bygden hadde en dyktig skiskjærer som lagde fine askeski. Mons hadde fortalt at etter jul skulle han ta oss med på skitur, men vi måtte være forberedt på klatring før vi kom opp til skiterrenget. I Karlebotn kunne vi starte skituren rett utenfor stuedøren, men i Vikøy måtte vi bære skiene et godt stykke, før vi kunne spenne på oss skiene. Julen ble ellers en hyggelig tid. Vi var i juleselskap både hos forpakteren av prestegården og hos presten. Slik ble vi kjent med flere barn i bygden.

Over jul startet Alvoret, for nu ble det skole, og skole hadde det vært smått med lenge. For første gang skulle jeg få far som lærer, og det gruet jeg meg litt til, for han var en streng lærer. Undervisningen foregikk på kveldstid, og vi var 7 elever i alt med en aldersspredning fra 10 til 18 år. Det ble mye individuell undervisning, og hovedfagene bl norsk og regning. I regning og norsk kunne jeg i stor grad holde på for meg selv, og det gjorde meg meget selvstendig. Anton, Erling, Bjørn og Mathis Kristian kunne stort sett følge samme progresjon i fagene, mens Petter og Iver Anders var i samme situasjon som jeg. Marie kunne i fred og ro forberede seg på opptak til gymnasen til høsten.

Vi ble mye plaget av en tysk løytnant, som nesten hver kveld kom og klaget på blendingen. Det lot til at han bare kom for å provosere far, og far ble til slutt lei hele tyskeren og forklarte ham at der vi kom fra var vi vel vant med blending og at vi aldri hadde fått noen klage på dårlig blending. Tyskeren ble så bedt om å forsvinne, og det gjorde han merkelig nok, men svar på tiltale kom fra politimesteren i Odda, datert den 23. mars 1945.

Herr Erling Hoem, Vikøy, Norheimsund.

Overtredelse av blendingsforskriftene.

De meddeles herved en alvorlig advarsel for overtredelse av blendingsforskriftene for at De den 5. februar 1945 ved kontroll ikke hadde blendet 3 vinduer i Deres skoleværelse. Gjentakelse vil medføre streng straff.

R. Abrahamsen, Kst.

Politimesteren fikk straks svar på sitt brev, og reaksjonen på brevet kom fort. Vi kunne i fremtiden ikke benytte klasserommret. Nu var vi uten egnet lokale, men far visste råd. Ad omveier fikk han leid et kondemnert lokale like ved prestegården, så resten av vårsemesteret kunne vi undervises på dagtid. Skolestuen var i en elendig forfatning med soppskader, og det luktet mugg. Det var sikkert meget helsefarlig å tilbringe tid der, men skolegang fikk vi, og den tyske løytnanten så vi ikke mer til. Det var jo ikke påbudt med blanding på dagtid.

At vi stod utenfor det offentlige skoletilbud, var en fordel for oss. Far hadde førstehånds kjennskap til sine elever, så vi fikk god undervisning. Vikøy hadde innført en ordning som medførte at alle barn i den offentlige skole skulle være i hus etter klokken 21, og kirkeklokken varslet når det var på tide å komme seg i hus. Vi som stod utenfor den offentlige skolen valgte å overse påbudet, og ingen klaget på at vi befant oss ute når kirkeklokken befalte oss å være inne.....

Far var ellers opptatt med å planlegge returen så snart freden var et faktum. Han ville ta med seg Bjørn og de tre brødrene. Bjørn hadde fått vite at barndomshjemmet i Vadsø var inntakt, og han hadde en bror og søster i byen. De tre brødrene hadde familie å komme tilbake til på Barsnes, så de kunne også bli med far. Vi hadde ikke noe hus å komme tilbake til, så far mente at det var best at vi ble i Hardanger til sommeren 1946. Vi brødre hadde lyst til å bli med far, men husløse som vi var, måtte vi bli værende. Marie, som skulle begynne på gymnas, ville i alle tilfeller bli værende. Mor som nu var blitt vant med livet i Hardanger og lot til å trives utmerket, hadde ikke noe i mot å bli ett år til. Hun hadde to brødre i Sogn, som hun så frem til å besøke, og hun hadde også mange nære slektninger i Bergen som hun ønsket mer tid sammen med.

Utover eftervinteren hjalp far Mons med å gjøre fruktgården større, og det ble tatt mange tunge tak i en svært bratt li. Mons forsøkte seg også som skytebas, men det gikk ikke særlig bra. Han ville sprengte bort en stor stein som truet gården, men hadde ikke faskiner, så da ladningen gikk, for det en skur av stein ned mot gården. Heldigvis kom ingen til skade, men en knyttneve stor stein fant veien gjennom vinduet til spiskammeret. Det ble med den ene sprengningen, og senere ble det brukt spett når store steiner skulle vekk.

Mons hadde ikke glemt at han hadde lovet å ta oss med på skitur, og en dag med fint vær la vi i vei. Vi måtte klatre lenge med skiene på nakken før vi kom opp til brukbart skiføre, men der vi fant sneen, var terrenget helt fantastisk flott. Vi kom oss opp på den høyeste fjelltoppen, "Vesoldo", og Mons imponerte oss med strålende skiferdigheter. Men mest imponert, var vi over utsikten fra Vesoldo. Nedturen fra toppen gikk i forrykende fart, for det var silkeføre. Senere kom det sne i Vikøy, og vi kunne bruke skiene mellom frukttrærne på Fosslid og på nabogården, hvor vi også fikk laget en liten hoppbakke. I nærheten av bakken var det mange frukttrær, så det var ikke helt ufarlig å hoppe, noe som Mathis Kristian fikk erfare. Han kom skjevt ut fra hoppet og maktet ikke å styre unna et epletre. Han ble slått i svime av sammenstøtet med treet, men heldigvis kom han raskt til seg selv, så vi fant ut at det ikke var nødvendig å få ham til lege, men en hjernerystelse hadde han nok fått.

Som kunstner drev Mons mye med tegning av aktmodeller, og da ble vi brødre veldig villige til å bære ved opp til atelieret, for aktmodellene måtte ikke fryse. Mons passet godt på å dekke til modellene når vi kom med veden, og det var jo en skuffelse.....

I mai kom den efterlengtede freden, og vi brødre var som vanlig i full indianerkrig i skogen til Ottesen, men da flaggene gikk til tops, inngikk vi våpenhvile på ubestemt tid. Bygdefolket samlet seg ved kirken, for i kirketårnet var det gjemt en radio, som nu uten fare, kunne fortelle om freden som var kommet. Selvsagt gikk også vi ned til kirken. Hjemmefronten hadde nu kommet frem fra sine skjulesteder og hadde overtatt ledelsen i bygden. En gutt fra en såkalt "stripet" familie ble jaget bort av sjefen for hjemmefronten, noe

jeg syntes var vel strengt. Noe senere kom de engelske "røde djervlene", som skulle ha oppsyn med de tyske avdelingene i Steinsdalen.

Jeg syntes var vel strengt. En tid senere kom det engelske styrker til Norheimsund. Det var de berømte "røde djevlene" som ankom for å ha oppsyn med de tyske avdelingene i Steinsdalen.

Norheimsund markerte også freden med å invitere alle som kunne krype å gå til å komme å feire freden. Vi brødre tok turen og deltok i feiringen og for første gang på lenge ble vi servert hveteboller av den lokale bakeren. Vi tok hvetebollene som et tegn på at matsituasjonen snart ville forbedre seg. Vi hadde levd lenge nok på "mager" kost.

Far var mest opptatt av å forberede seg på å dra nordover så fort som mulig. De nye sentralmyndighetene hadde forbudt finnmarkingene å dra hjem, men ryktene kunne fortelle at London regjeringen hadde planer for det "nye" Finnmark. Fylket skulle bare gjenreises på sentrale steder som regjeringen hadde bestemt. Disse ryktene førte til at det ble rene "lemmenvandringen" nordover. De evakuerte ville tilbake til de stedene de hadde forlatt og starte gjenreisningen på egen hånd. Myndighetene ble selvsagt fornærmet og kalte tilbakereisen: "Den største ulydighetskampanje" i norsk historie. Finnmarkingene tok ikke myndighetenes innsigelser særlig tungt, for de var temmelig forbannet over London-regjeringens planer. Myndighetene prøvde å hindre hjemreisen så godt de kunne. En bestemmelse gikk ut på at alle måtte innom Tromsø på tilbaketuren for å avluses. Dette påbudet fremkalte bare latter, og ble et slag i luften, men slike påfunn vakte en god del harme. Man trodde at tiden med å herse med folk var forbi.

Far og hans medreisende kom vel frem til Finnmark uten å bli avluset i Tromsø. Bjørn fant hjemmet sitt i god stand og var glad over å være tilbake i Vadsø igjen. Iver Anders, Petter og Mathis Kristian var ikke så heldige. De kom tilbake til et nedbrent Barsnes, men ble godt tatt vare på av slekten.

Far måtte bare konstatere at han kom hjem til intet. På Solli og i Karlebotn var det bare ruiner. Kvikk hadde blitt tatt vare på av en nabo, men den kjente ikke far igjen, så den forble hos naboen. Husrom var det verre med, og fars kvarter den første vinteren var en provisorisk høysjå, og sengen var en hesteslede. Noen eiendeler var blitt reddet, og far fikk tilbake noen tegninger av Mons, så noen minner fra fortiden hadde han nu.

Hovedproblemet for befolkningen i kommunen, var at det var forbundet med livsfare å ferdes i terrenget. Tyskerne hadde under tilbaketrekingen lagt ut et ukjent antall miner uten kartlegging. Riksveien var nesten trygg da russerne hadde rensset veien for miner, men heller ikke veien var helt trygg. Noe som flere fikk erfare.....

Et stort ammunisjonslager var dumpet i sjøen fra kaien på Bigganjarg og representerte en stor fare for guttunger som var opptatt av å fiske opp granater fra sjøen. I brev kunne far fortelle at det var nok best at vi ble i Hardanger ett år til, og den som var glad for det, var mor. Hun hadde funnet seg godt til rette på "gamle tomter."

For Marie passet Hardanger godt, for hun skulle begynne på gymnas. Vi brødre kunne tenke oss å dra nordover, men vi innså at det var best å tilbringe ett år til i Hardanger.

Øystese.

Mor hadde nu alene ansvaret for oss søsken, og hennes viktigste oppgave ble å skaffe oss husrom, for vi kunne ikke belaste Mons med forlenget opphold. Det skulle vise seg at det ikke var lett å få tak over hodet. Det eneste tilbudet var i Øystese. Det stod et tomt pensjonat der, men vertinnen ønsket bare å leie ut noen ubehandlede kjellerrom. Hvorfor hun ikke ønsket å leie ut noen av pensjonat rommene, vet jeg ikke, men det jeg vet, er at pensjonatet ikke var i drift. Kjellerrommene egnert seg dårlig som menneske bolig. Det luktet mugg, og dessuten krydde det av mus. Siden kjelleren var det eneste tilbudet vi fikk, flyttet vi inn.

Sommeren 1945 ble likevel en hyggelig opplevelse, for vi ble invitert til å tilbringe hele sommeren hos mors bror, Johannes, som hadde slektsgården, Breidvik, i Breidvik i ytre Sogn. Stedet var helt ideelt for aktive gutter flotte turområder og nærhet til sjøen. Vi hadde lært oss å svømme i Hardanger, og nu fikk vi rikelig tid til å forbedre svømmeferdighetene. I sjøen var det nok av fisk, og vi ble flinke til å fange fisk både med garn og dorg. Særlig likte vi godt å få sjørøret og makrell på dorg. På garn fikk vi mye berggylte. Det var en fisk vi ikke kjente til, men fant fort ut at salt berggylte smakte godt. I en bekk som kom fra et godt ørretvann, var det mye små ørret å få. Av Johannes lærte vi også mye om arbeid på en gård. Vi lærte faktisk å slå høy med ljå. Johannes hadde slåmaskin, men i de bratteste bakkene kunne bare ljå benyttes. Tre kilometer fra gården hadde mor nok en bror, Lasse, og han fikk også ofte besøk. På begge gårdene ble vi kjent med mange søskenbarn, og vi forstod etterhvert at mors slekt var meget stor.

Sommeren gikk fort, og det ble tid for å ta farvel, men først ble det en tur til Bergen for å bli kjent med alle slektningene der. Vi kom til å like Bergen og bergenserne. De var lette å komme i kontakt med, så oppholdet i Bergen ble også meget vellykket. Men skolestart nærmet seg, og vi måtte tilbake til kjelleren for å forberede skolestarte. Anton og Erling skulle begynne i den obligatoriske framhaldsskolen, og jeg skulle gå i sjette klasse i den syvårige folkeskolen. Jeg ville bli den yngste i klassen, så jeg gruet meg litt, særlig fordi de andre elevene hadde hatt utdannede lærere og ikke hadde tapt noen skolegang som følge av krigen. Opplæringsmålet var nynorsk, og det var et nytt språk for oss. Jeg trøstet meg med at mor snakket "nynorsk", og hennes språk forstod jeg jo.....

Vi hadde store kunnskaper om krig, så der mente vi at vi kunne imponere. Det skulle vise seg at vi ble godt mottatt av de andre elevene, så vi hadde lite å klage over. I klassen min gikk en kusine av meg, så henne fikk jeg gode råd av.

Øystese var en mye større bygd enn Vikøy, så det tok en tid før vi følte at vi kjente bygden skikkelig. Mor hadde også en bror, Ben, i Øystese, og han hadde fem barn, fire jenter og en gutt. Disse barna var mer jevngamle med oss, og gutten, Nils, var på min alder. Disse slektningene gjorde sitt til at vi ganske fort fant oss til rette i bygden, selv om Øystese var langt større enn Karlebotn.

Takket være mor og Mons, ble nynorsken på skolen ikke noe problem. Mons hadde benyttet halvåret på Fosslid til å prøve å få oss til å gå over til nynorsk som talemål. Vårt riksmål stammet fra tysk og dansk, så det burde vi forlate. Det ble ingen overgang til nynorsk for noen av oss, men vi hadde lært mye om språket som nu kom oss til stor nytte, og fikk vi problemer med nynorsken, kunne vi bare spørre mor, for hun viste seg å være en dyktig veileder uti nynorsken.

Gjennom henne ble vi fortrolig med nynorsk ordstilling, så skriftlig nynorsk ble ikke noe problem.

Klasseforstanderen min hadde vært med i hjemmefronten, og han var en meget benyttet taler når det gjaldt å fortelle om tildragelser under krigen. Evakuerte fra Telavåg var innkvartert i Vikøy, mens vi bodde der, og vi fikk høre mye om hva som hadde vederfaret dem. Hva vi hadde opplevd, var ikke av så stor interesse, så det ble til at vi snakket svært lite om våre krigsopplevelser.

Fra far hørte vi jevnlig, og han kunne fortelle at han håpet å få skolen i gang fra nyttår 1946. To brakker var reist i løpet av høsten 1945, og far hadde fått tak i en student, Slettsjø, som skulle ta sin del av undervisningen. Ellers tok kommunale verv meget av hans tid. Han måtte også hjelpe folk som hadde fått vansker med myndighetene. En som trengte hjelp var, Jakob, som var ansatt i veivesenet. Han hadde en stor familie å forsørge og hadde bygget en gamme for å få tak over hodet, men han manglet materialer til tak på gammen. Like i nærheten befant det seg sneskjerner som ikke var blitt brent, og Jakob henvendte seg til en russisk offiser og spurte om han kunne ta litt av sneskjermene til tak på gammen. Offiseren forstod spørsmålet og gav Jakob tillatelse til å benytte seg av sneskjermene. Gammen fikk nu tak, og familien var reddet, men ble anmeldt av veivesenet for tyveri av sneskjerner. Her kom far inn i bildet, og veivesenet måtte gi seg.....

Sentralmyndighetene kom med krav om at alle som hadde mistet hus og løsøre, måtte sende inn krav om erstatning, og tidsfrist ble satt. Folk i Nesseby var ikke vant med tidsfrister, og kravet var formulert på norsk, så mange forstod ikke helt hva kravet gikk ut på. Far påtok seg oppgaven med å fremme krav om erstatning for svært mange, men det var ikke så enkelt å få med alt som hadde gått tapt, så det var sikkert flere som fikk for liten erstatning. Far måtte tre ganger forlange omtakst for to eiendommer og innbo, og den endelige takst kom til å lyde på kr. 25000. Inntrykket ble at myndighetene forsøkte å slippe unna billigst mulig.

Vår kjellerleilighet skulle vise seg å være svært helsefarlig, og vi barn ble særlig plaget av forkjølelse som ikke ville gi seg. Det var heller ikke særlig morsomt å innta måltidene omgitt av mus. Jeg har ikke tall på alle de mus som gikk i fellene, men det lot til at det var nok å ta av. Mor måtte ofte kontakte distriktslege, Alnæs, og da han fikk se under hvilke forhold vi bodde, ble han meget bekymret og mente at vi ikke kunne fortsette å bo slik.

Han tilbød mor leilighet i legeboligen som var meget romslig, og mor sa ja til tilbudet. Nu ble boforholdene radikalt forbedret, og helsetilstanden vår ble også en helt annen, så mor behøvde ikke lenger bekymre seg for tette halser.

Sønnen i huset, Jan, gikk i samme klasse på framhaldsskolen som Anton og Erling, så de tre fikk det kjekt sammen.

Mor kviknet betraktelig til i den nye leiligheten, for det gikk mot jul, og nu kunne hun planlegge julen i en leilighet hvor hun kunne motta gjester. På skolen likte vi oss godt, og vi fikk stadig nye bekjenskaper som inviterte oss i gebursdager, noe vi satte stor pris på. Mor ville at vi skulle delta i religiøse tilbud, og hun mente at K F U M, eller "Yngres", som de sa i Øystese, var rette plassen for oss. Anton, Erling og jeg møtte lydig opp på det første møte, men det ble med det ene møtet. Vi mente at "Yngres" ikke var noe for oss. Mor var selvsagt bekymret. Kanskje vi var på vei bort fra barnetroen? Det var vi nu ikke, men vi kunne ikke like at mye dreide seg om synd, og vi følte oss ikke særlig syndige. Kristendommen vi erfarte ble for streng for oss, så vi fortsatte på den "brede" vei. Mor slo seg til ro med vårt valg, og vi ble ikke bedt om å gå på flere møter.

Julen i "ny" leilighet ble en hyggelig opplevelse. Vi savnet jo far, men mor hadde nu kunnet forberede julen etter oppskriften fra Karlebotn. Maten ble ikke helt den samme, men vi manglet ingenting. Frukt var det nok av, og julekaker ble det også en råd med selv om det fortsatt var rasjonering på foreks., sukker. Det ble tid for selskapelighet, og vi hadde gjester og ble også buden bort. Vertskapet holdt stor julefest for oss, noe som vi alle satte stor pris på.

Fars julefeiring i Karlebotn ble noe mer stusslig, men i matveien led han ingen nød. Han ble også invitert på god mat, men hans brakkeleilighet bød ikke på mye luksus. Han så frem til nyåret og skolestart. Det hadde blitt smått med skolegangen for elevene i perioden 1940-45. Det var umulig å ta igjen den forsømte skolegangen, men mye kunne rettes på dersom alle la seg i selen. Det skulle vise seg at far hadde fått en dyktig medarbeider i student, Slettsjø. Han gjorde også en solid innsats for bygden da han fikk startet et samvirkelag i huset til Nils. Slettsjø skulle senere i livet bli professor ved universitetet i Oslo, så han gjorde en solid karriere. Da samvirkelaget feiret sitt 25 års jubileum, ble professoren invitert som æresgjest, og han tok den lange turen til Karlebotn. Han kunne fortelle at oppholdet i Karlebotn hadde vært meget meningsfullt for ham. Der hadde han skapt noe utav intet, og det var han meget stolt over.

Når det gjalt vår retur, mente far at det kunne bli sommeren 1946, for husrommet i brakken kunne huse oss alle. Anton og Erling ville være klar for realskolen, så det ville bare være tre personer hjemme, og den ene ville være meg.

Marie skulle fortsette på gymnaset, så det var ikke aktuelt for henne å reise hjem. Den resterende tiden i Hardanger gikk fort, og plutselig var det sommerferie fra skolen, og vi fikk det travelt med å ta avskjed med klassekameratene. Minner i minnebøker skulle skrives, og det tok sin tid.

Efter skoleslutt bar det til Sogn hvor vi skulle tilbringe tiden før avreise, og vi hadde med oss søskenbarnet, Nils. Vi fikk en fin tid hos onkel Johannes, og vi fikk tiden til å gå med fisking, bading og fjellturer. Før vi forlot Breidvik, ble det mange avskjedsvisitter, og det kunne bli opptil tre visitter pr. dag. Overalt fikk vi servert selskapsmaten, rødgravle, og det ble i meste laget med slik kost. Jeg har faktisk ikke smakt rødgravle siden.....

Neste stopp ble så Øystese hvor det ble flere avskjedsvisitter og pakking av sakene vi skulle ha med nordover. Før avreise fikk vi en stor overraskelse, for pensjonatvertinnen inviterte oss på middag. Vi hadde ikke snakket med henne siden vi flyttet til legeboligen, så særlig mor ble overrasket. Middagen smakte helt utmerket, så det ble en riktig hyggelig stund. Så var det å komme seg på bussen til Bergen, hvor vi skulle ha en dags stopp før vi tok hurtigruten nordover.

Far hadde ordnet med billetter på første plass på DS Lofoten, den samme båten som nesten hadde blitt torpedert utenfor Mehamn med mor og Anton om bord.

Før vi gikk om bord, ble det en ny omgang med avskjedsvisitter, og noen av slektingene fulgte oss til Tyskebryggen, hvor Lofoten lå klar til avgang. Bekvemmelighetene på første plass var gode, så vi sente far en vennlig tanke.

Hjemreisen.

Vi hadde alle gledet oss til oppholdet på hurtigruten, og det eneste som bekymret mor en smule, var at minefaren langs kysten var betydelig. Vi trøstet oss med at Carl Arp hadde unngått minene i den mørke årstiden så ville vel Lofoten klare det samme i den lyse årstiden. Fra Bergen til Trondhjem var det god plass om bord, men fra Trondhjem ble det fullt om bord. Fra Bergen hadde vi hatt selskap på første plass av en delegasjon av høyere norske og russiske marineoffiserer. Russerne var utstyrte med fotografiapparater, og de skiftet om å fotografere alle fyrlykter og sjømerker langs leden til Trondhjem, og de skulle fortsette med fotograferingen videre nordover. Det jeg lurte på var om norske marineoffiserer kunne gjort noe tilsvarende i Sovjet? Min tanke var at nordmenn var utrolig naive.

Myndighetene hadde sendt mange boms med tog fra Oslo til Trondhjem, så nu var det bomsen som utgjorde flertallet av passasjerene. Meningen var at de skulle på gjenreisningsarbeid i Nord-Troms og Finnmark. Det skulle vise seg at det var en livat gjeng som var kommet om bord. Straks hurtigruten hadde lagt fra kai, startet festen. Flasker ble korket overalt på båten, og mannskapet fikk det travelt med å holde styr på "gjenreisningsarbeiderne". Ved hvert stoppested stod politiet klare til å ta på land de verste bråkmakerne, så da vi nærmet oss Nord-Troms, var båten tom for de som skulle gjenreise Finnmark. I Tromsø skulle jo alle evakuerte på nordtur avluses, men den gang ei. Mor nektet å etterkomme ordren, så det ble ingen avlusning. Vi følte hele ordren som en provokasjon, og forstod ikke helt at sentralmyndighetene hadde funnet på noe så dumt, men de var vel fornærmet på finnmarkingene som hadde reist hjem før de hadde fått "lov".....

Noen få hadde latt seg avluse, og de kunne fortelle at avlusningen bestod i at de hadde fått en sprøyte med DDT pulver over naken rygg, men ingen hadde undersøkt om de hadde lus. Myndighetenes handling var et klart overgrep og burde selvsagt aldri ha forekommet.

Været under reisen med Carl Arp hadde vært praktfullt, og været viste seg også fra sin beste side under reisen med Lofoten. Etter passeringen av polarsirkelen, hadde vi midnattsol, så det var ofte vi var for lenge oppe, men mor så gjennom fingrene med det. Etter Skjervøy fikk vi se hvor total brenningen hadde vært i Nord-Troms og Vest-Finnmark. Særlig Hammerfest gjorde et dystert inntrykk. Ikke et eneste permanent hus stod igjen, og brakken som var satt opp virket ikke særlig innbydende. Vi tok oss en tur i byen, og det vi la merke til, var at befolkningen var ved godt mot. De lot ikke til å være deprimert over at de nu bodde i en brakke by. Hammerfest var en forberedelse på hva vi ville møte i Karlebotn. Rester av gammel bebyggelse fikk vi først se da Lofoten anløp Vardø og Vadsø. Tyskerne hadde vært redde for å bli avskåret i Varangerbotn av de fremrykkende russiske styrkene og hadde ikke gitt seg tid til å brenne alt på nordsiden. Både Vardø og Vadsø hadde blitt sterkt bombeskadet, så hele sentrum av Vadsø var borte, mens indre og ytre byen så ut til å ha sluppet unna brenningen.

Far tok imot oss på kaien i Vadsø, og til transport hadde han leid en lastebil med Iver som sjåfør. Iver hadde fått overtatt en eldre britisk bil som hadde vært med på invasjonen i Normandie. Bilen så noe "sliten" ut, men den gikk, og det var det viktigste. Mor fikk sitte i Førerhuset, mens vi andre fikk plass på lasteplanet. Jeg kom på turen over Ifjordfjellet i 1944 med to tyske vaktposter og kuldegrader. Nu var det ingen tyske vaktposter på lasteplanet, og det var sommer og ikke kaldt. Da vi hadde passert Fuglåsen, som var starten på Nesseby kommune, var det bare branntomter å se. På selve kirkestedet kunne vi se at kirken ikke var brent. Den lå ca. 2 km fra hovedveien, så avstanden hadde kanskje berget den, eller kanskje brenningskommandoen hadde respektert at det var kirkegård rundt kirken.

På Nyborg stod tuberkulosehjemmet uskadd og et privat hus i nærheten var også inntakt. Tyskerne var livredde for smittsomme sykdommer, så redselen for smitte hadde nok berget hjemmet. På Solli stod bare grunnmuren igjen, men gresset stod grønt og fint, så det ble nok å hjelpe til i slåttene..... Karlebotn så mer øde ut enn det jeg kunne huske. Ikke et eneste hus var spart, og brakken som far hadde fått satt opp, så mer enn stusslig ut. Mor ble en smule forskrekket da hun gikk inn i brakken for å studere fasilitetene. Det hun fant var et lite kjøkken, en liten stue, men ingen soverom. Far trøstet henne med at vi ville bare bli tre stykker i leiligheten etter 1. september, for da ville Anton og Erling befinne seg på Vadsø. Før vinteren satte inn, ville et soverom være på plass.

Jeg forhørte meg om hvordan det var gått med kyrne, men det kunne ikke far gi meg noe sikkert svar på. Det var særlig Myrkreid jeg hadde i tankene. Jeg visste at Kvikk var i live, men den hadde det godt der den var, så jeg gjorde ikke noe krav om å få den tilbake. Noen av naboene hadde reddet noen av bildene til Mons, så på veggen i brakken hang de og minte oss om bedre tider. Vi brødre tok oss en tur ut for å se om vi kunne finne noe brukbart i ruinene etter skolen og internatet, men der var intet å finne. Haggelgeværet og luftgeværet var inntakt. En nabo hadde satt poteter i potetåkeren vår, og han hadde funnet og tatt vare på våpnene. Haggelgeværet hadde fått litt gravrust i løpene, men luftgeværet var helt i orden. Vi hadde altså fått igjen noe av det vi hadde forlatt, men mor syntes det var lite å komme hjem til.

Alene hjemme.

Realskolen på Vadsø startet den 1. september, og da var Anton og Erling på plass i byen. De hadde fått en bra hybel i indrebyen hos en eldre enkefrue. De kunne fortelle at realskolen disponerte to kalde rom i en brakke som huset folke og framhaldsskolen. Det ene rommet vendte mot øst og det andre mot vest. Det kaldeste rommet var det som vendte mot øst, for det blåste som regel fra øst. De ble fort kjent med de andre elevene i klassen og lot til å trives utmerket.

Jeg skulle avslutte folkeskolen med far som lærer, og jeg var litt spent på hvordan det ville gå. Aldersspredningen i klassen var stor, for far ville gi flest mulig sjansen til å ta igjen noe av den tapte skolegangen. Jeg var den yngste i klassen med mine 12 år, og det jeg lurte på var hvordan det ville bli å gå over fra nynorsk til bokmål igjen. I friminuttene ville det bli snakket samisk og ikke Haring. Einar, en tidligere klassekamerat av Anton og Erling, skulle bli den jeg kom til å arbeide sammen med dette mitt siste folkeskoleår. Avslutningsåret var et turskoleår med 9 uker a 36 timer i turnusen. Det var mye å gjøre mens skolen stod på, men det ble rikelig tid til andre gjøremål.

Den største overraskelsen for mor, var da far fortalte at han hadde fått tak i en ku, og at den stod på bås hos en nabo. Kuen var en "svenskehjelp" og var stor, hvit og med sorte ører. Kuen hadde nedkommet med en stor oksekalv, men melk gav den ikke, så den hadde nok "gått ut på dato". Far så ingen annen mulighet enn å selge den til slakt, men kalven fikk naboen overta. Mor og far ble enige om å vente litt med anskaffelsen av en ny ku.

Ryktene og radioen kunne fortelle om innsamlingsaksjoner sydpå for å hjelpe de nødstedte nordpå, men av en eller annen merkelig grunn merket vi lite til innsamlingene i Karlebotn Slåtten på Solli hadde gått fint, og høyavlingen ble god, men spisstellet som tjente som "hus" hadde gitt oss flere våte dager og netter. Etter slåtten var over, var det tid for muldebærplukking, og bærhøsten ble også god. Da jeg hadde plukket nok til oss selv, plukket jeg 10 kg for salg og fikk 10 kr pr. kilo, så jeg følte meg ganske rik.

Når ikke skolen opptok min tid var det mye å foreta seg. De siste tyske avdelingene som hadde forlatt Karlebotn hadde kvittet seg med et ganske stort ammunisjonslager i sjøen utenfor kaien på Bigganjarg. Jeg tilbragte flere dager med å fiske opp granater fra sjøen som jeg demonterte for å få fatt i kruttstengene. Av kruttstengene lagde jeg egne "raketter", som kom til å virke fint, men hobbyen var jo ikke helt ufarlig. Minefaren var farligere, og særlig langs riksvei 50, men veien fra Varangerbotn til Vardø, var nesten like farlig. Minene var ikke kartlagt, og russerne hadde pålangtnær fjernet alle, noe bussjåfør, Schetne skulle få erfare. Han hadde anskaffet seg lastebil, og skulle nu ernære seg som selvstendig næringsdrivende. Men laste bilen skulle ikke få noe langt liv. En dag på tur til Nesseby skulle han snu ved en sprengt bro, men bakhjulene kom til å avsette miner, og dermed for lasteplanet til "himmels". Schetne selv ble ikke skadet og ikke skremt, og han fortsatte som sjåfør. Verst gikk det likevel utover husdyr som gikk på beite i minelagt område, men også menneskeliv gikk tapt.

Efter jul i 1947 kom det direktiv fra sentralmyndighetene om at alle hus som skulle settes opp skulle være arkitekttegnet og ved ferdigstilles, skulle huset være godkjent av en byggeleder. Dette direktivet likte folk i Finnmark dårlig, for gjenreisningshusene egnet seg dårlig i Finnmark. De var dårlig isolert, hadde liten grunnflate og hadde to etasjer, som ikke tok seg særlig ut i et ofte flatt landskap. Vinterstid kunne en bøtte med vann bunnfryse på kjøkkenet i løpet av natten. Disse hus hadde neppe blitt tillatt satt opp sydpå.....

Nils fikk besøk av en byggeleder som forlangte at Nils skulle rive det huset han hadde fått satt opp, for det var ikke arkitekttegnet og var derfor et hus som ikke kunne godkjennes. Nils godtok ikke byggelederens krav og bad han komme seg bort. Byggelederen forsvant i en fart, men bare bort til en nabo av Nils som også hadde satt opp et hus som ikke var arkitekttegnet. Naboen var en mer forsiktig kar, så han godtok kravet om riving, og måtte ved det vente lenge før han fikk et permanent hus, og familien var på 14 personer.

Nils fortalte meg om episoden da jeg en dag kom på besøk. Han hadde overlatt det permanente huset til broren og bodde selv i en ganske stor gamle hvor han hadde husdyrene i den ene enden og bodde selv i den andre enden. Nils hadde nettopp vært på sjøen og hadde kokt en stor kaserolle med torsk, lever og rogn. Jeg ble invitert på middag, og under måltidet utbrøt Nils: "Du skjønner, vi lever som grever"! Men han hadde ikke glemt besøket av byggelederen og sa: "Før var det tyskerne som tyraniserte oss, nu er det norske byggeledere". Han kunne også fortelle at han hadde bestilt ny motorbåt i Hardanger, og den skulle han snart hente. Da tiden var inne, ble båten hentet, og Nils kunne med skrekk i stemmen fortelle om de smale og svingete veiene i Hardanger. Særlig turen ned Tokagjelet hadde skremt han. Båtbyggeren hadde ertet Nils med at Finnmarkingene måtte være store syndere siden Herren hadde straffet dem så strengt. Men da svarte jeg slik: "I den Hellige skrift står det at den Herren elsker, tukter han. Dokker gidder han ikke å tukte en gang". Båtbyggeren hadde blitt ganske stum etter den salven.

Utover vinteren ble brakke tilværelsen en kald fornøyelse. På kjøkkenet kunne man se rett ut, og det blåste sne inn gjennom sprekke, og bøtten med vann frøs til is i løpet av natten selv om vi fyrte rundt med kull. Stort bedre var det ikke på skolen hvor temperaturen ofte gikk under + 10 grader, men vi var vandt med kulde, så undervisningen gikk som vanlig.

Skoleåret skulle også gjøre meg til en dyktig jeger og fisker. Så sandt det var brukbart vær, var jeg på sjøen og fisket. Fangsten var som regel god, for det var mye av torsk, sei og hyse i Varangerfjorden, så jeg måtte ofte selv begrense fangsten. Jeg gikk også ofte på jakt, for det var mye ryper bare ca. 3 km fra hjemmet. Sjøfugl var det også rikelig av og kobbe og rev levde heller ikke trygt. Jeg var jo bare 12 år, men i Karlebotn ble man jeger i ung alder.

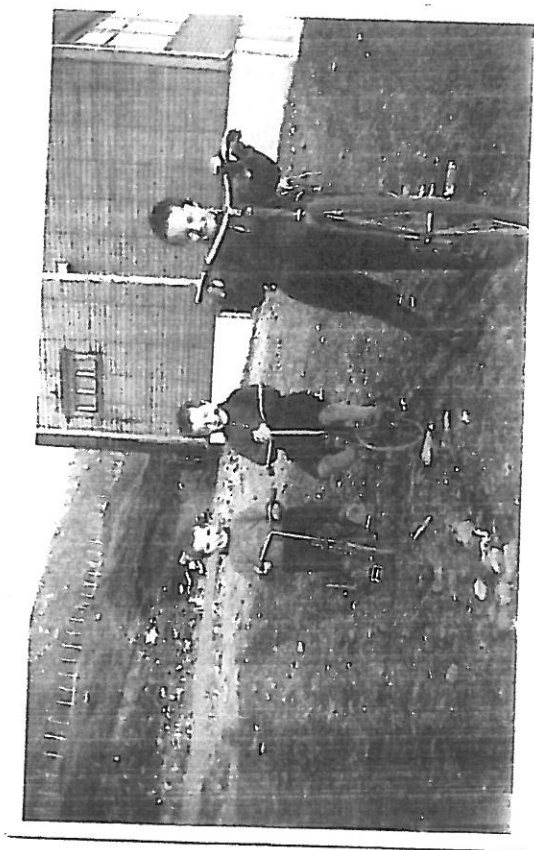
Far hadde mange problemer å stri med, og det han savnet mest var telefon. Myndighetene snakket om å prioritere, og Karlebotn lot ikke til å være prioritert. Far tok så saken i egne hender, og da varte det ikke lenge før både telefonlinje og telefon var på plass, men han måtte bekoste alt selv, selv om telefonen mest var i offentlig bruk. Dette ordet: Prioritere, lærte jeg meg, for det var et ord jeg skulle komme til å høre ofte.

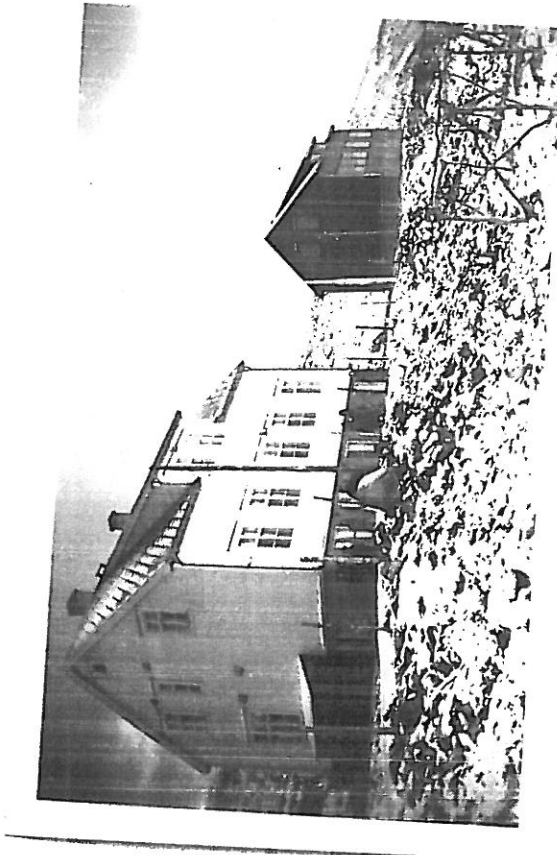
Over jul var det skolefri, og en kamerat, Ole Isak, og jeg begynte med snarefangst av ryper i Vesterelvdalen, bare 2-3 km fra Karlebotn. Ryper var det i store mengder, så de var knapt tellbare. Når vi kom og så til snarene, var det ofte som om hele bjørkekrattet levde av ryper, og vi kunne finne rype i nesten hver snare. En dag i februar kom vi over ferske ulvespor, og vi bestemte oss for å følge etter sporene. Vi visste at det var en liten reinby i dalen, så ulvene var sikkert på jakt. Plutselig delte sporen seg, tre spor gikk til høyre og tre spor gikk til venstre. Ulvene hadde angrepet reinbyen fra to kanter, og da vi kom frem, hadde ulvene tatt livet av ni rein. Da de fikk se oss, forsvant de som grå skygger. Vi kontrollerte at alle ni var døde og bestemte oss for å varsle eieren, som vi kjente.

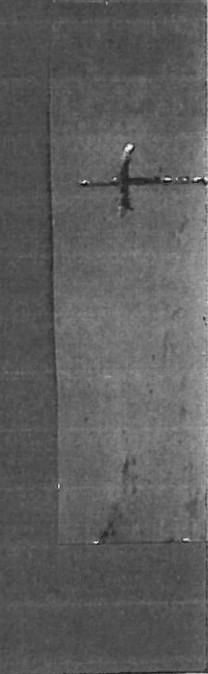
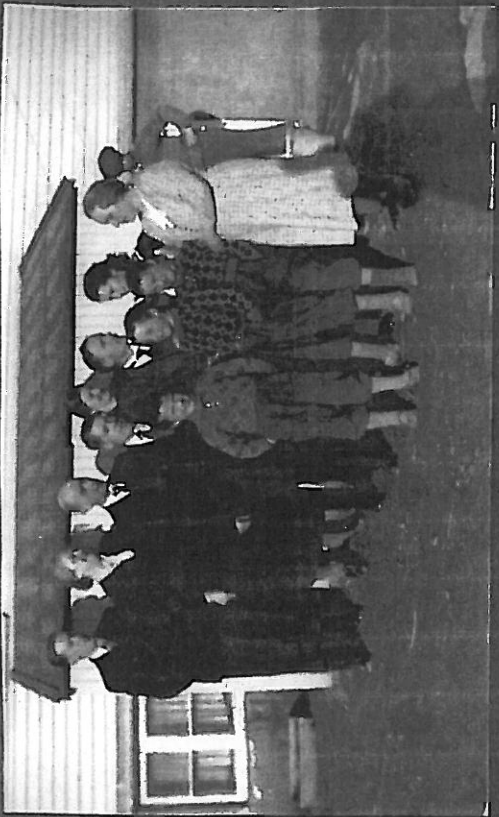
Men først ville vi se til snarene. I snarene befant det seg mange fine vinterryper som tynget godt i sekkene da vi var på hjemvei. Da reineieren fikk beskjed om de ni drepte rein, ble han først litt ergerlig, for det ville ta ham lang tid å få samlet flokken igjen. Men så sa han noe som overrasket oss: "Ja, ja, ulven må jo også ha mat". Ole Isak og jeg fortsatte med snarefangsten til skolen begynte igjen, men vi så ikke noe mer til ulvene.

Jeg hadde skaffet meg et par gamle hoppski i Hardanger, og de ble flittig benyttet i Hanovaive. Vinteren var snefattig, og mor hadde advart meg mot å hoppe. Jeg mente at det ikke var farlig å hoppe, siden bakken var liten, og man kunne ikke hoppe mer enn ca. 30-35m. En dag fant vi, som hoppet i bakken, ut at hoppet burde flyttes litt lengre opp i bakken, så kanskje lengden kunne bli ca. 40m. Siden jeg hadde hoppski skulle jeg prøvehoppe bakken, og det gjorde jeg. Det eneste jeg kan huske av hoppet er at jeg våknet alene i bakken, og sneen rundt meg var rød av blod. Kameratene mine var borte vekke, for de hadde sikkert trodd at jeg var død. Heldigvis kom bestyreren på samvirkelaget forbi. Han fikk tak i en kjelke og fikk dradd meg hjem. Mor ble ganske forskrekket da hun fikk se meg blodig og fæl, men far tok det mer rolig og fant frem forbindelsessaker. Etter at jeg var blitt vasket og stelt, mente far at det var best å få meg til Vadsø for såret måtte sys. Sykebilen var ikke i kjørbær stand, så far måtte på bygden for å få tak i en lastebil. Far fikk tak i en lastebil og ble med på turen til Vadsø. Etter ca. 10km sprang det en katt over veien og sjåføren ble tydelig nervøs. Plutselig sprang nok en katt over veien, og sjåføren mumlet for seg selv: "Vi kommer aldri til Vadsø". Han fikk rett, for da vi kom til Gornitak, ca. 15km fra Karlebotn, sprang nok en katt over veien, og da nektet sjåføren å kjøre videre. Heldigvis fikk far tak i en ny lastebil, så langt om lenge kom vi frem til Vadsø. Jeg ble møtt av overlegen som sa følgende: "Hadde du ramlet mer midt på hodet, hadde du sluppet å komme hit". Da forstod jeg at jeg tross alt hadde vært heldig. Det ble sydd mange sting, og jeg fikk ny forbindelse. Jeg trodde jeg skulle bli lenge på sykehuset, men da mor ringte oversøsteren etter to dager, for å høre hvordan det stod til, svarte oversøsteren slik: "Det betyr at De vil ha gutten hjem". Dermed ble jeg sendt hjem med første buss uten noen forklaring og uten "gode råd". Hjemme ble de forskrekket over min raske tilbakekomst, for jeg så ikke helt god ut, for øynene var nesten gjenhovnet. Men jeg begynte på skolen, var med i skirenn, og etter en måned kunne jeg kvitte meg med bandasjene. Først mange år senere fikk jeg rede på at jeg sikkert hadde hatt en alvorlig hjernerystelse. Man måtte altså være meget robust for å overleve et sykehusopphold i Finnmark på den tiden.

Det siste året på folkeskolen ble vellykket både for meg og Einar. Jeg fikk løfte om opptak på realskolen på Vadsø, og Einar fikk løfte om opptak på en handelsskole. Karlebotn var fortsatt ikke kommet langt med gjenreisningen, og permanent skole og internat skulle ikke stå ferdig før skoleåret 1952-53, og da var jeg ferdig på gymnaset.....

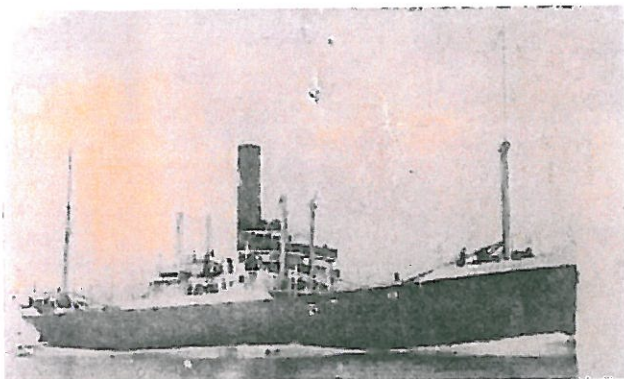

EKSEKUTØREN. Karl A. Marthinsen var sjef for Statspolitiet og en drivende kraft i det praktiske arbeidet med å deportere norske jøder. Han ble selv likvidert av Hjemmefronten i begynnelsen av 1945, noe som igjen førte til at 29 nordmenn ble dømt til døden og henrettet. FOTO: SCANPIX

Kjartan Hoem

Fra: "Magne Hvilen" <hvilen@online.no>
Til: <kjartan.hoem@gmail.no>
Sendt: 2. april 2010 09:50
Emne: Carl Arp

Se: <http://mobil.finnmarken.no/bildeserier/article5035101.ece?start=10>

Lasteskip på 3670 tonn. Bygget ved Burntisland Shipyard, Skottland for J. Lasry, Paris. Fikk navnet «Sidney Lasry». Solgt i 1935 til C. G. Transatlantique og omdøpt til «Ariege». Solgt i 1938 til et annet fransk rederi og fikk navnet «Cap Tafelneh». Bombet og skadet ved Dunkerque sammen med over 300 andre skip under de alliertes tilbaketrekning juni 1940. Tatt som krigsbytte av tyskerne, og fikk navnet «Carl Arp». Tatt som krigsbytte i 1945 og fikk navnet «Empire Chelmer». Kom 1946 tilbake til sitt rederi og fikk tilbake navnet «Cape Tafelneh». Solgt i 1950 til Tyrkia og fikk navnet «Kandilli». Fikk ny tyrkisk reder i 1957 og navnet «Kahraman Dogan». Hugget opp i Tyrkia i 1972. Foto: x

Magne Hvilen

www.myspace.com/magnehvilen
Home phone: +47 33 11 72 78
Cellular: +47 90 62 93 89
E-mail : hvilen@online.no

"Bluegrass is the people's music, of the people, for the people, and played by the people"

Noter.

Carl Arp von Hamburg..

D/S Carl Arp ble bygget i 1920 i England og fikk navnet: " Sydney Lasry ". Skipet var på 2351 brt. Senere ble navnet: " Ariege " og i 1938 var navnet: " Cap Tafelneh og seilte under fransk flagg. Ble skadet ved Dunkirk, og ble beslaglagt av tyskerne i juni 1940. Ble så overtatt av rederiet H. F. C. Arp Damfschiffs Reederei Hamburg den 1-11. 1943 og fikk navnet: Carl Arp. Skipet overlevde krigen og ble tilbakelevert til sine franske eiere og fikk tilbake navnet: " Cap Tafelneh ". Fra 1950 i Tyrkia med navnet: " Kandilli ". Eier: " Mustafa Nuri Andak, Istanbul ". Fra 1957 var navnet: " Kahraman Dogan ", rederi: " Nejat Dogan & Co. , Istanbul. Hugget opp i Tyrkia i 1972. Kilde: Internett.

Lothar Rendulic.

Lothar Rendulic, født 23-11-1887, død 18-1 1971. Rendulic var av kroatisk herkomst og tjenestegjorde i den Østerrikske-Ungarske hær i Første Verdenskrig. Han ble medlem av det Østerrikske nazist parti i 1932 og ble forfremmet til generalmajor i 1938. Tjenestegjorde ved frontavsnitt i Polen, Frankrike, Sovjet og Balkan. Ble i juni 1944 forfremmet til generaloberst og utnevnt til øverstkommanderende for 20. Gebirgsarmee og ledet retretten av de tyske styrkene. Hadde for en kort tid kommandoen over hele Wehrmacht i Norge Mot slutten av krigen kjempet han mot russerne i Østerrike. Ble av Nürnberg domstolen i 1948 dømt til 25 års fengsel for forbrytelser på Balkan, men ble frikjent for brenningen av Finnmark og Nord-Troms. Her hadde han handlet etter ordre fra Adolf Hitler. Rendulic ble løslatt etter 3 år. Han viet nu sin tid til forfatterskap og skrev bøkene: " Gekámt-Gesiegt-Geschlagen " og " Soldat in stúrtzenden Reichen ". Rendulic hevder i sin førstnevnte bok at ødeleggelsene i Finnmark og Nord-Troms var i overensstemmelse med folkeretten. " Gjennomføringen av ødeleggelsene var en hjelpeaksjon for befolkningen. Tilfeller av nød var selvforskyldt ". Kilder: Bundesarchiv, Freiburg og internett.

Max-Josef Pemsel.

Født 15-1-1897 og døde 30. juni 1985. I 1916 kom han med i Infanteriregiment nr.16. Iløpet av annen Verdenskrig kjempet han på alle fronter og oppnådde generalmajorsgrad. Han ble kommandant for 6. Gebirgsdivisjon. Han ble belønnet med Ridderkorset den 9-12 1944 for sin innsats under tilbaketrekningen gjennom Finland og Finnmark. Ved krigsslutt var Pemsel stabssjef for Armeegruppe. " Ligurien " i Italia som kapitulerte den 26.april 1945. I etterkrigstiden ble han i 1956 med i det nye: " Bundeswehr " og forble som generalløytnant og kommanderende general for 2. Korps i Ulm til han gikk av med pensjon. Kilde: Internett.

Noter.

Eduard Dietl.

Eduard Dietl født den 21. juli 1890. Død 23. juni 1944. Utnevnt til løytnant fra den 26. oktober 1911. Var deltager i første verdenskrig fra 1914. Ved krigens slutt lå kaptein Dietl på sykehus, såret for fjerde gang. Utnevnt til major fra 1. februar 1930 og utnevnt til oberstløytnant fra 1. januar 1933. Etter besettelsen av Østerrike overtok Dietl kommandoen over 3. Gebirgs-Divisjon i Graz. Deltok i felttoget i Polen og ble så med sin 3. Gebirgs-Divisjon sendt til fronten i Narvik, hvor de ble landsatt den 9. april 1940. Fra 9. mai utnevnt til generalløytnant, og han fikk utmerkelsen: Ridderkorset. Etter at Norge hadde kapitulert fikk Dietl som første soldat i Wehrmacht: Ridderkorset med eikeløv den 19. juli 1940 og utnevnt til kommandant for Gebirgskorpset i Norge og til helt av Narvik. Fra begynnelsen av 1942 ble han øverstkommanderende for 20. Gebirgsarmee som hadde som hovedmål å erobre Murmansk. Omkom i flystyrt den 23. juni 1944. Posthumt fikk Dietl den 1. juli 1944 Ridderkorset med eikeløv og sverd, og Gebirgsjegerbrigade 39 fikk navnet: "Generaloberst Dietl".

Ferdinand <Schørner.

Født den 12. juni 1882, død den 2. juli 1973. Deltok i første verdenskrig og ble utnevnt til: "Oberleutnant". Fra 1920 til 1931 tjenestegjorde kaptein Schørner sammen med Dietl i infanteriregiment nr. 19. Da andre verdenskrig brøt ut i 1939 var Schørner oberst. Han deltok i felttoget i Polen og Hellas og ble i August 1940 utnevnt til generalmajor. Fra januar 1942 tjenestegjorde Schørner under Dietl og ble utnevnt til generalløytnant. Hans karriere skjøt fart da han vinteren 1943-44 overtok kommandoen for XXXX Armeekorps i Ukraina. Krigsåret 1944-45 ble høydepunktet i Schørners karriere. Generaloberst fra 1. mars 1944 og generalmarsjall fra 5. april 1945, og han ble den siste øverstkommanderende for den tyske Wehrmacht. Flyktet i mai 1945 til amerikanerne, men ble utlevert til russerne og satt i krigsfangenskap til 1955. Ble anklaget for mord på tyske soldater og ble i oktober 1957 dømt til 54 måneders fengsel, men ble løslatt i 1960 av helsemessige årsaker. Schørner døde den 2. juli som den siste soldat med den høyeste militære tjenestegrad i det tidligere Wehrmacht. Hans dekorasjoner var: Ridderkorset-Ridderkorset med eikeløv-Ridderkorset med eikeløv og sverd og Ridderkorset med eikeløv-sverd og brillianter.

Hermann Göring.

Født den 12. januar 1893 og begikk selvmord den 15. oktober 1946, to timer før henrettelsen skulle finne sted. Göring gikk inn i hæren i 1914 som løytnant i infanteriet. Ble så overført til flyvåpenet som krigsflyver. Utmerket seg ved å skyte ned 22 allierte fly. Karriere: Øverstkommanderende for flyvåpenet, president i riksdagen, statsminister i Prøysen og nr. 2 etter Hitler i: Det tredje riket. Rang: Marsjall.

Kilder: Internett.

*Abrahamson
26/3 - 1945*

POLITIMESTEREN I ODDA

Anm. 232/45

-/TR

Herr Erling Hoem,
Vikøy,
Norheimsund.

Overtredelse av blindforskriftene.

De meddeles herved en alvorlig advarsel for overtredelse av blindforskriftene for at De den 5. februar 1945 ved kontroll ikke hadde blendet 3 vinduer i Deres skoleværelse.

Gjentagelse vil medføre strenge straff.

R. Abrahamson
kst.

ODDA 23. mars 1945.

Foreløbig vegledning til de evakuerte.

Etter å være kommet i land skal samtlige først innregistreres. Dette foregår på kontorer som vil bli anvist. For familier møter **hovedpersonen** og innregistrerer hele sin familie. Alle enslige melder seg personlig til innregistreringskontorene.

Etter at innregistrering er foretatt går turen videre til innkvarteringskontoret i rådhusalen hvor familiens hovedperson får anvist kvarter for seg og sine, — det samme gjelder for alle enslige. Kvarterene vil så bli anvist.

Følg nøye alle de anvisninger som blir gitt.

Evakueringskommandoen.

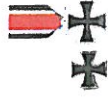
72.

Schwerertr ge

Eduard Dietl

Generaloberst,

Gebirgstruppe

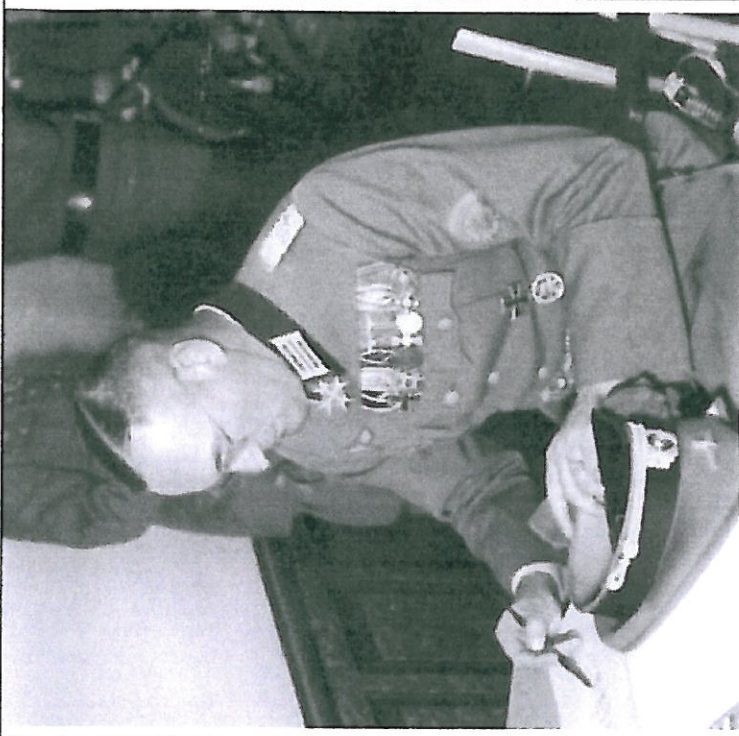
Lothar Rendulic (1887-1971).

Generaloberst in 1944, this Austrian commanded
2.Pz.Armee (1944).

Awarded the Knight's Cross of Iron Cross with
Oak Leaves and Swords.

**Brillantenträger Ferdinand
Schörner**

Generalfeldmarschall, Infanterie

76.

Pemsel, Max

* 15. Januar 1897, Regensburg +

Max Pemsel wurde 1916 zum Infanteriekompanieführer im Westen am Westfälischen Regiment 20 übernommen. Er erkrankte während der 1. Gebirgsdivision bei Im Zwickau zum Generalmajor befördert. Er wurde Kommandeur der 6. Gebirgsdivision und erhielt das Ritterkreuz für die Abwehr der russischen Finnlandarmee. Bei Kriegsende wurde er am 26. April 1945 kapituliert. Nach dem Krieg trat er in die Bundeswehr ein und war bei seiner Entlassung im II. Korps in Ulm.

Ritterkreuz (9. Dezember 1944)

Erkrankung.

d
Aufbau
und
1944 das
die am
in die
general

våre eiendeler var stjålet. De som skulle passe på sakene hadde tatt seg en kort tur på land, og da

våre eiendeler var stjålet. De som skulle passe på sakene hadde tatt seg en kort tur på land, og da

De sanitære forholdene om bord ble stadig verre, og dødsfallene stadig hyppigere. Vi ble mer og mer bekymret for mor som bare lå og ikke beveget seg bort fra liggeplassen. Det var ikke så mye vi kunne gjøre for henne bortsett fra å passe på at hun fikk i seg ufarlig mat. Heldigvis unngikk hun dysenteri som avkreftet mange.

Men det var ikke bare dødsfall om bord, flere barnefødsler fant sted, og far og sognepresten delte på oppgaven med å døpe de nyfødte. Husker jeg ikke feil, så overlevde alle spedbarnene. Jeg oppholdt meg nødig under dekk, for det var flere som hadde mistet forstanden, og de virket skremmende på meg. Da var det bedre å oppholde seg blant kanonene på dekk.

grynsekker, som skulle bli til suppe, til å flyte i latrinevann. Da jeg antok at suppen neppe ble skikkelig kokt, så lot jeg være å spise middag. Jeg overlevde på knekkebrød.